

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**ASKERİ DARBELERİN SURIYE SİYASETİNE ETKİLERİ (1949-
1970)**

Yüksek Lisans Tezi

DOĞAN DEMİREL

Danışman: DOÇ.DR. HASAN KORKUT

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi 508317033 no'lu Doğan DEMİREL'in hazırladığı "Askeri Darbelerin Suriye Siyasetine Etkileri (1949-1970)" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca 07.08.19... tarihinde saat 16.00...da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin kabulüne ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Hasan KORKUT	OLUMLU	
Dr. Öğr. Üyesi Ali ERKEN	OLUMLU	
Doç. Dr. Hasan DURAN	OLUMLU	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 24.08.2019 tarih ve 2019/19-10 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Doğan Demirel

Anabilim Dalı : Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Tez

Danışmanı : Doç. Dr. Hasan Korkut

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, Temmuz 2019

Anahtar Kelimeler : Askeri Darbeler, Suriye Siyaseti, Baas Partisi, Hafız Esad

ÖZET

ASKERİ DARBELERİN SURIYE SİYASETİNE ETKİLERİ (1949-1970)

Bu çalışmada 1949 yılından 1970 yılına kadar Suriye'de yaşanan darbeler ve bu darbelerin Suriye'nin siyasal hayatına etkileri ele alınmıştır. Suriye'de yaşanan askeri darbelerin siyasetin geleneksel yapısını ne tür bir dönüşüme uğrattığını gösteren bu çalışmada kronolojik sıra ile darbeler üzerinde durulmuştur. Suriye'deki etnik, dini ve mezhepsel çeşitliliğinin tezahürü olan farklı siyasi grupların iktidara gelme mücadelesi darbeler üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1949 yılında meydana gelen üç darbeden sonra Suriye'de darbe yapmak siyasi kültürün bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Meydana gelen her darbe Sünni çoğunluğun orduda ve siyasette güç kaybını beraberinde getirmiş ve azınlıkların daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur. 1963 yılında Baas Partisi'nin bir darbe ile iktidara gelişi sonrası yönetim azınlıkların eline geçmiştir. Hafız Esad'ın 1970 yılındaki darbesi ile de Suriye'de darbeler dönemi sona ermiştir. Darbeler, Suriye siyasetinde Osmanlı döneminden izler taşıyan geleneksel iktidar ilişkilerini değiştirmiştir ve yeni bir siyasi ortam ile yeni aktörlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Doğan Demirel
Programme : Political History and International Relations of the
Middle East
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Hasan Korkut
Degree Awarded and Date : Master, July 2019
Kewword : Military Coups, Politic of Syria, Ba'ath Party, Hafiz Asad

ABSTRACT

EFFECTS OF MILITARY COUPS ON SYRIAN POLITICS (1949-1970)

In this study, the coups experienced in Syria from 1949 to 1970 and their effects on the political life of Syria were discussed. In this study, which shows how the military coups in Syria transformed the traditional structure of politics, it was emphasized in chronological order. The struggle of the different political groups, which are manifesting the ethnic, religious and sectarian diversity in Syria to come to power, has been tried to be realized through coups. After three coups in 1949, the coup in Syria began to become a part of political culture. Every coup d'état led to the loss of power of the Sunni majority in the military and in politics, and led to the emergence of minorities. After the Ba'ath Party came to power with a coup in 1963, the administration came into the hands of the minorities. The era of military coups in politic of Syria ended with the 1970 coup by Hafez Assad. The military which happened in Syria transformed the power relations which derived from Ottoman State in politics and with the emergencing of a new political environment it caused new political actors to emergence.

KISALTMALAR

ABD	Amerikan Birleşik Devletleri
AKH	Arap Kurtuluş Hareketi
BAC	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	Birleşmiş Milletler
çev.	Çeviren
ed.	Editör
hızl.	Hazırlayan
NATO	North Atlantic Treaty Organization
No	Numara
s.	Sayfa
SKP	Suriye Komünist Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSNP	Suriye Sosyal Nasyonalist Partisi
TAPLİNE	Trans Arabian Petrol Boru Hattı
UDDK	Ulusal Devrim Komuta Konseyi
UDK	Ulusal Devrim Konseyi
Vol.	Volume

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYE SİYASETİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE SURİYE'DE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER (1918-1949)

I. SURİYE SİYASETİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ.....	6
A) GELENEKSEL SÜNNİ HÂKİMİYET.....	6
B) AZINLIKLARIN SİYASETTEKİ ROLÜ.....	7
C) SİYASET VE ORDU İLİŞKİLERİ.....	9
D) SİYASİ ÖRGÜTLENMELER.....	10
1) Yeni Partilerin Ortaya Çıkışı.....	11
II. SURİYE'DE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER (1918-1949).....	12
A) FRANSIZ MANDA YÖNETİMİ (1920-1946).....	12
1) Sünnilerin Öncülüğündeki Bağımsızlık Mücadelesi.....	13
B) BAĞIMSIZLIKTAN SONRA SURİYE SİYASETİNE ETKİ EDEN OLAYLAR.....	16
1) Baas Partisinin Yükselişi ve Siyasi Yaşama Etkileri.....	17
2) 1948 Arap- İsrail Savaşı: Darbelere Giden Yol.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

ORDUNUN DARBELER VASITASIYLA SİYASETE GİRİŞİ (1949-1954)

I. GENERAL HÜSNÜ EL-ZAİM DARBESİ.....	23
A) HÜSNÜ EL-ZAİM DARBESİNİN SİYASETE YANSIMALARI.....	25
II. ALBAY SAMİ EL-HİNNAVİ DARBESİ.....	28
A) SAMİ EL-HİNNAVİ DARBESİNİN SİYASETE YANSIMALARI...	29

III. ALBAY EDİP ÇİÇEKLİ DARBESİ:.....	31
A)ÇİÇEKLİ DARBESİNİN SİYASETE YANSIMALARI.....	33
IV. ÇİÇEKLİ'NİN İKİNCİ DARBESİ.....	37
A)ÇİÇEKLİ'NİN İKİNCİ DARBESİNİN SİYASETE YANSIMALARI...	37
V. ALBAY FAYSAL eL ATASI DARBESİ.....	41
A)FAYSAL eL ATASI DARBESİNİN SİYASETE YANSIMALARI.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DARBESİZ DÖNEMDE SURİYE SİYASETİNE ETKİ EDEN OLAYLAR(1954-1961)

I.SOĞUK SAVAŞ VE SURİYE SİYASETİ.....	48
A)SOL MUHALEFET ARASINDAKİ BÖLÜNME.....	49
B)NASIRCI KANADIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	49
C)SİYASETTE SOLUN ARTAN AĞIRLIĞI.....	50
D)İKTİDAR SAVAŞININ DIŞ POLİTİKAYA YANSIMALARI.....	52
II.BAC DENEYİMİNİN SURİYE SİYASETİNE ETKİLERİ.....	53
A)SÜNNİLERİ VE KOMÜNİSTLERİ ETKİSİZLEŞTİRME POLİTİKALARI.....	54
B) NASIR'IN SURİYE ÜZERİNDEKİ MUTLAK OTORİTESİ.....	55
C) ASKERİ KOMİTENİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	56
D)SÜNNİLERİN ÖNCÜLÜĞÜNDEKİ İKİNCİ BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNİLERİN ZAYIFLAYAN KONUMU VE AZINLIKLARIN İKTİDARA GELİŞİ (1961-1970)

I.AYRILIKÇI REJİM (1961-1963).....	59
A) YARBAY ABDÜLKERİM NAHLAVİ DARBESİ.....	59
1)Nahlavi Darbesinin Siyasete Yansımaları.....	60
2)Nahlavi'nin Başarısız Darbe Girişimi : Orduda Azınlıklara Açılan Alan.....	61

II. BAAS PARTİSİNİN İKTİDARI (1963-1966).....	65
A) ALBAY ZİYAD HARİRİ DARBESİ.....	65
1)Hariri Darbesinin Siyasete Yansımaları.....	66
2)Albay Cesim Alvan'nın Başarısız Darbe Girişimi Ve Baas Partisinin İktidarının Güçlenişi.....	69
3)Baas İktidarına Sünni Muhalefet:1964 Hama Ayaklanması..	73
4)Askeri Komitede Çatırdama ve Neo-Baasçıların İktidarına Giden Süreç.....	75
III.NEO-BAASÇILARIN İKTİDARI (1966-1970).....	79
A) SALAH CEDİD DARBESİ.....	79
1)Cedid Darbesinin Siyasete Yansımaları.....	81
2)Başarısız Darbe Girişimi Ve Alevilerin İktidar.....	82
3) 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Alevilerin İktidar Kavgası..	83
B) HAFİZ ESAD DARBESİ.....	85
1)Hafız Esad Darbesinin Siyasete Yansımaları.....	86
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	91

GİRİŞ

Suriye'de, 1949'da başlayıp 1970'te biten askeri darbelerin Suriye siyasi hayatında yaşanan gelişmelere ve siyasetteki dönüşüme çok önemli etkileri olmuştur. 17 Nisan 1946 tarihinde bağımsız bir ülke haline gelen Suriye'de, bu tarihten üç yıl sonra birkaç ay aralıklarla meydana gelen üç darbe darbeler dönemini başlatmış ve bu dönem Hafız Esad'ın 13 Kasım 1970'teki darbesi ile son bulmuştur. Yirmi bir yıllık darbeler dönemi boyunca meydana gelen toplam dokuz darbenin her biri güçlü toplumsal hareketlerin henüz bulunmadığı Suriye siyasetinde kalıcı bir etki bırakmıştır. Osmanlı'nın bölge üzerinde egemen olduğu tarihten itibaren Suriye siyasetinin belirleyici gücü olan kentli elitler ve onların siyasi uzantıları, darbelerin başlamasıyla beraber siyasi ağırlıklarını kademeli olarak Fransız Manda Yönetimi'nden itibaren orduda rol kapma uğraşı içerisinde olan kırsal kökenli kesimlere kaptırmışlardır. Kendileri de darbeler yoluyla eski konumları yeniden ele geçirmeye çalışmış olsalar ve belirli tarihlerde bu amaca kısmen ulaşmış olsalar da bu durum kalıcı olmamış ve nihayetinde darbeler dönemi geleneksel otoritelerin hükümranlılığına son verip azınlıkların başa gelmesine olanak vererek Suriye siyasetinde radikal değişikliklere yol açmıştır. Bu çalışma Suriye siyasetinin kaderini belirleyen ve etkileri günümüzde de mevcut olan söz konusu darbeleri kronolojik sıraya göre ele almaktadır askeri darbelerin ülke siyasetine etkileri incelenmektedir.

Tezin Önemi ve Amacı

Suriye'de gerçekleşen darbelerin siyasette meydana getirdiği değişiklik ve dönüşümler; Suriye'nin geçmişini, bugününü ve geleceğini anlamamız açısından oldukça önem taşımaktadır. Yaklaşık sekiz yıldır her anlamda çok yıkıcı bir iç savaş deneyimini yaşamakta olan Suriye'nin siyasi tarihi üzerine akademik/bilimsel analizler ve değerlendirmeler yapabilmek için Suriye siyasetini önemli oranda 'biçimlendirmiş' olan darbeler dönemini bilmek önem arz etmektedir. Dün ile bugün arasında bir köprü kurulmaya çalışıldığında görülecektir ki; gerçekleşen darbeleri anlamlandıramadan Suriye'nin neden bir iç savaş felaketine maruz kaldığı cevabına ulaşılmasına katkı sağlayacaktır. Suriye'deki darbelerin ele alınışı bağımsızlığını yeni kazanmış olan bir ülkenin etnik ve mezhebi çeşitliliği nasıl bir arada tutabileceği üzerine de önemli fikirler barındırmaktadır. Orduda ve siyasi kurumlardaki seçkinlerin kendi aralarındaki iktidar mücadelesinin ürünü olan bu darbelerin incelenmesi ve meydana getirdiği sonuçlar genel olarak

Ortadoğu'daki diğer ülkelerde de büyük bir problem alanı olan ordu ile siyaset arasındaki gerilimli ilişkileri daha net görmek bakımından da oldukça kritiktir.

Akademik camiada Suriye siyasi tarihi ile ilgili önemli miktarda çalışma bulunuyor olsa da darbeler ve darbelerin siyasi gidişatı ne yönde etkilediği üzerine yazılan akademik metinler sınırlıdır. Bu durum Suriye'de ordu siyaset ilişkisine dair yapılan tarihi değerlendirmelerin eksik olmasına sebebiyet vermektedir. Bu çalışma meydana gelen askeri darbeleri tek tek ele alıp her darbenin Suriye siyasetinde özgün sonuçlar doğurduğunu göstererek akademik literatürde Ssiyas' de ordu-siyaset ilişkisiyle ilgili önemli bir boşluğu dolduracaktır. Ortadoğu'daki etnik, dini ve mezhebi açıdan çeşitlilik gösteren ülkelerinin başında gelen Suriye'deki darbe mekanizmasının nasıl çalıştığının gösterilmesi Ortadoğu'daki sivil-asker ilişkilerini aydınlatmak bakımından da oldukça önemlidir.

Tezin Metodolojisi

Bu tez çalışmasında literatür incelemesi yöntemi ve belgeler/yayınlar yolu ile veri toplama tekniği kullanılmıştır. Araştırılan konunun bir siyasi tarih aralığına dayanmasından dolayı söz konusu metodoloji ve veri toplama tekniği en uygun olanıdır. Seçilen konu siyasi tarihle ilişkili olduğundan bu çalışmada çoğunlukla ikincil kaynakların kullanılmıştır. Bunun yanında birincil kaynaklardan da faydalanılmıştır. Yararlanılan kaynakların büyük çoğunluğu Suriye siyasi tarihi ile ilgili yazılmış kitap, dergi ve makalelerden oluşmaktadır. Ayrıca internetten elde edilmiş önemli miktarda kaynak da çalışmada yer almaktadır.

Literatür Değerlendirmesi

Literatürde Suriye'de vuku bulan darbeler ile ilgili kaynakların başında Nikolaos van Dam'ın Suriye'de İktidar Mücadelesi adlı kitabı gelmektedir. Bu eserde özellikle Baas Partisi'nin 1963 yılında bir darbeyle başa geçmesinden sonra bu parti içerisindeki siyasi güç mücadelesinin sonraki süreçlerde gerçekleşecek darbelerle ilişkisi oldukça açık bir şekilde gösterilmiştir. Mehmet Akif Okur ve Nuri Salık'ın editörlüğünü yaptığı Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye adlı kitap da darbeler dönemi ile ilgili değerlendirmeler yer almaktadır. Eserde özellikle Fransız Manda Yönetimi zamanında uygulamaya sokulan politikaların bağımsızlıktan sonra meydana gelen darbeler arasındaki ilişki başarılı bir şekilde ele alınmıştır. Tez çalışmasında eserin bu alandaki değerlendirmelerinden faydalanılmıştır. Suriye siyasi tarihi ile ilgili önemli bilgilerin bulunduğu ve darbeleri de oldukça açık bir şekilde ele alan çok önemli bir kitap da Sabahattin

Şen'in Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada özellikle Sünni olmayan kesimlerin orduda ve Baas Partisi'nde kümelenmesinin gerekçelerini net bir şekilde ortaya koyması bu kitabın tez için çok önemli bir kaynak olmasına neden olmuştur. Patrick Seale'nin Asad Of Syria: The Struggle For The Middle East adlı eseri Suriye siyasi tarihi ile ilgili yazılmış tanınan bir eserdir. Aynı şekilde Thomas Collelo'nun hazırladığı bir ülke çalışması kitabı olan Syria: A Country Study ve Adeed Dawisha'nın Syria And The Lebanese Crisis adlı kitap bu minvalde değerlendirilmesi gereken yapıtlardır. Daniel Pipes'ın The Alawi Capture of Power İn Syria adlı makalesi Suriye'deki mezhep hareketlerinin darbeler ile ilişkisine dair çok önemli bilgiler içermektedir. Ahmet Bağlıoğlu'nun Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri ve Aytekin Şenzeybek'in Suriye'de Dürzi-Nusayri-İsmaili ve Sünni İlişkileri adlı çalışmaları da darbelerin önemli bir nedeni olan mezhep farklılıklarının siyasi hayattaki yerini anlaşılmasını sağlayan akademik metinlerdir. Suriye'deki darbelerin tetikleyici unsurlarından biri olan mezhep farklılıklarını tarihsel bir perspektifle ele alan bu iki eser Suriye siyasetinin yapısı ile ilgili oldukça aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Yukarıda saydığımız tüm kaynaklar darbelere ilgilendikleri sorun alanlarından yaklaşırken bu tez çalışması ise yirmi bir yıllık darbeler döneminin siyasi hayatın kalıplaşmış yapısını değiştirdiğini savunmaktadır.

Yukarıdaki eserler darbeleri genel olarak bir istikrarsızlık unsuru olarak görürken, bu tez çalışması yukarıdaki eserlerden farklı olarak darbelerin ülke siyasetini nasıl etkilediğini ve siyasette ne tür bir dönüştürücü etkinin meydana geldiğini göstermeye çalışmıştır. Nitekim yaşanan her darbeyle beraber aşamalı olarak siyasetteki mevcut ilişkiler eskiye oranla önemli bir dönüşüm sürecinin içerisine girmiştir. Yukarıdaki eserlerin tamamına yakını darbelere bütüncül bir perspektiften yaklaşmamış, bu metinlerde ele alınan zaman dilimlerinde gerçekleşen darbeler ile ilgili analizler yapılmıştır. Bu tez çalışması tüm darbeleri tek tek ele alıp inceleyerek siyasi sistemin darbelere sonra geldiği yeri göstermektedir.

Tezin İçeriği

Tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Birinci Dünya Savaşı sonrası ile darbelerin başladığı 1949 yılına kadarki süreç ele alınacaktır. Bu süreçte manda yönetiminin Suriye siyasetinde ve ordunun yapısında ne tür etkiler bıraktığı gösterilmeye çalışılacaktır. Ayrıca manda yönetimi zamanındaki uygulamaların darbelerin oluşmasına zemin hazırlayıp hazırlamadığı irdelenecektir. Sünnilerin siyasetteki egemenliği, Özel Levant birliklerinin

kurulmasıyla azınlıkların orduya yönelişı, Baas Partisi'nin ortaya çıkışı ve İsrail ile yapılan 1948 savaşının Suriye siyasetinin gidişatına tesiri gibi konular da bu bölümde ele alınacaktır. Birinci bölüm Suriye'de darbe mekanizmasının devreye girme şartlarının olgunlaşmaya başladığını gösterecektir.

İkinci bölümde 1949 ile 1954 yılları arasında yaşanan darbelerin toplumsal ve siyasi düzeni nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Beş yıllık süreçte gerçekte beş darbe Suriye'nin bütün toplumsal yapılarına önemli bir etkide bulunmuştur. Ordunun darbeler yoluyla siyaseti belirlemeye çalışmasının yanında geleneksel siyasi otoriteler de darbe yaparak konumlarını korumaya çalışacaktır. Bu durum Suriye'de bir darbe kültürünün oluşmasına sebep olacaktır. Yaşanan beş darbe Suriye'de demokratik araçlarla iktidara gelmenin artık çok zor bir durum olduğunu gösterecektir. Ordunun siyaseti belirlemeye başlaması siyasi dengenin bozulmasını beraberinde getirmiş ve Suriye'yi Ortadoğu'da siyasi olarak en istikrarsız ülke pozisyonuna itmiştir.

Üçüncü bölümde ise darbenin yaşanmadığı fakat istikrarsızlığın adeta istikrar haline geldiği 1954 ile 1961 yılları arasındaki dönem ele alınacaktır. Bu dönemde her ne kadar askeri darbeler yaşanmamış olsa da, Suriye siyasetini derinden etkileyen siyasi tecrübeler yaşanmış ve 1961 yılından itibaren tekrardan devreye girecek olan darbeler mekanizmasında bu tecrübelerin çok önemli bir yeri olmuştur. Bu dönemde ülke içi siyasi gelişmelerin yanında dış dünyada meydana gelen olaylar Suriye siyasetine damga vurmuştur. Mısır lideri Nasır'ın Arap toplumundaki popüleriğinin her geçen gün artması, 1958 yılında Suriye ile Mısır'ın birleşmesi ve Nasır'ın Suriye'deki iç siyasi dengelerle oynaması Suriye siyasetinde önemli etkiler bırakmıştır. Suriye'nin kaderini etkileyecek ve geleceğini belirleyecek olan azınlıkların oluşturduğu Askeri Komite'nin ortaya çıkışı Suriye'de artık "eskinin" miadının dolduğunu gösterecektir.

Dördüncü bölüm üç kısma ayrılarak anlatılacaktır. Birinci kısımda Ayrılıkçıların darbesinin siyasetin gidişatını nereye çevirdiği gösterilmeye çalışılacaktır. Sünnilerin darbe ile Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne son vermeleriyle başlayan birinci kısım ordudaki azınlıkların 1963'teki darbesi ile son bulmuştur. 1963'teki Baas darbesi doğordığı siyasi etkiler göz önüne alındığında Suriye siyasi tarihinde oldukça önemli bir konuma sahip olduğu görülecektir. Baas Partisinin İktidar yıllarının geçtiği ikinci kısmi bitirecek olan da 1966 yılındaki Neo-Baasçıların darbesidir. Son kısımda ise Neo- Baasçılar arasındaki iktidar savaşı yer alacak ve bu kısım 1970'teki Hafız Esad

darbesiyle son bulacaktır. Çalışmanın son kısmını ulaşılan bulguların değerlendirildiği sonuç bölümü oluşturacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYE SİYASETİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE BAĞIMSIZLIĞINA KADAR SURİYE SİYASETİNDE YAŞANAN GELİŞMELER (1918-1949)

I. SURİYE SİYASETİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

A) Geleneksel Sünni Hâkimiyet

Suriye dini, etnik ve mezhebi açıdan Ortadoğu'nun en heterojen ülkelerinin başında bulunur. Birinci Dünya Savaşından sonra ülkenin etnik ve mezhepsel çeşitliliğine ve bunların oranlarına bakıldığında bunların dörtte üçünden fazlasını Araplar oluşturmaktaydı. Arapların büyük çoğunluğunu Sünniler oluşturmaktaydı. Yerli burjuvayı oluşturan Sünnilerin¹ büyük çoğunluğu Hama, Humus, Halep ve başkent Şam gibi önemli kentlerde yaşardı ve özellikle kent ekonomisinde tek başlarındaydılar.² Söz konusu etnik, dini ve mezhepsel çeşitlilik tarih boyunca Suriye'de tüm kesimleri kucaklayan ortak bir siyasi hareketin çıkmasının önündeki en büyük engeli teşkil edecekti. Bu durum bağımsızlıktan sonra Suriye siyasetinin kaderini doğrudan etkileyecek bir etmen olarak öne çıkacaktı.

1516 yılında Mercidabık Savaşı ile Osmanlı egemenliğine giren³ Bilad-ı Şam olarak adlandırılan Suriye toprakları; günümüzdeki Filistin, Ürdün ve Lübnan devletinin hâkimiyetindeki alanları da kapsamaktaydı. 1918 yılına kadar Osmanlı himayesinde bulunan Suriye'de Osmanlı devleti ile kurdukları olumlu ilişkilerden dolayı ekonomik güç Sünni elitlerin elindeydi. Mülkiyet olarak padişaha ait sayılan Suriye topraklarında merkezi hâkimiyetini daimi kılmak isteyen Osmanlı, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünnilerin yerel kanaat önderleriyle işbirliği yapıyordu. Bunun karşılığında Sünnilere çeşitli ekonomik imtiyazlar tanınıyor ve yönetim bürokrasisinde yetkiler veriliyordu. Kent ekonomisinde rakipsiz olan Sünniler Osmanlılardan gelen ekonomik desteklerle konumlarını daha da pekiştirdiler. Araplar ile Osmanlı arasındaki yakın ilişkinin bir başka nedeni de Osmanlı yöneticilerinin aynı mezhepten oldukları Sünnilere diğer etnik veya mezhebi kesimlerden daha çok güveniyor olmalarıydı. Ekonomik güç Sünni seçkin sınıfının siyasette de söz sahibi olmasına neden oluyordu. Sünniler siyasetin egemeni haline gelirken maddi zorluklarla boğuşan diğer etnik ve dini gruplar siyaseten edilgen bir noktada kalıyorlardı.

¹ Albert Hourani, *A History Of The Arab Peoples*, 1. Baskı, E-kitap, United Kingdom: Faber And Faber, 2005, s.568

² Ahmet Ayhan Koyuncu, *Kuruluşundan Arap Baharı'na Suriye*, 1. Basım, İstanbul: Sude Yayınları, 2018, s.115

³ Karam Khella, *Uygarlığın Beşiğinden Modern Dünyanın Krizine Suriye*, 1. Basım, İstanbul: Pales Yayınları, 2017, s.79.

Sünniler ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler özellikle milliyetçiliğin küresel anlamda yükseldiği yüzyıllar olan 19. ve 20. yüzyıllarda bozulmaya başladı. Buna rağmen siyasetteki belirleyici güç Sünnilerin elinde kalmaya devam etti. Bu durum 1920'de başlayıp yirmi altı yıl devam eden manda yönetimi ve 1946'dan sonraki bağımsızlık döneminde de sürdü. Sünniler 1949 yılında başlayan darbeler dönemi ile birlikte siyasetteki konumlarını kademeli olarak kaybetmeye başladılar.

B) Azınlıkların Siyasetteki Rolü

Geniş toprakları elinde bulunduran ve kent ticaretinde söz sahibi olan Sünnilerin aksine azınlıkların çoğu taşrada ikamet etmekteydi. Suriye'de üç semavi dine inanan insanlar bulunmakla beraber bunun ekseriyetle çoğunluğu Müslümanlardan oluşmaktaydı. Mezhepsel olarak da Sünni, Alevi, Dürzi, İsmaili ve az sayıda da olsa Yezidiler yaşamaktaydı. Keza Araplar, Kürtler, Türkmenler, Ermeniler, Çerkezler ve Süryanilerin varlığı da Suriye'nin etnik çeşitliliğini göstermekteydi. Arap nüfusu Suriye'nin çok büyük çoğunluğunu oluşturmaktaydı. Sünni çoğunluğa karşılık Suriye nüfusunun dörtte birine yakını etnik ve dini azınlıklar oluşturmaktaydı. Mezhebi azınlığın en büyük nüfusuna sahip olan Alevilerin büyük çoğunluğu Lazkiye'de⁴ Dürzilerin tamamına yakını el-Süveyde kentinde⁵, İsmaililer çoğunlukla Hama 2 ve etnik azınlığın en büyük nüfusuna sahip olan Kürtler de Suriye'nin kuzey sınırı boyunca varlıklarını devam ettiriyordu. Diğer etnik ve dini gruplar ise ülkenin dört bir yanına orantısız bir şekilde dağılmıştı. Azınlıkların önemli bir kısmı Sünni zengin kesiminin topraklarında işçi olarak çalışıyordu. Genel olarak kırsal bölgelerde tarım ile geçimlerini sağlayan azınlıklar ticari ve siyasi uğraşlardan uzak kalıyorlardı.

Suriye'deki azınlıklar ile Osmanlı arasında sık sık gerilimler söz konusu olurdu. Örneğin millet sisteminin dışında tutulan Aleviler Müslüman olarak sayılmazlardı.⁶ Bu durum Sünnilerin siyasetteki güçlü konumunu daha da pekiştiriyordu. Sünniler ile azınlıklar arasındaki tarihsel önyargılar ve sürekli gerilimli ilişkiler de siyaset alanının azınlıklarca Sünnilere terk edilmesinin başka bir nedeniydi. Özellikle Aleviler Sünniler ile ortak bir siyasi çatı altında yaşama fikrine hep karşı çıkmışlardır. Osmanlı Devletinin yönetim bürokrasisinde Sünnilere kıyasla azınlıklara daha az fırsat ve yetki vermesi de bu kesimlerin siyasetteki tarihsel pasifiğini anlamak konusunda önemli bir göstergedir.

⁴ Pınar Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran" Ortadoğu Analiz Dergisi, Vol.4, No.43, (Temmuz 2012) s.21.

⁵ Ahmet Ayhan Koyuncu, "Suriye'de Azınlıklar Ve Azınlıklar Arası İlişkiler" Mehmet Akif Okur-Nuri Salık (Ed.) **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç Ve Dış Politika** içinde (187-213), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.192

⁶ Arıkan, s.21

Azınlıkların Suriye siyasetindeki pasif konumları 1920'de başlayan Fransız Manda Yönetimi dönemine kadar sürdü.⁷ Bu tarihten itibaren orduda güç kazanmaya ve siyaseti etkilemeye başladılar. Fransızlar Suriye'nin etnik ve mezhebi çeşitliliğini Sünnilerin öncülüğünde oluşabilecek bir milliyetçi bağımsızlık hareketine karşı kullanmak için özel ordu birlikleri kurdular. Bu birliklerin adı Özel Levant Birlikleri(*Troupes Spéciales du Levant*) idi. Bu birlikler Aleviler, Dürziler, Kürtler, Çerkezler ve Suriye'deki diğer azınlıklardan oluşmaktaydı.⁸ Bu birliklerin kurulma amacı hem Sünnileri dengelemek hem de yönetime karşı oluşabilecek yerel ve aşiretlere dayalı tehlikelerin üstesinden gelmekti. Ayrıca şehirli Sünni elit kesiminin ekonomik gücünü kırma amaçlı ekonomi politikaları yürütülüyordu. Fransa Cezire bölgesindeki Kürtler ile de iyi ilişkiler kurmaya çalışıyor⁹ ve azınlıkları kendi etrafında toplama siyasetinde ısrar ediyordu. Tüm bu gelişmeler Sünnilerin manda yönetimine karşı bir kitlesel öfke biriktirmesine yol açıyordu. Ayrıca Fransa ile beraber hareket eden azınlıklar da Sünnilerin tepkisini çekiyordu. Böylelikle manda yönetiminden sonra yaşanacak istikrarsızlık ve çatışmaların nifak tohumları bu dönemde ekiliyordu.

Sünnilerin askerlik mesleğini kendi statülerine uygun bulmayıp küçümsemeleri orduda zamanla azınlıkların görünürlüğünü arttırdı. Azınlıklar Sünnilere oranla maddi açıdan oldukça gerideydiler. Kendilerini her açıdan dışlanmış olarak hissediyorlardı ve ülkede bir güç sahibi olma istekleri her geçen gün artıyordu. Bu olumsuzluklardan kurtulmanın anahtarını orduda önemli pozisyonlar teşkil ederek aşacakları düşüncesindeydiler. Gerek maddi açıdan güçlenmek gerekse de saygın bir sosyal statü sahibi olabilmek adına azınlıkların orduya kaydolmaları manda yönetiminde büyük bir ivedi kazandı. Ayrıca 1920'lerin başında oluşturulan Dürzi ve Alevi devletleri azınlıkların durumunu oldukça iyileştirmişti.¹⁰ Azınlıkların durumu askeri pozisyonları kapmalarıyla beraber çok daha iyi bir hal aldı. İlerde görüleceği gibi, bağımsızlıktan sonraki yıllarda ordunun siyaseti belirleme gücünün temeli manda yönetimi zamanında atılmıştı. Manda yönetimi boyunca kurulan asayiş birimlerinde ve istihbaratta da azınlık mensuplarının etkinliği oldukça göze çarpan bir durumdu.¹¹

---

⁷ Khella, s.99

⁸ Nikolaos van Dam, **Suriye'de İktidar Mücadelesi**, Semih İdiz – Aslı Falay Çalkıvık (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s.22

⁹ Thomas Schmidinger, **Suriye Kürdistanı'nda Savaş ve Devrim**, Sevinç Altınçekiç (çev.) İstanbul: Yordam Kitap Yayınları, 2016, s.58

¹⁰ 10 Mehmet Yaşar Soyalan, **Emevi Hanedanlığından Esed Diktatörlüğüne Suriye**, 1.Basım, İstanbul: Mana Yayınları, 2018, s.49

¹¹ Daniel Pipes, "The Alawi Capture of Power in Syria" **Middle Eastern Studies**, Vol 25, No 4,(October 1989), s 438.

Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından sonra da azınlıkların güvenlik birimlerine yönelişi devam etti. Baas Partisinin 1947 yılında siyasete aktif bir şekilde girişiyle beraber azınlıkların kendilerini ait hissedebileceği siyasi bir yapı ortaya çıktı. Hem siyasi alanda hem de orduda örgütlenmeyi başaran azınlıklar darbelerin çoğunda aktif bir rol oynayarak Suriye siyasetinde çok önemli değişimlerin yaşanmasına neden oldular.

C) Siyaset Ve Ordu İlişkileri

Osmanlı yönetimi zamanında askeri teşkilatlarda görev yapmış kişilerin çoğu Osmanlının 1918'de Suriye topraklarından çıkmasından¹² sonra da askeri birimlerde görev aldı. 1918 ile 1920 arasında yaşanan çalkantılı dönem modern bir ordunun kurulmasını geciktirdi. Suriye modern bir orduya manda yönetimi döneminde sahip oldu. Fransızların 1920 yılından itibaren kendilerine bağlı modern bir orduyu kurmasıyla beraber siyasetin gidişatında ordunun rolü hissedilmeye başlandı. Sünni çoğunluğa karşı azınlıkları destekleyerek onları orduya yönlendiren ve Sünnilerin diğer mezhepler ile tarih boyunca gerilimli olan ilişkilerini bilen Fransa, kendi yönetime karşı oluşacak bir bağımsızlık mücadelesini önlemek için bu politikaya başvuruyordu. Özel Levant Birliklerinin kurulmasının ve bunun neredeyse tamamının azınlıklardan oluşmasının nedeni buydu.¹³ Sünnilerin 1930'lardan sonra yoğunlaşan bağımsızlık mücadelesinde ordunun desteği sınırlı oldu. Manda Yönetimi döneminde ordu siyasi süreçlerde pek görünmemişti. Ordunun siyasete müdahalesinin tarihi bağımsızlıktan birkaç yıl sonra başladı. 1948 yılında Arap ülkelerinin İsrail ile yaptığı savaştan sonra yönetimi suçlu bulan ordu mensupları 1949 yılında başlayan darbeler silsilesi ile Suriye Siyasetine yön vermeye başladılar.

1949 yılından itibaren ordunun siyaset üzerindeki tahakkümü gün geçtikçe arttı. Bunun en önemli nedeni azınlıkların ordudaki sayısının geçen her sene artıyor oluşuydu. Sünni çoğunluğa karşı orduda üst kademeleri kapmayı vazife edinen azınlıklar Sünni askerlerin kendi aralarındaki rekabetten de faydalanarak yükselişlerini hızlandırdılar. Sünni askerlerin ordudaki sayısal üstünlüğü bulunsa da azınlıkların yüksek rütbelerde görev almaları bu durumu önemsizleştiriyordu. Nicel üstünlük Sünni askerlerde, nitel üstünlük ise azınlık askerlerindeydi. Özellikle 1960'lardan sonra Baas Partisi ile ordudaki azınlıklar arasındaki yakınlaşma arttı. Bu durum neredeyse

---

¹² Khella, s.163.

¹³ Susan Muaddi Darraj, **Bashar el-Assad**, Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2005, s.18.

ordudaki azınlıkların Baas Partisinin askeri kolu haline gelmelerine yol açtı. 1958 yılında Mısır ile Suriye'nin birleşme kararının alınması örneğinde görüldüğü gibi¹⁴, Suriye siyasetinin kaderini etkileyecek kararlarda ordunun görüşü alınmadan herhangi siyasi bir girişimde bulunulmamaya başlandı. 1960'lardan sonra Baas Partisinin de yükselişiyle beraber azınlıkların siyaset üzerindeki etki gücü daha da arttı.¹⁵ Kurulan her kabine ordudan icazet almadan hareket edemeyecek bir pozisyondaydı. Ordu ile ters düşen hükümetlerin ömrü oldukça kısa oluyordu. Bu durum Suriye'nin Hafız Esad dönemine kadar yaşadığı siyasi istikrarsızlıkların ve sürekli gerilimlerin en önemli nedeniydi. Ordu ile siyaset kurumları arasındaki yoğun bağımlı ilişkiler 1970 yılının sonlarına kadar Suriye'yi Ortadoğu'nun en çalkantılı ülkesi pozisyonuna itti.

D) Siyasi Örgütlenmeler

İstanbul'da ve Batı ülkelerinde eğitim görmüş yeni kuşak Sünniler Arap milliyetçiliğinin örgütlü bir güç haline gelmesi için 19. ve 20. Yüzyıllarda toplantılar ve görüşmeler gerçekleştirmişlerdi. Eğitimli yeni kuşak ve Osmanlı ile uzlaşma içerisinde olan eski kuşak Sünniler arasında görüş farklılığı bulunuyordu. İttihat ve Terakki Cemiyetinin Osmanlı Devletinin birleştirici unsuru olan millet sistemini terk edip Türk milliyetçiliği eksenli politikaya dönmesi Osmanlının egemenliği altındaki topraklarda milliyetçi örgütlenmelerin ortaya çıkışına sebep oldu.¹⁶ Bilad-ı Şam olarak adlandırılan Suriye toprakları bunların başında geliyordu. İttihat ve Terakki Partisine muhalefet eden eğitimli ve aydın Sünniler el-Fetat, Kahtani Cemiyeti ve el-Ahd gibi örgütleri kurarak¹⁷ bu örgütlenmeler üzerinden Arap milliyetçiliğini ve Arap milliyetçiliği bilincini yaygınlaştırmak istediler. el-Fetat bu örgütler arasında en fazla etki düzelmeye sahip olan örgüttü. Eskiden el-Fetat örgütüne üye olan isimlerden Şükrü el-Kuvvetli, Haşim el-Ataşi ve Cemil Mardam Bey gibi isimler Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra başbakanlık ve cumhurbaşkanlık gibi görevleri icra edeceklerdi.¹⁸

1928'de Daha önce Osmanlı Devletinin bürokrasisinde önemli görevler yapmış

---

¹⁴ Darraj, s.37

¹⁵ Ayhan Koyuncu, s.204

¹⁶ Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik**, Recep Boztemur, (çev.) İstanbul: Timaş Yayınları, 3.Baskı, 2015, s.194-197

¹⁷ Mehmet Akif Okur-Nuri Salık, "Osmanlı İdaresi Ve Fransız Manda Yönetimi Altında Suriye" Mehmet Akif Okur-Nuri Salık (Ed.) **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç Ve Dış Politika**" içinde (1-31), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.12 18 Mehmet Akif Okur-Nuri Salık, "Osmanlı İdaresi Ve Fransız Manda Yönetimi Altında Suriye", s.13

¹⁸ 18 Mehmet Akif Okur-Nuri Salık, "Osmanlı İdaresi Ve Fransız Manda Yönetimi Altında Suriye", s.13

seçkin milliyetçilerin bir araya gelmesiyle "Ulusal Blok" kuruldu.¹⁹ Ulusal Blok'un tamamına yakını Sünnilerden meydana geliyordu. Ulusal Blok her ne kadar Suriye'nin bağımsızlığı doktrinini temel alsada ülkedeki etnik ve mezhepsel çeşitliliği bünyesine katmada başarısızdı. Çünkü Ulusal Blok ülkedeki sosyal, siyasal ve ekonomik problem ve eşitsizlikleri çözümüne odaklanmaktan ziyade, arkasına aldığı Sünni elit kesimin siyasal ve ekonomik taleplerini savunuyordu.²⁰ Ulusal Blok'un bünyesinde azınlıklara yer verilmemesi bu kesimlerin bağımsızlıktan sonra ortaya çıkan radikal solcu ve milliyetçi örgütlere yönelmesinin önemli bir nedeni olacaktı. Ulusal Blok azınlıklara uzak bir tutum içerisinde olmasına rağmen Suriye'nin bağımsızlığı için uluslararası platformlarda önemli diplomatik başarılar elde etti ve Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasında büyük bir rol üstlendi. 1946'dan sonra ile edilen²¹ bağımsızlıktan sonra ise Sünnilerin kendi aralarındaki siyasal ve ekonomik anlaşmazlıklar baş gösterdi.

1947 yılında yapılacak olan parlamento seçimleri öncesi Ulusal Blok yöneticileri arasındaki çekişmeler doruk noktasına çıkmıştı. Bunun neticesinde Ulusal Blok bölünerek iki siyasal yapıyı meydana getirdi. Bunlardan bir tanesi Şam'daki Sünni seçkin kesimin güdümündeki Vatan Partisi, diğeri ise Hama'lı ve Halep'li Sünni zenginlerin yön verdiği Halk Partisi idi. Vatan Partisi'nin lider kadrosunda Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı olan Şükrü el-Kuvvetli de bulunmaktaydı²². Bu iki parti arasında dış politika konusunda oldukça derin görüş farklılıkları mevcuttu. Vatan Partisi Mısır ve Suudi Arabistan ile işbirliğine gidilmesi gerektiğini savunurken, Halk Partisi ise bunun Irak ile yapılması gerektiği fikrini savunuyordu. Bu iki partinin işbirliği konusunda farklı ülkeleri seçmelerinin nedeni kendi ticari bağlarının farklı ülkelerle bulunmasıydı. Halep ve Hamalı zengin kesim Irak ile ticari ve ekonomik ilişkilere sahipken, Şamlı elitler Mısır ve Suudi Arabistan ile söz konusu ilişkilere sahip idi.

1) Yeni Partilerin Ortaya Çıkışı

Sünni zenginlerin ekonomik, sosyal ve siyasal hükümler karşısında, kırsal bölgelerden gelen kişilerin ve kentli orta sınıfın hoşnutsuzluğu Osmanlıdan beri vardı. Bu muhalefet dalgası radikal ideolojileri savunuyordu ve mezhepçi olarak nitelendirdikleri Ulusal Blok hükümetinin aksine laikliği ve pan-Arap milliyetçiliğini savunan doktrinlere sahiplerdi. Ulusal Blok'a muhalefet etme manda yönetimi

¹⁹ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, 5.Basım, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012, s.137. 20 Arı, s

²⁰ Arı, s.137

²¹ Khella, s.164

²² Nuri Salık, "Modern Suriye'de Toplum ve Siyaset: 1946-2000", Mehmet Akif Okur-Nuri Salık(Ed.), **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç ve Dış Politika** içinde(31-67), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.34

zamanında kurulan partiler aracılığıyla gerçekleştiriliyordu. Bu partiler; Hristiyan Mişel Eflak ve Sünni Salah Biter tarafından 1940 yılında kurulan Baas Partisi, Ortodoks Hristiyan olan Antun Sadeh'in kurucusu olduğu Suriye Sosyal Nasyonalist Partisi(SSNP) ve sosyalist Ekrem Hurani'nin kurduğu Gençlik Partisiydi. Bu partilerin üyeleri arasında 1920'de manda yönetimi tarafından kurulan Humus Askeri Akademisi askeri personellerinin bulunması,²³ ordunun yavaş yavaş ülke siyasetine etkide bulunduğunu görmek açısından oldukça önem taşımaktadır. Kürt lider Halid Bektaş'ın kuruculuğunu yaptığı Suriye Komünist Partisi(SKP) de Ulusal Blok hükümetinin politikalarına karşı çıkan önemli muhalif partilerdi.²⁴ Ayrıca 1946'da kurulan Mustafa Sibai önderliğindeki Müslüman Kardeşler Hareketi de 1960'lardan sonra Suriye siyasetinde çok önemli bir konum teşkil edecekti.

II. BAĞIMSIZLIĞINA KADAR SURİYE'DE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

A) Fransız Manda Yönetimi (1920-1946)

Fransa ile İngiltere arasında 1916'da gizlice imzalanan Sykes-Picot Antlaşmasına göre bugünkü Suriye ve Lübnan toprakları Fransa'ya; Ürdün, Irak ve Filistin toprakları ise İngiltere'ye bırakılıyordu. Osmanlı Devleti zamanında Bilad-i Şam olarak adlandırılan topraklar emperyalist ülkeler tarafından beşe bölünmüş ve kendi aralarında paylaşılmıştı. İngilizler daha önce Suriye'yi Mekke emiri Şerif Hüseyin'e verecekleri vaadinde bulunmuştu.²⁵ Hatta Şerif Hüseyin 1918'de Suriye'deki Osmanlı egemenliğine son vermiş ve ülkenin bağımsızlığını ilan etmişti. Ama Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda alınan karara göre, Sykes-Picot Antlaşmasına uygun olarak, bu topraklar Lübnan ile beraber Fransa'nın kontrolü altına giriyordu. Fransızlar 1920'de Suriye'yi işgal ettiler ve Suriye'yi 1918-1920 arası dönemde yöneten Şerif Hüseyin'in oğlu Kral Faysal ülkeyi terk etmek mecburiyetinde kaldı. 1922'de Milletler Cemiyetinin bu manda yönetimini kabul etti. Fransa 1946'ya kadar sürecek olan zaman dilimi içerisinde Suriye'yi kontrol edecekti.²⁶

Fransızlar, kendi manda yönetimlerine karşı güçlü bir bağımsızlık hareketinin çıkmaması için Suriye'deki mezhepsel ve etnik çeşitliliği kullandılar. Fransızlar Suriye'de "böl-yönet" politikasını uygulamaya geçirdiler ve ülkeyi beş siyasi birime

---

²³ Salık, s.35

²⁴ Salık, s.35

²⁵ Koyuncu, *Kuruluşundan Arap Baharı'na Suriye*,s.99

²⁶ Soyalan, s.40

ayırdılar. 1920'de Halep ve Şam,1921'de Dürzi ve 1922'de Alevi devletçiklerini oluşturduklar. Ayrıca Hatay(İskenderun)'a özerk bir statü verdiler.²⁷ Bu durum çoğunluğu oluşturan Sünni Arapların şiddetli itirazlarına yol açmışsa da, bu itirazların etnik ve mezhebi azınlıklardan da geldiğini söylemek oldukça güçtür. Zira yüzyıllardır Sünnilerden mustarip olduklarını dile getiren azınlıklar, Fransız egemenliğine sıcak bakmaktaydılar. Etnik ve mezhebi azınlık açısından yüzyıllardır kendilerini kâfirlik²⁸ ile suçlayan Sünnilerin yönetimindense Fransızların yönetimi çok daha iyi sayılırdı.

Fransa Sünni çoğunluğa karşı azınlıkları yanına çekme konusunda oldukça başarılı olsa da, bu durum Fransa'nın Suriye'yi yıllarca rahat bir şekilde yöneteceği anlamına gelmiyordu. 1925'te Dürzilerin isyanıyla başlayan ayaklanmalar kısa sürede tüm ülkeye yayıldı.²⁹ Bu ayaklanmalar karşısında güç bir pozisyona düşen Fransa ağır silahlar ve hava bombardımanları kullanarak isyanları bastırmıştır. 1925-1927 arası devam eden ayaklanmalarda yaklaşık 6.000 kişi hayatını kaybetmişti.³⁰ Sünnilerin yaşadığı şehirlerde de bu ayaklanmalara destek verilmesi Fransa'nın Sünni çoğunluk ile azınlıklar arasındaki irtibatı tam olarak kopartamadığını göstermekteydi. Ayaklanmalar Dürzilerce başlatılmış olmasına rağmen bağımsızlık mücadelesi Sünniler tarafından verilecekti.

1) Sünnilerin Öncülüğündeki Bağımsızlık Mücadelesi

Suriye'de 1928 yılında Kurucu Meclis kuruldu.³¹ Yapılan Kurucu Meclis seçimlerini Ulusal Blok kazandı. Ulusal Blok üyeleri şiddete başvurmadan diyalog yoluyla bağımsızlık müzakerelerini yürütmeyi amaçlıyordu.1928'den 1936'ya kadar müzakere diyalogları devam etti. Ama Fransızlarla Ulusal Blok üyeleri arasındaki sorunlar kimi zaman meclisin,1930'da olduğu gibi, kapatılmasına bile yol açıyordu.³² Ulusal Blok üyelerinin Suriye'nin bağımsızlığından ziyade Bilad-ı Şam'ın bütünlüğünü öne çıkarması, meclisin Fransız Yüksek Komiseri Henri Ponsot tarafından kapatılmasına neden olmuştu.

Kurucu meclis üyeleri 1929'da yeni bir anayasa hazırladılar. Ancak Fransa bu

---

²⁷ Mehmet Akif Okur ve Nuri Salık (Ed.), *Osmanlı İdaresi Ve Fransız Manda Yönetimi Altında Suriye*, s.15.

²⁸ Salih Akdemir, " Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü ", *Avrasya Dosyası Dergisi*, 2000, Vol.6, No.2, <https://www.google.com/search?ie=UTF-8&client=ms-android-samsung&source=android-browser&q=Salih+Akdemir+suriye+siyasi> (17 Nisan 2016), s.213. 31Arı, s.136.

²⁹ Arı, s.136

³⁰ Arı, s.136.

³¹ Okur-Salık, s.20

³² Okur-Salık, s22

anayasayı kabul etmedi. Fransa manda yetkisinin bulunmadığı hiç bir belgeye onay vermiyordu. Suriye’de o dönemde görünürde hem cumhurbaşkanı, hem başbakan hem de bir meclis bulunsa da, Fransa’nın yasalar üzerindeki veto yetkisini elinde bulundurması, Fransa’nın izni dışında hiç bir adım atılmadığını gösteriyordu. Bu yüzden meclis, başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı kurumları pasif bir görevi icra etmekten başka bir işe yaramıyorlardı.³³ Bu durum 1936 yılına kadar bu şekilde devam etti.

1936 yılında yapılan Fransa seçimlerinde Leon Blum'un Halk Cephesi koalisyonuyla iktidarın başına geçmesi Suriyeli yetkililer ile Fransa arasında görüşmelerin hızlanmasına ve nihayetinde bir anlaşmaya varılmasına yol açtı. Buna göre Fransa Suriye’nin güvenliğini savunma ve bölgede hava üssü bulundurma hakkını elde ederken, Suriye ise 1936’da Milletler Cemiyetine üye olabilme hakkını kazanarak yarı bağımsız bir devlet haline gelmişti.³⁴ Bu anlaşma ile Haşim el-Ataşi başkanlığında bir hükümet kuruldu. Ulusal Blok üyeleri bu başarı sonrası ülke genelindeki tanınırlıklarını oldukça arttırdılar. Buna rağmen ülkedeki mezhebi ve etnik bölünmüşlük halen devam etmekteydi ve insanlar kendilerini “Suriyeli” olarak görmekten ziyade, kimliklerini kendi etnik veya mezhebi aidiyetleri üzerinden tanımlamayı tercih ediyorlardı.

Fransa 1937’de Lazkiye ve Dürzi devletlerinin Suriye’ye bağlanması kararını kabul etti.³⁵ Avrupa’nın İkinci Dünya Savaşı’na giden süreci Fransa’nın dikkatini Suriye’den çekmesine yol açmıştı. Bu durum Suriye’nin tam bağımsızlığını kazanması için faaliyet yürütenlerinin umudunu arttırmıştı. 1938’de Fransa’daki solcu Halk koalisyonunun bozulmasıyla bağımsızlıkçılar büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Hatay Türkiye’ye verilerek Fransa ile Suriye arasındaki gerginlik hat safhaya ulaştı. Bu gerginliğin sonucu olarak cumhurbaşkanı Haşim el-Ataşi istifa etti.³⁶ Yüksek Komiseri Suriye anayasasını rafa kaldırdı. 1937’de Suriye’ye bağlanmış olan Lazkiye ve Dürzi devletine tekrardan özerklik verildi.³⁷

İkinci Dünya Savaşı esnasında Suriye halkı gerek istikrarsız siyasi yapı

---

³³ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Mehmet Harmancı (çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı Yayıncılık, 2008, s.250

³⁴ Cleveland, s.250

³⁵ Ahmet Emin Dağ, **Bilad-ı Şam’ın Hazin Öyküsü**, 2.basım, İstanbul: İHH Yayınları, 2013, s.22.

³⁶ Thomas Collelo , (hızl.), **Syria: A Country Study**, Washington, D.C.:Federal Research Division, Library of Congress , 1988, s.26.

³⁷ Cleveland, s.250

gerekse de ekonomik kriz yüzünden oldukça güç bir durumdaydı. İngilizler ile Vichy hükümeti arasındaki gerginlik sonucu İngiltere Suriye ve Lübnan'a gıda girişi sağlanmasına izin vermiyordu. Ekonomik kriz hayatı durma noktasına getirmişti. Sokaklarda açlık yürüyüşleri başlamıştı. Halk aynı zamanda siyasi hakların tekrar sağlanmasını da talep ediyordu.³⁸

Vichy hükümetinden sonra başa geçen de Gaulle hükümeti de başlarda bağımsızlığa sıcak bakmıyordu. İngiltere ile Fransa arasındaki emperyal rekabet Fransa'yı İngiltere'nin Suriye'ye hâkim olmak istediği fikrine götürüyordu. Ancak gerek halkın tepkilerine gerekse de İngiltere'nin baskılarına dayanamayan de Gaulle hükümeti 1943 yılında Suriye anayasasının tekrar yürürlüğe girmesine karar verdi. Aynı zamanda aynı yıl içerisinde seçimlere gidilecekti.³⁹ Yapılan seçimler sonucunda Ulusal Blok beklenildiği gibi galip geldi. Manda yönetimi karşıtı bağımsızlıkçıların iktidara gelmesi Fransızlar açısından oldukça endişe verici bir durumdu. Abdullah el- Cabiri başbakan, Şükrü el-Kuvvetli Cumhurbaşkanlığı görevine seçildi. Dünyanın iki süper gücü olarak öne çıkmaya başlayan ABD ve Sovyetlerin 1944 yılında Suriye'nin bağımsızlığını tanıması⁴⁰ Fransa'ya artık bağımsızlık yolundan geri dönüşün zor olduğunu göstermişti

BM, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliğinin resmi olarak Suriye'nin bağımsızlığını deklare etmesine rağmen Fransa'nın Suriye'den kolay kolay vazgeçmeyeceği görülüyordu. Manda yönetiminin başlangıç tarihinden beri Fransa'nın kontrolünde bulunan emtia vergileri, şirket imtiyazlarının kontrolü ve kabile ile aşiretlerin denetimi gibi konular Ulusal Blok hükümetinin sorumluluk alanına girmiş bulunmaktaydı. Ancak sosyokültürel hizmetler, eğitim hizmetleri, dış ilişkiler ve güvenlik gibi konular halen Fransız idaresinin egemenlik alanında olan konulardı. Aynı zamanda bağımsızlık sonrası dönemde Suriye'nin kaderini etkileyecek girişimlerin baş aktörü olan Özel Levant Birlikleri de halen Fransız idaresinin yetki alanının içerisindeydi.⁴¹

Fransızlar Suriye'ye büyük ekonomik yatırımlar yaptıkları için Suriye topraklarını terk ettikten sonra Fransa'nın çıkarlarını gözetecek bir iktidarın yürütmede olmasını istiyorlardı. Bu yüzden azınlıkların çoğunlukta olduğu Özel Levant Birlikleri ile sağlam olan ilişkilerinin devam etmesi için çaba sarf ediyorlardı. Fransızlar bu birlikleri kullanarak Suriye'nin bağımsızlığından sonra kurulacak olan yönetimlerde söz sahibi

---

³⁸ Cleveland, s.253-254

³⁹ Okur-Salık, s.24

⁴⁰ Okur-Salık, s.24

⁴¹ Soyalan, s.47

olmayı amaçlıyordu.Fransa, uluslararası kamuoyunun yoğun tepkisi sonrası Suriye'den çekilme kararını almak zorunda kaldı. Fransa Suriye'deki çıkarlarını garantiye almak için gerek uluslararası güçler gerekse de Suriye hükümeti ile uzun süren müzakereler yürüttü. Sonunda orta yol bulundu ve Fransa Suriye ve Lübnan'dan aynı anda çekileceğini dünya kamuoyuna deklare etti. 15 Nisan 1946'da Fransa Suriye'den tüm güçlerini çekti. Suriye 17 Nisan 1946'da bağımsızlığını ilan etti.⁴²

B) Bağımsızlıktan Sonra Suriye Siyasetine Etki Eden Olaylar

Suriye'nin bağımsızlığını kazanması Sünni seçkin kesiminin bir başarısı olarak görülüyordu. Sünni elit kesimin durumu ekonomik açıdan manda yönetimi zamanında genel olarak kötüleşmiş olsa da, geniş toprakları ellerinde bulundurmaya devam etmişler ve ticarete mutlak söz sahibi olmayı başarmışlardı. Sünnilerin aksine Aleviler, Dürziler, İsmaililer ve Kürtler kırsal bölgelerde yaşıyorlardı. Bu durum onların ekonomik faaliyetlerini oldukça sınırlıyordu. Azınlık kesimi ekonomik olarak oldukça kötü bir durumdaydı. Sünnilerle azınlıklar arasındaki bu söz konusu ekonomik eşitsizlik ülkenin adeta zenginler ve fakirler diye iki gruba ayrılmasına yol açmıştı.⁴³ Bu durum ilerleyen yıllarda meydana gelecek askeri darbelerin çok önemli bir nedeniydi.

Manda yönetimi zamanında Fransa azınlıkları orduya katılmaya teşvik etmeyi bir politika haline getirmişti. Aynı zamanda ülkenin azınlık kesimi de içinde buldukları maddi güçsüzlükleri aşabilmek adına orduya katılmayı bir fırsat olarak görmüşlerdi. Özellikle Alevi ve Dürzilerin bu tercihi bağımsızlıktan sonra da devam etmiştir. Ordunun yavaş yavaş azınlıkların kontrolü altına girmesi ve siyasetin ise Sünnilerin kontrolünde bulunması, ilerde yaşanacak çift başlılığı anlamamız bakımından oldukça önem taşıyan bir noktadır. Ordu ve siyasette iki farklı gücün bulunması askeri darbelerin yaşanmasına sebebiyet verecek ve Suriye'yi 1970'lere kadar Ortadoğu'nun en istikrarsız ülkesi haline getirecekti.

Suriye'nin parlamenter sisteme sahip demokratik bir cumhuriyet olarak bağımsızlığını kazanmasıyla beraber ülkede bulunan farklı etnik ve mezheplere üye

---

⁴² Elhan Nuriyev, " Suriye Siyasi Tarihi", *21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 2012, https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/suriye-siyasi-tarihi#_ftn47 (Erişim Tarihi: 4 Ocak 2019)

⁴³ 8 Hefeez Ullah Khan ve Wasseem Khan, " Syria: History, The Civil War and Peace Prospect", *Journal of Political Studies*, Cilt 24, Sayı 2, 2017, s.590.

insanların bir arada nasıl yaşayacağı ve aynı zamanda çimento vazifesi görecek bir üst kimliğin nasıl yaratılacağı oldukça merak edilen bir konuydu. İktidarda bulunan Ulusal Blok iktidarının bu problemi çözebilecek güce sahip olduğu görülmüyordu. Zira kentli Sünni elitlerin yön verdiği Ulusal Blok hükümeti kendi içerisinde cesur politikaları uygulamaya sokabilecek bütünselliği ve beraberliği yakalayamadığı gibi, azınlıkları yönetime katabilme adına herhangi bir çaba da göstermiyordu. Yönetimde kendilerine şans verilmeyen azınlık mensupları giderek orduya yöneleceklerdi.

Her ne kadar Ulusal Blok hükümetinin yöneticileri Osmanlı bürokrasisinden gelmiş olsalar da, bu kişilerin Suriye'de ortaya çıkabilecek zorluklara göğüs germe tecrübeleri bulunmamaktaydı. Çünkü Fransa manda yönetimi boyunca bu yöneticilere yönetim tecrübesi yaşayabilecekleri yeterli bir alan bırakmamış, karar verme yetkisini her alanda kendi elinde tutmaya oldukça önem vermişti.

1) Baas Partisi'nin Yükselişi ve Siyasi Yaşama Etkileri

Baas Partisi'nin kurucuları Batıda eğitim görmüş ve Batı felsefesinden oldukça etkilenmiş kimselerdi. Salah Bitar ve Mişel Eflak ikilisi Paris'te eğitimlerini tamamlamış ve Marksist doktrinlere inanmış kimselerdi. 1940 yılında Suriye'de kurulduğunu ilan eden Baas Partisi sosyalizm ve Arap milliyetçiliğini aynı potada eritip, tüm Arapların birleşerek tek bir devlet çatısı altında yaşamasını amaç olarak belirlemişti. Baas Partisi'nin sosyalizmi Marksist-Leninist çizgiden farklı niteliklere sahipti. Buna göre Baas sosyalizmi Arap milliyetçiliğine içkinci ve tüm Arapları ortak bir devlet çatısı altında birleştirmek için kullanılıyordu.

Homojen bir ulus yaratmak amacıyla bir üst kimlik yaratılması gerekiyordu ve bu üst kimliğin adı da "pan-Arabizm" idi. Baas Partisi "Birlik, özgürlük ve sosyalizm" olmak üzere üç ilke üzerine temellendirilmişti. Baas Partisi'ne göre birleşik bir Arap devleti Arap halkına demokrasi, özgürlük ve eşitlik getirecekti. Bu devlet böylelikle Arapları emperyalizmden, sınıf sömürsünden ve feodalizmden kurtaracaktı.

Devlet yönetiminde laikliği savunan Baas Partisine göre egemenlik tanrısal güçlere değil, halka ait olan bir kavramdı. Buna göre devlet her inanca eşit mesafede bulunur ve hiç kimse sahip olduğu inancından ötürü ne dışlanır ne de ayrıcalık görür. Baas Partisi'nin laikliği savunması, yüzyıllardır mezhepleri dolayısıyla dışlandıklarını öne süren Alevi, Dürzi ve İsmaililer'in bu partiye yönelmesine neden oldu. Baas Partisi,

İslamiyet'i Arap kültürünü oluşturan en önemli faktörlerin başında görüyor⁴⁴ ve korunması gerektiğini ifade ediyordu. Ama bu hareket etnik olarak Arap olmayı birleştirici unsur olarak gördüğü için din faktörü arka planda kalıyordu. "el-Baas" gazetesi Baas Partisi'nin yayın organı olmuş ve gazetenin başına Mişel Eflak getirilmişti.⁴⁵ Bu gazete aracılığıyla Araplar arasında milliyetçi duyguları sağlamlaştırmak ve Arapların birliğini kuvvetlendirmek temel amaçtı. Böylelikle Arap toplumu içerisindeki dini çatışmalar, ekonomik dar boğazlık ve emperyalist güçlerin hükümranlığının son bulacağı ümit edilmekteydi. Araplar arasında ortak bir milli benlik ruhu oluşturularak bölgesel, aşiretçi ve mezhepçi çekişmelerin son bulması amaçlanıyordu.

Nisan 1947'de gerçekleşen ilk parti kongresine İskenderun doğumlu bir Alevi olan Zeki Arsuzi'nin de katılımı Alevilerin Baas Partisi'ne daha da yakınlaşmasına sebep olmuştur. Sekülerizm ve modern milliyetçiliğin bu harekette vücut bulması, manda yönetimi zamanında orduya yazılan diğer azınlıkların da giderek Baas Partisi'ne daha fazla yaklaşmalarına neden oluyordu.

Baas Partisi Nisan ayında yapılan ilk kongresinden sonra Suriye'de seçimlerin özgürce ve tüm partiler açısından eşitlik temelinde yapılması çağrısında bulundu. 1947'de Suriye Başbakanı Cemil Mardam tek dereceli seçimlerin yapılması kararını vermişti. Baas Partisi bu duruma tepki gösterdi ve genel oy hakkı ilkesi gereği kadınların da oy kullanması gerektiğini savundu.⁴⁶ Muhafazakâr partilerin egemenliğindeki Suriye'de kadınlara oy hakkının talep edilmesi, Baas Partisi'nin yenilikçiliğe verdiği önemi göstermekteydi.

1947 yılı içerisinde gerçekleşen grevler ve iktidar karşıtı gösteriler Baas Partisi tarafından desteklendi ve teşvik edildi. Salah Bitar'ın yazdığı bir makalede tüm partilerin tek bir çatı altında birleşmesi ve mevcut iktidarın devrilmesi gerektiği savunuluyordu. Bu makalenin yayınlanmasından sonra Salah Bitar tutuklanarak hapis cezasına çarptırılmıştır.⁴⁷ Bu tür baskı ve engellemelere rağmen Baas Partisi sert muhalefetini sürdürmekten geri durmamış ve Eylül 1947'de yapılacak genel seçimlerde

---

⁴⁴ Karpat, s.196.

⁴⁵ Galip Çağ ve Sami Eker, " Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak", **Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, Vol.2, No.2,(2013), s.61

⁴⁶ Sabahattin Şen, **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, 2.Basım, İstanbul: Hemen Kitap, 2010,E- Kitap, 5. Bölüm, s.3.

⁴⁷ Şen, 5.Bölüm, s.46

iktidar karşıtı rüzgârı da arkasına alarak başarılı bir sonuç almayı ummuştu. Fakat hem yeni kurulmuş bir oluşum olması hem de halkta henüz bir karşılık oluşturmaması yüzünden Baas Partisi seçimlerden istediğini elde edememiştir. Bu seçimlerde Baas Partisi adına Mişel Eflak aday olmuş ama parlamentoya girmeyi başaramamıştır.

Baasilara göre mevcut hükümet hem emperyalizmin emirlerini yerine getiriyor hem de Arapları birleştirmekten ziyade kendi sınıfsal çıkarlarına odaklanıp Arap halkları arasındaki bölünmeyi derinleştiriyordu. Bu yüzden gerek siyasi gerek dini gerekse de ekonomik olarak Arap halkına çelme takacak engellerin ortadan kaldırılması adına, bu problemlerin kaynaklarına savaş açılıyordu.

Parti programında yer alan toplumsal eşitsizliğin azaltılması, özel mülkiyetin sınırlandırılması, toprak reformu ve ülkedeki tüm özel firmaların kamulaştırılması gibi amaçlar, hem geleneksel Sünni elitin hem de küresel kapitalist sermayenin daha sonraki zamanlarda Baas Partisi ile çatışma yaşayacağını kaçınılmaz kılıyordu. Ayrıca laikliğin savunulması geleneksel Sünni elitin bu partiyi dinsizlikle suçlamasına yol açacak ve bu söylem vasıtası ile Baas Partisi'nin marjinal bir pozisyona sokulması amaçlanacaktı. Emperyalist olarak Batılı devletlerin görülmesi ve partinin dayandığı sosyalist ilkeler Baas Partisi'nin Sovyetlerin başını çektiği Doğu Bloku'na yakınlaşmasına vesile olacaktı. Sözün özü, Baas Partisinin kurulur kurulmaz hem şehirli zengin Sünni kesimi ile hem de Batılı devletlerin organizatörlüğünü yaptığı küresel kapitalist sermaye ile ihtilaflara düşeceği net bir şekilde anlaşılıyordu.

Baas Partisi'nin ordu içerisinde etkin konuma gelmesi, bu partinin daha sonra gerçekleşecek olan askeri darbelerde önemli etkilerde bulunmasına yol açacaktı. Aynı zamanda Baas'ın sahip olduğu sosyalist ilkeler Suriye'nin kırsal bölgelerindeki yoksul kesimin gittikçe bu partiye sempati duymasına neden olacaktı.⁴⁸ Baas Partisi; Halep, Hama, Şam ve Humus gibi Sünnilerin çoğunluğu oluşturduğu kentlerde aktif olamasa da, kırsal bölgelerde gittikçe güç kazanmaya başlıyordu. Özellikle Dera ve Lazkiye bölgelerinde Baas Partisine katılım oldukça yoğundu.⁴⁹ Baasçıların savunduğu modern ve seküler fikirler lise ve üniversite öğrencileri arasında Baas Partisi'ne olan yönelimi bir hayli arttırmıştı.⁵⁰

---

⁴⁸ Burak Cop, " Suriye'yi Anlamak: Baas Nasıl Doğdu?", *NTV*, 29 Kasım 2011, <https://www.google.com/amp/s/www.ntv.com.tr/amp/dunya/suriyeyi-anlamak-baas-nasil-dogdu,PGZtoNqZ9EC8GdShJjaYhg> (9 Ocak 2019)

⁴⁹ van Dam, s.29

⁵⁰ Salık, s.36

Ulusal Blok hükümetinin uyguladığı politikalar sonucu ortaya çıkan meşruiyet krizleri, ülke genelinde diğer tüm muhalefet partilerine olduğu gibi Baas Partisine de çeşitli fırsatlar sunuyordu. Azınlıkların desteğinin kazanılması, ordu içerisinde bir güce sahip olunması ve Arap halklarında karşılık yaratan modern ve milliyetçi fikirlerin savunulması Baas Partisi'ni bir kaç adım öne çıkaran durumlardı. Bu durum şimdiden siyasete etkide bulunmaya başlamış olan Baas Partisinin siyasete etki seviyesinin ileriki tarihlerde daha da artacağına bir işaretiydi.

2) 1948 Arap-İsrail Savaşı: Darbelere Giden Yol

Darbe mekanizmasının devreye girmesinde ülkenin kendi iç dinamiklerinin rolü olduğu kadar, bölgesel ve uluslararası alanda meydana gelen olayların da etkisi oldukça belirleyici olmuştur. Söz konusu dış ülkelerdeki gelişmeler ülke içerisindeki farklı siyasi grupların çelişki ve anlaşmazlıklarının derinleşmesine neden olmuştur.

30 Kasım 1947'de BM Genel Kurulunda kabul edilen taksim kararı sonrası İsrail'in kurulma süreci hızlanarak son demlerine ulaşmıştı. ABD ve SSCB'nin altına imza attığı bu karar Arap dünyasında tarafından büyük tepkiyle karşılandı. Arap ülkelerinde Batı devletleri ve SSCB aleyhtarı gösteriler düzenlendi. 13 Aralık 1947'de Arap ülkeleri taksim kararını tanımadıklarını kamuoyuna açıkladılar. Aynı zamanda İsrail kurulursa bu devlete karşı savaşacaklarını belirtiyorlardı.

İngiltere'nin İsrail'in kurulması için gösterdiği çaba hem Filistinli Arapların hem de Ortadoğu'daki diğer Arap ülkelerinin tepkisini çekmişti. Özelde İngiltere, genelde ise Batı ülkelerinin çoğunluğunun İsrail devleti lehinde tutum göstermesi, Araplar arasındaki milliyetçi duyguların yükselişine ve anti-empyralist sloganların daha fazla duyulmasına yol açtı. Arap hükümetleri İsrail-Filistin sorununu artık bir dış mesele olarak görmüyorlardı. Arap hükümetlerinin bu soruna ilişkin sergiledikleri ve sergileyecekleri tutum kendi iktidarlarının gelecekteki akıbeti açısından da oldukça önem taşıyordu.

Filistinlilerin "El Nakba" yani "Felaket Yılı"⁵¹ olarak adlandırdıkları 1948'de İsrail devleti kuruldu. ABD ve SSCB İsrail kurulur kurulmaz bu devleti resmi olarak

---

⁵¹ 60 Jeremy Bowen, " 50. Yılında 1967 Arap-İsrail Savaşı: Ortadoğu'yu Sarsan 6 Gün", *BBC Türkçe*, 6 Haziran 2017, <https://www.bbc.com/turkce/amp/haberler-dunya-40157650> (Erişim Tarihi: 8 Ocak 2019)

tanıdıklarını deklare ettiler.⁵² İsrail'in kuruluşundan bir gün sonra 15 Mayıs 1948'de Mısır, Suriye, Irak, Lübnan ve Ürdün devletleri İsrail'e karşı savaş açtılar. İsrail'i resmi olarak tanıyan devletler bu savaş sırasında İsrail'e askeri yardımlarda bulundular. İsrail kurulduktan sonra bu devlete karşı çeşitli Arap ülkelerinden gelen çok sayıda savaş gönüllüsü Arap için kamp kuruldu. Araplar sayıca üstün olmalarına rağmen beklenen ilerlemeyi gerçekleştiremiyorlardı. Askeri eğitimsizlik, ortak bir konuta altında hareket edilmemesi ve donanım yetersizliği Arapların bozguna uğramasına neden olacaktı. Arap ülkeleri savaş başlar başlamaz İsrail'i kısa zamanda yeneceklerini düşünüyorlardı. Ama sonuç tam tersi oldu ve Arap devletleri İsrail karşısında büyük bir yenilgi aldılar.⁵³

Arap ülkelerinin aldığı yenilgi sonrası Arap devletlerinde ülke siyasetinde söz sahibi olan geleneksel kesimler sorgulanmaya başlamıştır. Suriye'de bu durum ilerleyen zamanlarda diğer ülkelere nazaran daha çarpıcı gelişmelerin meydana gelmesine yol açacaktı. Özellikle orduda ve entelektüel camiada muhafazakâr partilere karşı muhalefet tırmanmıştı. Savaştan sonra Suriye Savunma Bakanı Ahmet el-Şarabati görevi bıraktığını açıkladı. Başbakan Cemil Mardam hem başbakan hem de savunma bakanı oldu. İsrail'e karşı yapılan savaşta görev yapan Hüsnü el-Zaim, Abdullah Atfi'nin yerine Genelkurmay Başkanlığına seçildi. İsrail karşısında alınan yenilgi ordunun güçlenmesine ve politikada görünürlüğünün artmasına neden oldu. Sosyalist ve milliyetçi partiler Filistin'de alınan yenilgi sonrası popülaritelerini arttırıyordu. Savunulan modern fikirlerin etki uyandırması ve mevcut hükümetin ülkeyi yönetmede gösterdiği aciz tutum bu partilerin cazibesinin artmasını beraberinde getiriyordu.

İsrail ile yapılan savaşta bizzat cephede savaşan Mişel Eflak ve Salah Bitar'ın başında bulunduğu Baas Partisi, Arap İsrail Savaşı sonucu Suriye'de önemli bir siyasi güç olmaya başlayan partilerin en göze çarpanıydı. Baas Partisi alınan yenilginin tek sorumlusu olarak ülkeyi yolsuzluklara batırmış ve yeni neslin ihtiyaçlarını gidermede başarısız kalmış olduğunu iddia ettiği hükümeti gösteriyordu. Suriye'yi yönetenleri hainlikle suçlayan Baas Partisi iktidara karşı halk protestolarının düzenlenmesini teşvik etti. Bu nedenlerden dolayı Baas Partisinin yayın organları ve Suriye genelinde birçok şehirdeki parti büroları kapatıldı. Mişel Eflak yayınladığı bir demeçte İsrail karşısında

---

⁵² Yüksel Kaştan, "Ortadoğu'da Arap- İsrail Mücadeleleri ve Türkiye", **38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, 10-15 Eylül 2007. s.1800

⁵³ Koyuncu, *Kuruluşundan Arap Baharı'na Suriye*, s.103.

alınan yenilginin sorumlusu olarak hükümeti gösteriyor, hükümetin üstesinden gelmede yetersiz ve kabiliyetsiz kaldığı iç bozuklukların Arapların yenilgisine zemin hazırladığını vurguluyordu. Bu demeç daha sonra Mişel Eflak'ın yargılanmasına ve iki ay hapis cezasına çarptırılmasına neden oldu.⁵⁴

İsrail karşısında alınan yenilgi Suriye'deki iç karışıklıkların daha da tırmanmasına yol açtı. İktidara karşı genel grevlere gidildi ve ülke genelinde protesto gösterileri yapıldı. Güvenlik birimlerinin Şam'da göstericilere ateş açması sonucu dört kişi hayatını kaybetti. Ülkede düzeni sağlamakta zorlanan hükümet olağanüstü hal ilan etti.⁵⁵ Ülke çapında meydana gelen olaylar 1 Aralık 1948'de Başbakan Cemil Mardam'ın görevi bırakmasıyla sonuçlandı. 16 Aralık'ta Halid el-Azm yeni hükümeti kursa da bu durum tansiyonu düşürmeye yetmeyecekti.

Halid el-Azm yeni hükümeti kurduktan sonra sivil yönetim ile ordu arasında İsrail karşısında alınan yenilgiden dolayı karşılıklı suçlamalar devam ediyordu. Halid el-Azmi'n Cemil Mardam hükümetinin bir uzantısı olduğunu düşünen ordu, iktidar değişikliğinin bir göz boyaması olduğunu belirtiyordu. İktidar ile ordu arasındaki temel açmazlar çözülmeyen durgunluğun sağlanamayacağı görülüyordu. Bu açmazların başında ordunun daha fazla ödenek istemesi ve kırsal bölgelerden gelen askerlerin sayısının bağımsızlıktan sonra düşürülmüş olmasıydı. Özel Levant Birlikleri bağımsızlıktan sonra ülkenin resmi ordusu haline getirilmişti. Ama ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı bu birliklerin sayısı 7000'den 2500'e indirilmiş⁵⁶ ve orduya ayrılan bütçede ciddi kesintiler yapılmıştı. Orduya yapılan bu tür müdahalelerin İsrail'e karşı alınan yenilgiye neden olduğu tezi ordudaki kişiler tarafından savunulan bir görüştü. Ayrıca 1939 yılında Fransa tarafından Türkiye'ye verilen Hatay konusunda da ordu ile siyasetçiler arasında anlaşmazlık bulunmaktaydı.⁵⁷ Buna göre Hatay'ın mutlaka Suriye topraklarına eklenmesi gerekiyordu ve bunun için gerekirse askeri müdahale seçeneği de düşünülebilirdi. Hükümet ise savaşmaktan çok diploması ile Hatay'ın geri kazanılabileceğine inanmaktaydı. Ordu ile siyaset arasında yaşanan bu çekişmeler ve ihtilafların büyümesi peşinden askeri darbelerin gelmesine neden oldu.

---

⁵⁴ Şen, 5. Bölüm, s.12

⁵⁵ Collelo, s.27

⁵⁶ Dağ, s.25

⁵⁷ Collelo, s.27

İKİNCİ BÖLÜM

ORDUNUN DARBELER VASITASIYLA SİYASETE GİRİŞİ(1949-1954)

I.GENERAL HÜSNÜ EL-ZAİM DARBESİ

İsrail ile yapılan savaştan alınan ağır yenilgi, siyasetçiler ile ordunun ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuştu. Zaten savaştan yaklaşık bir ay önce meclisin cumhurbaşkanı Şükrü el-Kuvvetli'nin tekrar seçilmesini öngören yasa tasarısını onaylaması ve 18 Nisan 1948'de gerçekleşen seçimler sonucu Kuvvetli'nin tekrardan cumhurbaşkanı seçilmesi askerlerin ve muhalif partilerin tepkisini çekmişti.⁵⁸ Savaştan sonra hükümet ile muhalefet arasındaki anlaşmazlıklar gün yüzüne çıktı ve azınlıkların yavaş yavaş ağırlığını koymaya başladığı ordu ise muhalefetin tarafını tuttu.

Eskiden Ulusal Blok çatısı altında beraber çalıştıkları Halk Partisi'nin Şükrü el-Kuvvetli'ye karşı muhalif bir tutum takınmaya başlamıştı.⁵⁹ Bu durum Sünni seçkin sınıfının kendi aralarındaki siyasi ve ekonomik anlaşmazlıkların bir sonucuydu. Geleneksel elit kesimin bu bölünmüşlük hali orduda kümelenmiş etnik ve mezhebi azınlıkların askeri darbelerle siyaseti belirlemesine oldukça yardımcı olacaktı. Hükümetin bu haliyle ülkede siyasi istikrarı sağlayamayacağını düşünen Genelkurmay Başkanı Hüsnü el-Zaim, 20 Mart 1949'da komutanlarla bir görüşme yaptı ve bu görüşme sonrasında yönetime el koyma kararı alındı.⁶⁰

Suriye'nin ilk askeri darbesi 30 Mart 1949'da General Hüsnü el-Zaim tarafından gerçekleştirildi. 30 Mart darbesi ile birlikte darbelerin siyasi hayatı etkileme süreci başlamış oldu. Hüsnü el-Zaim'i genelkurmay başkanlığına 1948 yılında Cumhurbaşkanı Şükrü el-Kuvvetli önermiş ve bu öneri Başbakan Halid el Azim tarafından kabul edilmişti. Zaim darbeden hemen sonra kendini göreve getiren Cumhurbaşkanı Şükrü el-Kuvvetli ve Halid el-Azm'i tutuklatmıştır.⁶¹ Bu darbe kırsal bölgelerden gelip orduda ve siyasette söz sahibi olmayı başarmaya çalışan kesimlerin yaptığı bir darbeydi.⁶² Bu darbe aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arap

⁵⁸ Daniel Flaut, "Some Aspect of Internal Political Life İn Syria" **R.R.S.E Dergisi**, Vol.1, No.2, (2017). s.18

⁵⁹ Flaut, s.187

⁶⁰ Şen, 5.Bölüm, s.14

⁶¹ Kasım İliksiz, "Bugün Suriye Baas Darbesinin Yıldönümü", *Dünya Bülteni*, 8 Mart 2011, <https://www.dunyabulteni.net/haber/amp/150318> (Erişim Tarihi: 6 Ocak 2019)

⁶² Fehim Taştekin, **Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!**, 2.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.27

devletlerinde gerçekleşen ilk darbe özelliğine sahipti.

Hüsnü el-Zaim Kuleli Askeri Akademisi'nde eğitimini tamamlamış, Medine'yi korumakla görevlendirilen Fahreddin Paşa'nın yardımcılığını yapmıştı. Manda yönetimi zamanında kendisine verilen görevleri başarıyla getirmesi nedeniyle binbaşı görevine layık görülmüş ve daha sonra Fransız Harp Akademisi'nde görev almaya başlamıştır. 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile beraber Suriye'ye döndü. Hatay'da kaldığı süre içerisinde Türkçeyi çok iyi bir şekilde öğrendi. Hüsnü el-Zaim ayrıca Atatürk'ün liderliğinden de oldukça etkilenmiştir.⁶³

Kan dökülmeden ve kayda değer bir dirençle karşılaşmadan meydana gelen darbenin arkasında radikal ideolojileri benimsemiş partiler ve bu partilerin ordudaki yandaşları bulunmaktaydı. Gençlik Partisi'nin başında bulunan Ekrem Hurani verdiği destek bu darbenin gerçekleşmesinde oldukça belirleyici olmuştur. Ekrem Hurani'nin Behic el-Kallas ve Edip el-Çiçekli vasıtasıyla Zaim'in hizmetine sunduğu askeri güç, Şükrü el-Kuvvetli'nin devrilmesine katkıda bulunan en önemli etken olmuştur. Darbenin perde arkasında bulunan Hurani, daha sonra Savunma Bakanlığında danışman olarak çalışmaya başlamıştır. Baas Partisi de darbenin gerçekleşmesinden oldukça memnun olmuştur. Mişel Eflak darbeden dolayı General Hüsnü el-Zaim'i kutlamış ve bu darbenin Suriye'de yeni bir çağı açacağını belirtmiştir.⁶⁴

Darbenin gerçekleşmesinde İngiltere ve Fransa'dan destek alınması altı çizilmesi gereken bir noktaydı. Ayrıca Darbenin başarıya ulaşmasında ABD istihbaratının önemli bir katkısı olmuştur.⁶⁵ Zaim komünizm ile savaşacağını belirterek NATO ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Trans-Arabian Petrol Boru Hattı Şirketi'ne izin verilmesi de keza Zaim hükümetinin Batı Bloku yanlısı olduğunu açık bir şekilde ortaya koyuyordu.⁶⁶ Ayrıca Batı devletlerinin Ortadoğu'daki ortağı olarak nitelendirilen Suudi Arabistan ile siyasi ve ekonomik alanda işbirliğine gidilmesi de Batı devletleri ile kurulmak istenen iyi ilişkilerin bir tezahürüydü. Hüsnü el-Zaim o yıl Mısır ve Ürdün yönetimleri ile ciddi anlaşmazlıklar yaşadığı ve ABD'ye gereğinden fazla yaklaştığı için İngilizlerin tepkisini çekmeye başlamıştır.⁶⁷ Bu durum daha sonra Arap

---

⁶³ Ahmet Kıymaz, **Arap Bahar'ında Kışın Açan Çiçek: Suriye**, 1. Baskı, Ankara: Sarkaç Yayınları, 2012, s.19.

⁶⁴ Salık, s.36-37

⁶⁵ Ömer Ödemiş, "Suriye Dersleri-1", ABC Gazetesi, 9 Temmuz 2018, <https://www.abcgazetesi.com/omer-odemis/chp-yoneticilerine-suriye-uzerine-hatirlatmalar/haber-93446> (Erişim Tarihi: 7 Ocak 2019)

⁶⁶ Koyuncu, s.103

⁶⁷ Soyalan, s.62

milliyetçiliğinden uzaklaştığı gerekçesiyle Baas Partisi ve Gençlik Partisi'nin Zaim hükümetini suçlamasına yol açacaktı. Üstüne üstlük Arap devletlerinin hassas noktası olan İsrail-Filistin meselesinde İsrail'in tanınabileceğine yönelik açıklamaların yapılması sadece Suriye'nin kendi iç işlerini ilgilendiren bir durum olarak görülmemiş, tüm Arap kamuoyunun Zaim iktidarını bir iç düşman gibi görmeye başlamasına yol açmıştı.

A) Hüsnü el-Zaim Darbesinin Siyasete Yansımaları

Hüsnü el-Zaim iktidara gelir gelmez orduyu güçlendireceğini ve ülkenin yaşadığı iç sıkıntılarla mücadele için bir dizi reform gerçekleştireceğini beyan etmişti.⁶⁸ Ama bu verilen sözlerin büyük çoğunluğu yerine getirilmedi ve ülke çok kısa bir süre sonra bir askeri diktatörlükle yönetilir hale geldi. Nisan ayının başında parlamento lağvedildi ve yürütme gücü tek elde toplanarak Hüsnü el-Zaim'e verildi. Zaim aslında politikacılara bir hükümet kurdurtmak istemiş fakat politikacılardan geri dönüş alamayınca meclisi feshetme yolunu seçmişti.⁶⁹ 17 Nisan 1949'da Hüsnü el-Zaim bütün yetkileri kendisinde toplayarak Suriye'nin ilk otoriter yönetiminin başı olmuştur.

Otoriter yönetim kendisini hayatın her alanında göstermeye başlıyordu. İlköğretime yeni başlayan öğrencilere Zaim'e bağlılık yeminleri ettiriliyordu. Bu yönetim giderek siyaset alanını daraltmaya başladı. Mayıs ayında bütün gazeteler ve siyasi partiler yasaklandı. Memurların siyaset yapması da yasaklandı. Darbeden bir ay sonra referanduma gidilmesine karar verildi. Tek aday olarak girilen seçim sonucu Hüsnü el-Zaim devlet başkanı seçildi.⁷⁰ O yıllarda siyasette yüksek pozisyonlarda bulunmak; ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi karar alım süreçlerinde etkin olmak anlamına gelmiyordu. Ordu, Suriye'nin geleceğini belirleyen kararlarının alınmasında en etkili güçtü ve Hüsnü el-Zaim de iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla ordudaki otoritesini büyütmenin yollarını arıyordu. Polis ve Jandarma güçlerinin İçişleri Bakanlığının yetki alanından çıkarılıp ordunun himayesine sokulması bu amacı gerçekleştirebilmek için atılmış bir adımdı. Hüsnü el-Zaim kendisine mareşal unvanı vererek Ortadoğu'da bu unvana sahip üçüncü lider olmuştur.

Hüsnü el-Zaim özellikle laikliğin resmi kurumlarda uygulanması noktasında oldukça ısrarcı davranıyordu. Siyaset, hukuk ve eğitim bilimlerinde laik uygulamalar

---

⁶⁸ Flaut, s.187

⁶⁹ Şen, 5.Bölüm, s.16

⁷⁰ Salık, s.37

Hüsnü el-Zaim döneminde yürürlüğe sokulmuştur. Ayrıca Hatay ile aralarındaki soruna rağmen ordunun eğitimi için Türkiye hükümetinden yüksek rütbeli askerlerin Suriye'ye yollanmasını talep etmişti. Zaim'in darbeden sonra uygulamaya çalıştığı seküler ve modernleştirici politikalar ile Türkiye'de cumhuriyet kurulduktan sonra yürürlüğe sokulan laiklik politikaları arasında çok önemli benzerlikler vardı. Modern yönetim fikirlerine sahip olan askerler, şimdilik halk desteği olmadan siyasete müdahalede bulunuyor ve Suriye siyasetinin olağan seyrini değiştiriyordu.

Suriye'de gerçekleşen ilk darbe geleneksel otoritelerinin hâkimiyetlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Şehirlerde yaşayan orta sınıfların ve kırsal bölgelerden gelenlerin yönetim tecrübesi edinmelerine yol açmıştır. Osmanlı ve manda yönetimi zamanında Suriye siyasetinde belirleyici olan Sünni seçkin kesim böylelikle bağımsızlığın üçüncü yılında ellerindeki iktidar gücünü kaybetmişti. Azınlıkların salt ordu gücü ile iktidarını nasıl devam ettireceği merak edilen bir konuydu. Hüsnü el-Zaim bir Kürt'tü ve elindeki yönetim gücünün muhafaza edebilmek amacıyla Kürtler ve Çerkezler ile işbirliğine gitmişti. Örneğin Hamalı bir Kürt olan Muhsin el Barazi'nin başbakanlık koltuğuna oturması, Halep Valiliğine Hüsnü Barazi'nin seçilmesi ⁷¹ ve Şam'daki başkanlık muhafızlarının tamamına yakınının Çerkezlerden seçilmişti. ⁷² Ayrıca darbeden önceki hükümete muhalif olan Kürt ağalarından darbeden önce önemli bir destek alınmıştı. ⁷³ Müslüman Kardeşler ve Arap milliyetçileri bu politikasından dolayı Zaim'i bir "Kürt Cumhuriyeti" kurmaya çalıştığı gerekçesiyle suçlamışlardır. ⁷⁴ Ancak muhalefetin iddia ettiğinin aksine yönetimde Kürtler en önemli pozisyonlara sahip olmalarına rağmen Arap milliyetçiliğinin yükselişinden dolayı etnik kimliklerini saklamak zorunda kalıyordu. Buradaki Kürtlerin milli bilinçle hareket ettikleri söylenemezdi. Zaim'in yaptığı şey, iktidarını sağlam temellere oturtabilmek için kendisiyle aynı bölgeden gelen veya aynı etnik bağları paylaştığı kişilere yönetimde yetki vermektir.

30 Mart 1949 darbesinden sonra yürütme gücüne her kim sahip olduysa, sırtını kendisiyle aynı mezhebi veya etnik bağlara sahip kişilere dayamayı gerekli gördü. Zaim darbesi ile birlikte kamuda liyakat sistemi işlevsiz hale geldi. Memur ve askerlerin hangi derecelerde çalışacağına belirlenmesinde, bu derecelere aday söz

---

⁷¹ Fehim Taştekin, **Rojava: Kürtlerin Zamanı**, 2.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.42. 82 Taştekin, s.27.

⁷² Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!*, s.27

⁷³ Soyalan, s.61

⁷⁴ Schmidinger, s.65

konusu vatandaşların iktidarda bulunan kişilerle aynı mezhebi veya etnik kökenlere sahip olup olmadığı belirleyici kıstas haline geldi. Hüsnü el-Zaim iktidarında Çerkezler ve Kürtler ile sürdürülen demokratik bir ülkede görülmesi mümkün olamayacak söz konusu ilişki tarzı, Zaim'den sonra ülkeyi yönetecek olan liderlerin kendi bölgesel, etnik veya mezhebi bağlarına yakın kişileri devlet yönetiminde kendilerine yakın kademelere getirmeleriyle devam edecekti. Bu durum Suriye'de zamanla bir yönetim kültürü haline gelecekti. Belki de Zaim darbesinin Suriye siyasetine getirdiği en önemli yenilik buydu. Ayrıca hukuk alanında medeni, ticari ve ceza kanunlarında modernleştirici partaken uygulamaya sokulduğu görüldü. Kadınlara oy hakkı tanınması da Zaim döneminin bir eseri oldu.⁷⁵

Zaim'in reformist politikaları halkta ciddi bir karşılık görmedi. Bunun en önemli nedeni halkı yönetime ortak edecek demokratik araçların devreye konmasının bizzat Zaim tarafından engellenmiş olmasıydı. İlerleyen aylarda Hüsnü el-Zaim'in yönetimi gittikçe daha da otoriter bir hal aldı. Darbe sırasında kendisini destekleyen kesimler bu yönetime daha yüksek sesle muhalefet etmeye başladılar. Özellikle yürütmeye sokulan laiklik uygulamaları Sünni çoğunluğun benimsediği bir pratik değildi. Sünni dini otoriteler, bu politikalardan dolayı yönetimi, halkın değerlerine saygı göstermemekle suçluyordu. Arap milliyetçiliğinden uzaklaşmış olması ise milliyetçi ve sosyalist partilerin Zaim'e olan desteklerini geri çekmelerine neden olmuştu. Zaim ayrıca Suriye'nin ekonomik kaynaklarını kendi menfaati adına kullandığı suçlamasıyla da karşı karşıyaydı.⁷⁶ Hüsnü el-Zaim'in ülke çapında tepki çekmesinin önemli bir başka nedeni de Lübnan'da başarısız bir darbe girişiminde bulunan Antun Sadeh'in Suriye'ye sığınmasına önce izin verilmesi, sonra Lübnan hükümetinin baskıları sonucu Lübnan'a iade edilmesi ve son olarak Sadeh'in Lübnan hükümeti tarafından öldürülmesiydi.⁷⁷ Antun Sadeh, Zaim'in darbesinde kendisine destek vermişti. Bu olay sonrasında sadece SSNP'yi destekleyenler değil, Suriye kamuoyunun büyük çoğunluğu Zaim'in bu kararına tepki gösterdi. Hüsnü el-Zaim bu yüzden sahip olduğu manevra alanını git gide kaybetti.

Hüsnü el-Zaim iktidarının ilerleyen süreçlerinde Suriye'de toprak reformunun yapılması gerektiğini belirtmiş, ülkedeki ekonomik adaletsizliklerin giderilmesi adına bu

---

⁷⁵ Collelo, s.27

⁷⁶ Muhittin Ataman, " Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum", **Seta Rapor**, Ankara, 2012, s.8. 87 Şen, 5. Bölüm, s.20.

⁷⁷ Şen, 5.Bölüm, s.20

adımın atılmasının elzem olduğu düşüncesini kamuoyuna açıklamıştı. Toprak reformunun yapılması demek; yüzyıllardır Suriye'nin büyük ve verimli topraklarını elinde tutan geleneksel Sünni seçkin sınıfının elindeki ekonomik gücün alınması demektir. Sünniler Hüsnü el-Zaim darbesi ile iktidarı kaybetmelerine rağmen Suriye siyasetinde ve ordu içerisindeki gücüyle halen etkin bir pozisyondaydı. Taşra kökenlilerin altında imzasının olduğu Suriye tarihinin ilk darbesi Sünnilerin siyasetteki ve ordudaki etkinliğine önemli bir darbe vursa da, onları bu kulvarlardan tamamiyle izole edemedi.

II. ALBAY SAMİ EL-HİNNAVİ DARBESİ

Hüsnü el-Zaim, Şükrü el-Kuvvetli hükümetini arkasına önemli bir halk ve ordu desteğini alarak devirmişti. İktidarda kaldığı dört buçuk aylık dönem sürecince ülkeyi tek adam rejimiyle yönetti ve arkasındaki bu söz konusu desteği kaybetti. Suriye'de ordu içerisinde etkinliği gün be gün artan sosyalist ve milliyetçi partiler ile geleneksel Sünni seçkin sınıfının da desteği ile beraber Halepli bir Sünni olan⁷⁸ Sami el-Hinnavi darbe ile yönetime gelen Hüsnü el-Zaim iktidarını 14 Ağustos 1949'da karşı bir darbe ile iktidardan indirdi.⁷⁹ Darbeden hemen sonra Hüsnü el-Zaim ve Muhsin el Barazi idam edildi.⁸⁰ Halep doğumlu Sünni bir Arap olan Sami el-Hinnavi, Osmanlı Devleti zamanında orduda görev yaptı. Bu görevini manda yönetimi zamanında da sürdüren Hinnavi, Hüsnü el-Zaim'i devirdikten sonra hem Devrim Komuta Konseyi Başkanı hem de Genelkurmay Başkanı oldu.

Sami el-Hinnavi'ye göre devrilen hükümet halkın menfaatlerine aykırı bir çizgide yürümüş, izlemiş olduğu dış politika ile de Suriye'yi bir kukla ülkesine çevirmişti. Darbeden sonra çok geçmeden Suriye'de çok partili hayat yaklaşık beş aylık bir süreden sonra yeniden başladı. Sami el-Hinnavi önceki hükümet zamanında oldukça yıpranmış olduğunu belirttiği anayasal rejimi restore edeceğini açıkladı.⁸¹

Sami el-Hinnavi darbeden hemen sonra ordunun artık siyasete

---

⁷⁸ Musa Özüğürlü, " Bekle Halep Güzel Günler Yakındır", *Gazete Duvar*, 9 Aralık 2016, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2016/12/09/bekle-halep-guzel-gunler-yakindir/> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019)

⁷⁹ Ahmet Bağlıoğlu, " Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri", **e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, Vol.6, No.2,(Güz 2013), s.499

⁸⁰ Taştekin, Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!, s.27

⁸¹ Jörg Michael Dostal, " Post-Independence Syria And The Great Powers(1946-1958): How Western Power Politics Pushed The Country Toward Soviet Union" **Understanding and Responding to Crisis, Resistance and Extremism**, İstanbul, 19-21 Haziran 2014, s.16.

karişmayacağını ve kendi askeri işleriyle meşgul olacağını açıkladı.⁸² Hüsnü el-Zaim döneminde kapatılan partiler yeniden açıldı. Sami el-Hinnavi bütün yetkileri elinde toplayarak Hüsnü el-Zaim gibi bir dikta rejimi kurma gayretinde değildi. Bu yüzden yürütme gücünü ülkede bulunan partilere dağıtarak siyasi istikrarı bu şekilde sağlayabileceğine inanıyordu. Bu düşüncenin pratiğe dökülüşü Halk Partisi lideri Haşim el-Ataşi'nin ve radikal ideolojileri temsil eden partilerin ortak bir hükümet kurması şeklinde gerçekleşti. Haşim el-Ataşi cumhurbaşkanı seçilirken Halid el-Azm başbakanlık koltuğuna oturdu.⁸³ Bu yeni iktidarda Mişel Eflak Milli Eğitim Bakanı, Abdullah Ayda Savunma Bakanı, Nazım el-Kudsi Dışişleri Bakanı, Rüştü el-Kikha İçişleri Bakanı, Ekrem Hurani ise Tarım Bakanı oldu.⁸⁴ Varılan uzlaşya göre bu hükümet 15 Kasım 1949'daki seçime kadar ülkeyi yönetecekti. Kabinede asker kökenli tek kişi Savunma Bakanı Abdullah Atfa idi.⁸⁵ Hinnavi'nin darbeden hemen sonra vaat ettiği gibi yönetim sivil siyasetçilere teslim edilmişti. Bu durumdan en hoşnut olan partiler Halk Partisi ve Vatan Partisiydi. Geçici hükümetin aldığı kararlara göre genel seçimler 15 Kasım'da yapılacaktı.

Henüz iki yıl önce ilk kongresini yapmış olan Baas Partisi'nin darbeden sonra hükümette bir bakanının bulunması bu parti adına önemli bir siyasi başarıydı. Zaim'in devrilmesinde Sami el-Hinnavi'ye destek veren başka bir parti olan Komünist Parti'nin başındaki Ekrem Hurani'nin de tarım bakanı olarak seçilmesi muhalefet partilerinin henüz belli bir tabana hitap edemeseler bile Suriye siyasetinin belirlenmesinde etkin bir rol oynamaya başladığını göstermekteydi. Muhalefet partilerinin bu gücü ordudaki yandaşlarından gelmekteydi.

A) Sami el-Hinnavi Darbesinin Siyasete Yansımaları

Halk Partisi'ne yakın bir isim olan Sami el-Hinnavi döneminde geleneksel Sünni seçkin sınıfının temsil edildiği partiler tekrardan güç kazanmaya başladı. Sami el-Hinnavi dönemi öncesinde farklı dış politikaları savunan Halk Partisi ve Vatan Partisi bu dönemde Irak ile yakınlaşmanın doğru bir dış politika stratejisi olacağı konusunda hemfikir oldular. Irak ile yakınlaşma düşüncesinin altında yatan neden, Irak ile sürdürülecek ekonomik ve ticari ilişkilerin Sünni seçkin sınıfının maddi ayrıcalıklarını güçlendireceği düşüncesiydi. Her ne kadar radikal ideolojileri savunan partilerle iktidar

---

⁸² Salık, s.36

⁸³ Şen, 5.Bölüm, s.22

⁸⁴ Salık, s.38

⁸⁵ Şen, 5.Bölüm, s.23

paylaşılması olsa da, bu partilerin siyasi arenadaki yükselişi Sünni seçkin sınıfı için büyük bir tehditti. Bu yüzden Irak ile yakınlaşma hem radikal ideolojileri savunan partilerden gelecek tehlikelerden korunmayı sağlayacak hem de İngilizlerle mevcut sıcak ilişkilerin üst bir boyuta çıkarılmasını sağlayacaktı.⁸⁶ Sami el-Hinnavi'nin darbeyi başarılı bir şekilde gerçekleştirmesinde İngilizlerin ve Irak devletinin önemli bir katkısı olmuştu. Anti-emperyalist politikalarından taviz vermeyen Baas Partisi ve Gençlik Partisi adına hükümetin İngilizlerin himayesindeki Irak'a yakınlaşması kabul edilebilir bir durum değildi.

Kadınların ilk kez oy kullandığı⁸⁷ 15 Kasım 1949 tarihinde gerçekleşen seçimler sonucunda Halk Partisi birinci, Vatan Partisi ise ikinci parti oldu. Halk Partisi'nin büyük bir başarı kazandığı seçimde bu parti 43 milletvekilini parlamento'ya gönderirken, Vatan Partisi ise 13 milletvekilliği kazanma başarısını göstermişti.⁸⁸ Halid el-Azm başbakanlık görevini secimden sonra da sürdürdü. Haşim el-Ataşi yeniden cumhurbaşkanı seçildi.⁸⁹ Şam'dan Mişel Eflak ve Salah Bitar'ı aday gösteren Baas Partisinin seçimler sonucunda milletvekili çıkaramamış olması bu partinin ordudaki gücüne karşın, halkta henüz ciddi bir karşılık bulamadığını göstermekteydi. Sami el-Hinnavi darbesi ile birlikte önceki dönemde yönetim kontrolü kaybeden Sünniler bu gücü yeniden devraldı. Sünnilerin bu darbe ile gerçekleştirmek istedikleri en önemli amaç ordunun siyaset üzerinde tahakküm kurmasına izin vermemektir. Bu yüzden demokratik kanallar işletilmeye çalışıldı. Hinnavi'nin orduyu siyasetten uzak tutma çabası ve kapanan partilerin yeniden faaliyet yürütmeye başlaması ordunun siyasetteki etkisini sınırlandırma isteğinin bir tezahürüydü.

Halk Partisi Irak ile birleşmeyi savunuyordu ve güçlü bir halk desteği ile iktidarı kazanmıştı. Sami el-Hinnavi Irak ile birleşme düşüncesinin halk tarafından sahiplendiğini görünce bu konuda daha cesur adımlar atmaya başlayacaktı. Seçimden hemen sonra dış politikada Hüsnü el-Zaim'in çizgisinden oldukça farklı olarak Irak, İngiltere ve Ürdün ile iyi ilişkiler kurulmaya çalışıldı. Bu durum, Irak ile birleşmeyi kabul etmeyen muhalefet ve ordunun seçimden hemen sonra iktidara karşı oldukça sert suçlamalar yapmasına neden olacak ve 1949 yılının Suriye adına siyasi istikrar kazanmak için henüz çok erken bir tarih olduğu gerçeğini herkese gösterecekti.

---

⁸⁶ Akdemir, s.217

⁸⁷ Collelo, s.28

⁸⁸ Şen, 5. Bölüm, s.23

⁸⁹ Flaut, s.188

Suriye Dışışleri Bakanı Nazım el-Kudsi ile Irak Dışışleri Bakanı arasındaki görüşmeler yoğunlaşmaya başlamıştı. Nazım el-Kudsi Irak Dışışleri Bakanı'na Suriye'nin Irak ile birleşme talebini ilettili. Irak ile Suriye arasında kurulacak federasyonda Suriye'nin cumhuriyetçi rejimi korunacaktı.⁹⁰ Muhalefetin gösterdiği yoğun tepkiye rağmen görüşmeler somut adımların atılmasına doğru ilerlemekteydi. Suriye'nin Irak ile birleştikten sonra Ortadoğu'da emperyalist ülkelerin bir kukla devleti haline geleceğini savunan muhalefet, bunu önlemek için son çare olarak ordudaki nüfuzunu kullanarak iktidarı değiştirme yönünde bir tercihte bulunacaktı. Sami el-Hinnavi darbesinden sonra izlenen dış politika anlayışı içindeki dengeleri değiştirdi. Ordu ile muhalif partiler Sünnilerin iktidarına karşı birleşti.

Irak ile birleşme konusunda geleneksel Sünni seçkin sınıfını temsil eden siyasi partiler ile radikal ideolojileri benimsemiş partiler arasında ortaya çıkan görüş ayrılığı, ordu içinde de benzer iki çekişmeli hizbin doğmasına yol açmıştı. Albay Edip Çiçekli orduda Irak ile birleşmeye karşı olanların liderliğini üstleniyordu. Edip Çiçekli ile irtibata geçen Ekrem Hurani, askeri bir darbe ile mevcut hükümeti iktidardan düşürmek için fırsat kollamaya başlamıştı.

Hüsnü el-Zaim iktidarına karşı ortak bir cephede birleşmiş olan muhafazakârlar ile sosyalist ve milliyetçi kesimler Zaim iktidardan edildikten sonra demokratik bir zeminde buluşmayı beceremediler. Her ne kadar siyaset ordunun vesayetinden çıkarılmaya çalışıldıysa da bu konuda başarı sağlanamadı ve askeri darbeler ile siyasetin kaderinin belirlenmesine devam edildi. Haşim el-Ataşi cumhurbaşkanlığındaki hükümet aralık ayında Irak ile birleşme konusunda son adımları atmak üzereyken, Hüsnü el-Zaim'e yapılan darbenin en büyük destekçilerinden biri olan Albay Edip Çiçekli tarafından yapılan karşı bir darbe ile iktidardan uzaklaştırıldı.

III. ALBAY EDİP ÇİÇEKLİ DARBESİ

1949'da yapılmış olan üçüncü ve son askeri darbe Albay Edip Çiçekli tarafından 19 Aralık günü gerçekleştirildi. Darbeden sonra Sami el-Hinnavi Lübnan'a kaçtı ve bir yıl sonra Beyrut'ta, yaptığı darbeden sonra idam ettirdiği Suriye'nin eski başbakanı Muhsin el Barazi'nin kuzeni tarafından suikast sonucu öldürüldü.⁹¹ Darbe'nin gerçekleşmesinde radikal ideolojileri savunan partilerin ordu ile kurdukları

---

⁹⁰ Şen, 5.Bölüm, s.24

⁹¹ Kıymaz, s.27

ittifak belirleyici olmuştu. Darbe öncesinde hem Çiçekli hem de diğer subaylarla yoğun görüşmelerde bulunan Ekrem Hurani, darbenin perde arkasında bulunan isimdi. Darbeyi günler öncesinden birlikte kurgulayan iki yakın arkadaş Hurani ve Çiçekçi, darbeden sonra Suriye siyasetinde en etkili nüfuza sahip kişiler olacaktı.⁹²

Hamalı bir Kürt olan⁹³ Edip Çiçekli, Özel Levant Birliklerinde görev yapmış ve Suriye'nin bağımsızlık mücadelesinde etkin rol oynamış bir askerdi. Hüsnü el-Zaim'in darbesinden sonra kendisinin yardımcısı olan Çiçekli, Antun Sadeh'in Lübnan'a iade edilmesinden sonra aralarında anlaşmazlık çıktığı için Hüsnü el-Zaim tarafından bu görevinden uzaklaştırılmıştı. Albay Edip Çiçekli geçmişte Sadeh'in partisi SSNP'ye üye olmuş biriydi.⁹⁴ Çiçekli, Sami el-Hinnavi'nin Irak ile işbirliğine giderek Suriye'nin menfaatlerine zarar verdiğinden dolayı bu hükümetin askeri güç kullanılarak düşürülmesinin gerekli hale geldiğini belirtiyordu. Çiçekli Suriye'nin Irak, İngiltere ve Ürdün ile değil; ABD, Fransa, Suudi Arabistan ve Mısır ile işbirliğine gitmesi gerektiği fikrine sahipti.

Çiçekli'nin Irak ile birleşme konusunda gösterdiği katı muhalif tutum Hinnavi dönemine özgü değildi. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri iktidarda kim olursa olsun Çiçekli birleşme fikrine hep karşı çıkmıştı.⁹⁵ Sami el-Hinnavi iktidarında Irak ile olası birleşme durumunda Suriye ordusunun özerkliğini koruyamayacağı vurgulanıyordu.⁹⁶ Ordunun edilgen bir konuma sokulma ihtimalinin belirmesi Çiçekli'yi darbeye iten nedenlerin başında geliyordu. Baas Partisi, Gençlik Partisi ve SSNP bu darbenin en etkili destekleyicileriydiler. Zira Irak ile olası bir birleşmede bu partilerin ordudaki hizipleri etkisizleşme riski ile karşı karşıyaydılar. Fransa açısından bu durum Özel Levant Birlikleri'nin kurulma hedefine zarar verecek bir olay olacaktı. Zaten Sami el-Hinnavi'nin önemli amaçlarından biri de; Irak ile söz konusu birleşmeyi sağlayıp, kırsal bölgelerden gelerek daha fazla nüfuz kazanmaya başlayan subayların önüne set çekmekti.

Sami el-Hinnavi gibi Edip Çiçekli de kendi darbesinden sonra siyasette görünmemeyi tercih etti. Partilerin ve Fransa'nın desteğiyle gerçekleştirilen bu

---

⁹² Salık, s.39

⁹³ Taştekin, Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!, s.27. 105 Şen, 5.Bölüm, s.27. 106 Adib al-Shishakli, <https://www.britannica.com/biography/Adib-al-Shishakli> (Erişim Tarihi:13 Ocak 2019) 107 Dostal, s.16.

⁹⁴ Şen, 5. Bölüm, s.27

⁹⁵ Adib al-Shishakli, <https://www.britannica.com/biography/Adib-al-Shishakli> (Erişim Tarihi:13 Ocak 2019)

⁹⁶ Dostal, s.16

darbeden sonra Sünni seçkin sınıfının partileri zayıflatılmaya çalışıldıysa da bu konuda başarı sağlanamadı. Darbeden yaklaşık bir hafta sonra Halk Partisi liderliğinde bir hükümet kuruldu. Ancak Halk Partisi ile Çiçekli arasındaki görüş farklılıkları o kadar derindi ki, günler geçmeden yeni hükümetler kuruluyordu. 24 Aralık'ta Nazım el-Kudsi'ye hükümeti kurma görevi verilmiş, Çiçekli'nin ordudaki hiziplerinin tepkisiyle karşı karşıya kalması neticesinde el-Kudsi beş gün sonra istifa etmek zorunda kalmıştır. Edip Çiçekli daha sonra 29 Aralık'ta Halk Partisi lideri Halid el-Azm'e hükümeti kurma görevini verdi ve bu kabinede Ekrem Hurani savunma bakanı olarak görev aldı. 1950'de toprak reformunun yapılması gerektiğinin Çiçekli tarafından savunulmaya başlanması Halid el-Azm hükümetinin istifa etmesine neden oldu. Geleneksel partilerin toprak reformuna karşı tutumu oldukça olumsuzdu. Halid el-Azm'in istifasından sonra hükümeti kurma görevi Dışişleri Bakanlığı görevini yapan Nazım el-Kudsi'ye verildi ve Nazım el-Kudsi hükümeti 4 Haziran 1950'de kuruldu. Meclis aynı yılın Eylül ayında hazırlanan yeni anayasayı onaylama oturumunu gerçekleştirecekti. Oylama sonrası yeni anayasa meclisten geçti ve Haşim el-Ataşi cumhurbaşkanı seçildi.⁹⁷

A) Çiçekli Darbesinin Siyasete Yansımaları

Yeni anayasanın istikrar getireceği beklentisi boşa çıktı. Ordu ile Halk Partisi arasındaki anlaşmazlıklar, darbeden henüz bir yıl geçmemesine rağmen altı kabinenin değişmesine yol açmıştı. Bu durum Suriye'deki ekonomik kriz, siyasi kutuplaşma ve yönetim istikrarsızlığı sorunlarının daha da derinleşmesine yol açtı.⁹⁸ Baas Partisi gıda fiyatlarının düşürülmesi için hükümete çağrıda bulunuyordu. Gün geçtikçe enflasyon ve işsizlikteki anormal artış⁹⁹, Çiçekli'nin söz konusu yapısal sorunlara karşı mücadele edebileceği seviyeyi aşmaya başlıyordu. Bu tür nedenlerden dolayı darbenin başlarında Arap milliyetçiliğinin ve anti- emperyalizmin sıkı savunucusu olan Çiçekli'nin politika değişikliğine gitme zorunluluğu ortaya çıkmış, ekonomik krizden kurtulmak için Batı devletleri ile yakınlaşmaya yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu durum 1950'lerden sonra Sami el-Hinnavi'ye yönelik gerçekleştirilen darbeye kendisine önemli bir destek sunmuş olan muhalif partiler ile arasındaki ortaklığın bozulmasına yol açan sebeplerden biriydi.

---

⁹⁷ Şen, 5. Bölüm, s.29

⁹⁸ Abdi Noyan Özkaya, "Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devletinin Politikaları", Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Vol 2, No 8, 2007, s.94

⁹⁹ Koyuncu, s.104

Albay Edip Çiçekli darbeden önce de ve sonra da, Suriye siyasetine ordudaki yandaşları aracılığıyla yön vermeye çalışan Fransa'nın desteğini arkasına almıştı. Suriye'deki sosyal, ekonomik ve siyasal sorunların ağırlığının taşınmakta zorlanılmasından dolayı ABD'nin desteği de kazanılmaya çalışılmıştı.¹⁰⁰ ABD Sovyetlere karşı Ortadoğu'daki etkinliğini arttırabilmek için bölge devletleri ile özel ilişkiler kurmaya çalışıyordu. Suriye'nin işbirliğine yönelik mesajlar vermesi ABD tarafından olumlu karşılandı. Çiçekli'nin Şubat 1954'e kadar iktidarda kalabilmesinde ABD ile kurduğu ittifak önemli bir rol oynadı. Ayrıca ABD o aralar Suriye'ye askeri ve ekonomik yardımlarda bulundu. ABD bu yardımlarla hem Suriye'nin Sovyet kampına eklenmesini engellemek hem de bu ülkeyi kendi yanına çekerek İsrail'in güvenliğini sağlama almak istiyordu.¹⁰¹

Sami el-Hinnavi döneminde Türkiye ile var olan olumlu ilişkiler bozuldu. Çiçekli, Hatay'ı halen Suriye topraklarına ait bir il saymakta ve bu dönemde yayınlanan haritalarda Hatay Suriye devletinin toprakları içerisinde gösterilmekteydi.¹⁰² Haşimilerin yönettiği Irak ile birleşme tehlikesini ortadan kaldırmaya yönelik politikalar Çiçekli döneminde uygulamaya sokuldu ve Irak karşıtı politikalar giderek sertleşmeye başladı. Irak ile birleşme kaygısı Çiçekli darbesinden sonra siyasetin akışına yön vermeye devam etti.

Edip Çiçekli döneminde, Cemal Abdül Nasır'ın başında bulunduğu Mısır ile iyi ilişkiler kuruldu. Mısır ve Suriye Ortadoğu'da Arap milliyetçiliğinin iki öncü ülkesi oldular. Çiçekli döneminde pan-Arabist politikaların uygulamaya sokulmasıyla beraber Dürziler ve Kürtler üzerindeki baskılar giderek yoğunlaştı. Merkezileştirme politikalarının uygulamaya sokulmasıyla beraber merkezkaç unsurların Şam'a bağlı hale getirilmesi hedefleniyordu. Yüzde 90'ından fazlası Suriye'nin güneyindeki El-Süveyde ilinde yaşayan¹⁰³ Dürzilerin bu politikalara direnmeleri sonucu bu kesime yönelik ülke çapında karalama propagandaları yapılmaya başlandı.¹⁰⁴ Çiçekli'nin merkezileştirme politikasına gitmesi sonucu, yıllardır merkezi yönetime ihtiyaç duymadan yaşamlarını sürdüren azınlıklarda bir memnuniyetsizlik durumu ortaya

---

¹⁰⁰ Soyalan, s.64

¹⁰¹ Dostal, s.25

¹⁰² İlder Türkmen, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikaları" **Bilge Adamlar Kurulu Raporu**, Ankara: BİLGESAM, 2010, s.10

¹⁰³ Anne Soffie Schøtt, "From Forgotten The People to World-Stage Actor: Kurds of Syria", Royal Danish Defence College, 2017, s.7

¹⁰⁴ Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal*, s.27

çıkmişti. Merkezileştirme politikalarına karşı çıkan azınlıkların başında Alevi ve Dürziler gelmekteydi. Bağımsızlıktan hemen sonra ayaklanmış bu kesimler Çiçekli döneminde de ayaklanma başlattılar

Fransa'nın Suriye'den çekilmesiyle beraber kendilerini güvende hissetmeyen Dürziler, Sultan el-Atraş öncülüğünde ayaklanmışlardı¹⁰⁵ Başlarda Dürzilerin en köklü ve sözü geçen ailelerinin başında gelen Ebu Ali ailesinin ayaklanmaya karşı çıkması Dürzilerin arasındaki birliğe engel olmuşsa da¹⁰⁶ daha sonra isyan etmek konusunda ortak karara varılmıştı. Dürziler idari özerkliklerini geri istiyor ve Çiçekli iktidarına boyun eğmeyi reddediyordu. 1954'e kadar devam eden bu ayaklanmalar Suriye ordusunu tarafından güçlükle bastırılabilmişti. Dürzi ayaklanması Çiçekli hükümetini oldukça yıpratmış ve Şubat 1954'te bu rejimin devrilmesinde önemli bir etken olmuştur.¹⁰⁷ Bu ayaklanmadan sonra ordudaki Dürzi varlığında önemli azalamazlar oldu. Sünnilerin askerlik mesleğine olumlu yaklaşmamalarından dolayı boşalan pozisyonların çoğunu Aleviler doldurmaya başladı.¹⁰⁸

Aleviler de, Dürziler gibi bağımsızlıktan sonra Sünni çoğunluğun hâkimiyetinde yaşamak istemiyordu. Manda yönetimi zamanında Lazkiye ayrı bir özerk bölge iken Aleviler durumlarından hiç şikâyetçi değillerdi. Fransa'nın Suriye'den çıkması onlar adına oldukça olumsuz bir durum olmuştu. Bağımsızlıktan hemen sonra Süleyman Mürşid öncülüğünde bir ayaklanma başlattılar.¹⁰⁹ Yaklaşık 5000 silahlı isyancının katıldığı ayaklanma kısa sürede bastırıldı ve Süleyman Mürşid aynı yıl içerisinde idam edildi. Aleviler Lazkiye'nin Ürdün'e ya da Lübnan'a bağlanmasını istiyorlardı. Böylelikle Sünnilerin boyunduruğundan kurtulacaklarını düşünüyorlardı. Süleyman Mürşid idam edilse de Aleviler bu taleplerinden vazgeçmiş değillerdi. İkinci Alevi isyanı Çiçekli dönemine denk geldi. 1952'de Mürşid'in oğlu da ayaklanmış ama Çiçekli'nin bölgeye askeri güç göndermesi sonrası bu isyan kısa sürede bastırılmıştı. İkinci ayaklanmanın da bastırılmasıyla beraber Alevilerin Sünnilerden bağımsız bir şekilde yaşama umutları suya düştü. Alevilerin önünde artık orduda ve siyasette söz sahibi olmaktan başka seçenek kalmıyordu. Alevilerin bundan sonra seküler partilere yönelişi dikkat çekiciydi.

---

¹⁰⁵ Bağlıoğlu, s.500

¹⁰⁶ Aytekin Şenzeybek, "Suriye'de Dürzi-Nusayri-İsmaili Ve Sünni İlişkileri", **e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, Vol 6, No 2,(Güz 2013), s.483

¹⁰⁷ Muhammed Hüküm, "Refik Halid Karay'ın Ortadoğu İle İlgili Yazıları", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Vol 28,No 2,(Temmuz 2018), s.117

¹⁰⁸ Bağlıoğlu, s.500

¹⁰⁹ Şenzeybek, s.483

Özellikle Baas Partisi teşkilatlarında çalışan Alevi sayısında çok önemli artışlar görülüyordu. 1954'te bastırılan Dürzi ayaklanması sonrasında orduda görevini kaybeden Dürzilerin yerine Alevilerin getirilmesi ise 1950'lerin ortalarından itibaren ordudaki Alevi nüfuzunun önemli bir oranda atmasına neden oldu. Aleviler böylelikle siyasette Baas Partisi, orduda da kaptıkları önemli bir nüfuz alanı ile Suriye siyasetinin karar mekanizmasında belirleyici bir güç olmaya başladılar.

1951 yılı başından sonuna kadar ordu ile hükümet arasındaki gerginliklerle geçen bir yıl oldu. Başbakan Halid el-Azm siyaseti ordunun vesayetinden kurtarmak için ordunun hareket alanını sınırlandırmak istiyordu. Bu durumdan şikâyetçi olan askerler ve muhalefet partileri Halid el-Azm'in görevden alınmasını istiyorlardı. Ordunun siyasetteki rolünü kısmak konusunda gelenekçi partiler dışında herhangi bir destek bulamayan Halid el-Azm 9 Mart 1951'de istifa etti. Hükümeti kurma görevi bu kez Hasan el-Hâkim'e verildi. İçişleri Bakanı Reşad Barmada'nın jandarmanın ordunun hâkimiyetinde değil de kendi bakanlığının kontrolünde olmasını istemesi ve Halk Partisi'nin buna destek vermesi ordu ile hükümet arasındaki tansiyonun daha da yükselmesine sebep oldu. Göreve gelir gelmez ordu ile anlaşmazlık yaşayan Hasan el-Hâkim de bu duruma daha fazla katlanamadı ve 10 Kasım 1951'de istifasını sundu. Tüm bunlar Çiçekli Darbesinden sonra ordunun siyaset üzerindeki vesayetinin ne kadar yoğunlaştığını gösteriyordu. Bu durum siyasi istikrarsızlıkları besliyordu.

Cumhurbaşkanı Haşim el-Ataşi el-Kasım'ın istifasından üç hafta sonra hükümeti oluşturma görevini bu kez Maruf Davalibi'ye verdi. Maruf Davalibi hükümeti oluştururken ordunun görüşlerini alma gereksinimini duymadı ve Savunma Bakanlığı görevini de kendisi üstlendi.¹¹⁰ İslami kimliği ile bilinen ve bağımsızlık mücadelesinde aktif rol almış Davalibi'nin bu tutumu Çiçekli'yi ve ordudaki subayları oldukça rahatsız etti.¹¹¹ Yeni hükümetin cumhuriyete son verip monarşi düzenine geçme niyetinde olduğunu iddia eden Çiçekli hem söz konusu tehlikeyi bertaraf etmek hem de mevcut siyasi istikrarsızlığı bitirmek adına ikinci darbesini gerçekleştirme zamanının geldiğini düşünüyordu. Suriye'de darbe mekanizması artık olağanlaşmaya başlıyor ve bu mekanizma siyasi yollar tıkanır tıkanmaz mevcut sıkışmışlık halinin aşılabilmesi için bir çözüm olarak görülmeye başlanıyordu.

---

¹¹⁰ Şen, 5.Bölüm, s.31

¹¹¹ *Devâlibî*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/devalibi> (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2019)

VI. ÇİÇEKLİ'NİN İKİNCİ DARBESİ

Suriye'de Çiçekli darbesinden 1951'in sonlarına kadar Halk Partisi ile yaşanan sorunlar nedeniyle yaklaşık iki yıllık büyük bir istikrarsızlık dönemi yaşandı. Yürütme gücünün tamamını eline almak isteyen Çiçekli, Maruf Davalibi'nin 28 Kasım'da hükümeti kurmasının üzerinden henüz tam olarak bir gün bile geçmeden 29 Kasım 1951'de kendisinin ikinci Suriye'nin ise dördüncü darbesini gerçekleştirdi.¹¹² Maruf Davalibi ile hükümetin tüm üyeleri tutuklandı.¹¹³ Kısa bir süre sonra parlamento fesh edildi. Cumhurbaşkanı Haşim el-Ataşi görevinden istifa etmek zorunda kaldı ve daha sonra sürgüne gönderildi. Çiçekli 3 Aralık günü hükümeti kurma görevini yakın arkadaşı olan Fevzi Selu'ya verdi. Selu hem Devlet Başkanı, hem Başbakan hem de Savunma Bakanı yapılmıştı.¹¹⁴ Fevzi Selu da Çiçekli gibi Hamalı bir Kürt'tü.¹¹⁵

A) Çiçekli'nin İkinci Darbesinin Siyasete Yansımaları

Çiçekli'nin ikinci darbesinden sonra Suriye'de bir tek adam yönetimi kuruldu. Amaç kaybolan siyasi kaybolan siyasi bütünlüğü sağlamak, Suriye'yi Arap dünyasında saygın bir konuma getirmek ve Suriye'deki herkesin kendisini ait hissedebileceği bir Arap üst kimliği yaratmaktı. Bununla birlikte ekonomik ve askeri olarak da ülkenin refaha kavuşturulması temel amaçtı. Edip Çiçekli siyasi istikrarı tesis etmenin anahtarının ordu ile hükümet arasındaki birliği oluşturmaktan geçtiğini düşünüyordu. Kürtlerin başrolünde bulunduğu bu darbe vasıtasıyla siyaset yeniden şekillenecek ve muhalif örgütlerin hareket alanı Suriye tarihinde belki de ilk kez bu kadar çok daraltılacaktı. SSNP hariç bütün siyasi partiler kapatıldı. Özellikle Sünni seçkin sınıfının siyasi uzantıları olan Halk Partisi ve Vatan Partisi'ne karşı büyük baskı ve tutuklama furyası başlatıldı. Halep, Hama, Humus ve Şam'daki Sünnilerin ezici çoğunluğunun desteğini alan bu partilerin Sünnilerle olan bağı koparılmaya çalışıldı. Baas Partisi de ülke genelinde gittikçe daha fazla kişiyi bünyesine kattığı için Çiçekli tarafından etkisizleştirmek için hedef seçilen bir partiydi. Bu partinin kendisiyle beraber propaganda aracı olan Baas Gazetesi de kapatılmıştı. Çiçekli'ye en büyük muhalefet kendisine ikinci darbesinde de 1950'de Ekrem Hurani tarafından kurulan Arap Sosyalist Partisi ve Baas Partisi'nden gelmekteydi. Bundan dolayı Mişel Eflak, Salah Bitar ve Ekrem Hurani partileri kapatıldıktan sonra önce Lübnan'a, muhalif

---

¹¹² Koyuncu, s.104

¹¹³ Salık, s.40

¹¹⁴ Taştekin, *Rojava:Kürtlerin Zamanı*, s.42

¹¹⁵ Arı, s.138

tutumlarını sürdürdükleri ve Suriye içindeki yandaşlarını Lübnan'dan harekete geçirebildikleri için sonra da Avrupa'ya sürgün edildiler.¹¹⁶

Çiçekli'nin ikinci darbesinden sonra Irak ile birleşme konusu tamamen rafa kalktı. Irak ile birleşme taraftarı siyasi yöneticiler ve askerler görevlerinden uzaklaştırılmaya başlandı. Halk Partisi'nin önemli yöneticileri ve ordudaki Irak ile birleşme yanlısı birçok asker ya tutuklanıyor ya da sürgüne gönderiliyordu. İslami grupların güçleneceği endişesine sahip olan Edip Çiçekli, Sünnilerin yoğun olduğu şehirlerde örgütlenmekte zorluk çekmeyen ve siyasal alanda giderek güç kazanan Müslüman Kardeşler Hareketi'ni ikinci darbesinden kısa bir süre sonra kapatmıştı.¹¹⁷

SSNP hariç diğer tüm partilerin kapatılması, siyasal alanın kendi kaderine terk edilmesine neden olmuştu. Çiçekli bu yüzden 6 Nisan 1952'de Arap Kurtuluş Hareketi(AKH) adlı bir parti kurdu.¹¹⁸ Bu partinin kurulması ordu tarafından da desteklenen bir girişimdi. AKH kurulduktan sonra Çiçekli'nin siyasal alandaki etkinliği en üst seviyeye çıktı ve 10 Temmuz 1952'de cumhurbaşkanlığı referandumuna gidildi. Bu referandumda Çiçekli'nin hazırlatmış olduğu yeni anayasa da oylanacaktı. Tek adayın girdiği seçim sonrası Edip Çiçekli Suriye'nin yeni cumhurbaşkanı oldu.¹¹⁹ Cumhurbaşkanının seçilmesiyle beraber yeni anayasa da onaylanmış oluyordu. Çiçekli'nin aldığı karar göre 9 Ekim'de ise genel seçimler yapılacaktı.

Yeni anayasa Çiçekli'ye bir diktatörün sahip olması gereken bütün yetkileri veriyordu. Bunun önündeki son engel sonbaharda yapılacak olan genel seçimlerdi. Yürütme gücünü tamamen elde edebilmesi için Çiçekli'nin 9 Ekim'de yapılacak olan seçimden de galip gelmesi gerekiyordu. Kapatılan partilerin bu seçime katılmasına izin verilecekti, fakat seçime kısa bir süre kala AKH dışındaki tüm partiler seçimi boykot edeceklerini kamuoyuna deklare ettiler. Sami el-Hinnavi'nin devrilmesinde Edip Çiçekli'nin en büyük destekçilerinden olan Baas Partisi, rejime tepki göstermek amacıyla seçim günü de içinde olmak üzere kitlesel grevler ve büyük halk gösterileri düzenledi.¹²⁰ Tek partinin girdiği seçim sonrasında Çiçekli'nin hedeflediği tek adam rejimini kurumsallaştırma ve bu rejime meşruiyet kazandırmanın kapıları açılmış oldu.

---

¹¹⁶ Kıymaz, s.28

¹¹⁷ Şen, 5. Bölüm, s.33

¹¹⁸ Soyalan, s.65

¹¹⁹ Elizabeth Whitman, "The Awakening of the Syrian Army: General Husni al-Za'im's Coup and Reign, 1949: Origins of the Syrian Army's Enduring Role in Syrian Politics", 2011, B.A., *Columbia University*, <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D82Z1CHZ> (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2019)

¹²⁰ Salık, s.40

9 Ekim'de yapılan seçimler sonucu meclisteki 82 sandalyenin 72'sini AKH kazandı. Seçimlere büyük bir siyasi baskı altında giren Halk Partisi sadece bir vekil çıkarabildi. Diğer dokuz vekili bağımsız olarak seçime girenler ve azınlık grupların temsilcileri paylaştı.¹²¹ Halk Partisi'nin seçimi boykot etmemesi muhalefetin henüz tam olarak birlik oluşturmadığını gösteriyordu. Suriye'deki diğer muhalefet partileri bu seçimi boykot etmişlerdi. Ekimde yapılan seçimleri Çiçekli'nin partisi kazansa da, muhalif partilerin ortak boykot kararı Çiçekli rejimi için tehlike çanlarının çalmaya başladığı anlamına geliyordu. Çünkü seçimden önce gösterilen bu ortak boykot kararı ilerleyen süreçlerde muhalefetin ortak bir çatı altında Çiçekli rejimine karşı mücadele edebilme ihtimalinin mevcut olduğunu gösteriyordu.

Seçimlerden sonra Çiçekli partisine yeni bir anayasa hazırlama emri verdi. Çok geçmeden AKH yeni anayasanın kurulduğunu açıklıyordu. Yeni anayasaya göre Suriye başkanlık sistemi ile yönetilecekti. Haziran'da yeni anayasa için referanduma gidildi ve halk bu anayasayı kabul etti. Buna göre Temmuz ayında başkanlık seçimleri yapılacaktı. Tek adayın girdiği seçim sonrası Edip Çiçekli devlet başkanı seçildi.¹²² Çiçekli devlet başkanı seçilir seçilmez Suriye'de olağanüstü hal ilan etti. Tüm yetkilerin tek bir kişiye devredildiği Edip Çiçekli rejiminde, bu tarihten itibaren muhalefet partileri üzerindeki baskılar daha da yoğunlaştı.

Yöneticilerin kendileriyle aynı bölgesel veya etnik bağlara sahip kişilere yönetimin üst kademelerinde yer verme geleneği Çiçekli zamanında da devam etti. Çiçekli'nin ikinci darbesinden sonra Kürtler ülke yönetiminde en üst yetkili kişiler olsa da Kürt milli bilincini taşımadıkları ve Arap milliyetçiliğinin ateşli savunucuları arasında oldukları görülmektedir. Nitekim kendisi de bir Kürt olan Edip Çiçekli'nin 1953'te çıkarttığı 1939 sayılı yasa ile iş yerlerine Arapça dışında isim verilmesinin ve Kürt çocuklarına Kürtçe isim konmasının yasaklanması¹²³ Kürt yöneticilerin ülke genelindeki Araplaştırma politikasında nasıl bir rol oynadığını göstermekteydi.

Edip Çiçekli ikinci darbesinden sonra hem siyaseti dizayn etmeye çalışıyor hem de Suriye'nin içinde bulunduğu ekonomik krizi çözmeye çabalıyordu. Çiçekli Suriye'nin içinde bulunduğu ekonomik krizden kurtulmak için toprak reformuna gidilmesi

---

¹²¹ Şen, 5.Bölüm, s.37

¹²² Soyalan, s.65

¹²³ Taştekin, Rojava:Kürtlerin Zamanı, s.42

gerektiğini savunuyordu.¹²⁴ Çiçekli'ye göre toprak dağılımındaki eşitsizlik ülkedeki ekonomik kalkınmanın önündeki büyük engellerden biriydi. Hazineye ait toprakları usulüne uygun olmayan bir şekilde zimmetine geçiren toprak ağalarından söz konusu topraklar alındı ve bu arazilerin topraksız köylülere dağıtılacağı kararına varıldı. Çiçekli'nin bu tür girişimleri, Suriye'nin geniş topraklarını elinde bulunduran Sünni seçkin sınıfı için tedirginlik verici bir durumdu. Çiçekli'nin bu politikaları uygulaması durumunda ellerindeki ekonomik gücü kaybedeceğini düşünen geleneksel zengin kesim, Çiçekli rejimine son vermek için zamanla muhalefet ile birlikte hareket etmeye başlayacaktı..

Edip Çiçekli de Hüsnü el-Zaim gibi Türkiye'deki Kemalist öğretiden oldukça etkilenmiş birisiydi. Çiçekli, ikinci darbesinden sonra Suriye'yi modernleştirmek adına üstten dayatmacı otoriter politikalarına hız verdi. Kadınlara peçe kullanım yasağının getirilmesi, İslamcı gruplara karşı mücadele edilmesi ve Batı devletlerindeki örnekler referans alınarak ordunun dizayn edilmeye çalışılması türü uygulamalar Türkiye'deki CHP iktidarının cumhuriyetin ilk yıllarında uyguladığı politikaları andırmaktaydı.

Çiçekli, Baas Partisi'ni zayıflatmak amacıyla öğretmen ve öğrencilere grev ve gösteri yapma yasağının getirilmesini kararlaştırmıştı. Üyelerinin çoğu öğretmen ve öğrenci olan Baas Partisi ile hükümet arasındaki tüm köprüler atılmıştı. Baas Partisi Suriye'nin istikrarının artık Çiçekli'nin olmadığı bir hükümetten geçtiğine inanıyor ve Çiçekli rejimine son vermek için muhalefete önderlik etme vazifesini üstleniyordu. Bu misyonunu gerçekleştirmek için diğer muhalif hareketlerle 1953'ün yaz aylarında harekete geçmeye başlandı. Uzun uğraşlar sonucu Halk Partisi de muhalefete katılmayı kabul etmişti. 4 Temmuz 1953'te Baas Partisi, Komünist Parti, Vatan Partisi, Halk Partisi, Arap Sosyalist Partisi ve çeşitli bölgelerden gelen bağımsız siyasetçiler Çiçekli rejimini devirmek için bir antlaşmaya vardılar.¹²⁵ Bu anlaşmanın adı "Ulusal Pakt" olarak belirlendi.¹²⁶ Humus'ta varılan bu anlaşmaya göre, söz konusu partiler Çiçekli rejimine son verene kadar birlikte çalışacaklardı. Çiçekli'nin ABD'nin Ortadoğu'daki işbirlikçisi olduğunu düşünen SSCB, muhalefet partilerine rejimi devirme konusunda yardım ediyordu. Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine engel olunamadığı için Sovyetlerin Suriye'yi kaybetme lüksü bulunmuyordu. 1953'ün Aralık ayında Humus şehrinde muhalefet partilerinin toplanmasında ve rejimi devirmeye

---

¹²⁴ Çatı, s.112

¹²⁵ Salık, s.40.

¹²⁶ Şen, 5.Bölüm, s.36

yönelik ortak bir eylem plânı hazırlanmasında, Sovyetler teşvik edici bir rol oynamıştı.¹²⁷ Irak devleti de Çiçekli'yi devirmek için toplanan muhalefeti destekliyordu.

Muhalefetin birlik oluşturma çabası partiler arasında da kendisini gösterdi. Ekrem Hurani ve Mişel Eflak arasında yapılan görüşmelerden sonra Baas Partisi ve Arap Sosyalist Partisinin birleştirilmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Oluşan yeni partinin adı Arap Baas Sosyalist Partisi oldu.¹²⁸ Bu tarihten itibaren muhalefetin gücü daha da arttı. Sivil siyasetin önünün kapatması Çiçekli rejiminin sonunu yaklaştıran en önemli etken olacaktı.

Edip Çiçekli her ne kadar ülkenin yapısal sorunlarını çözmek adına reform paketlerini hayata geçirirse de, bu uygulamalar halkın genel taleplerini karşılamakta yetersiz kalıyordu. Sorunları çözmede yetersiz kalınması ve muhalefetin yönetime ortak edilmeyişi Çiçekli karşıtlarının ülkede her geçen gün artmasına neden oldu. Çiçekli'ye muhalefet edenlerin oranının git gide büyümesi, beraberinde Çiçekli'nin karşıtlarını sindirebilmek için otoriterleşme dozunu arttırıyordu. Ülkede sadece siyasi partiler üzerinde değil kamu personelleri, öğrenciler ve işçiler üzerinde de baskı politikası uygulamaya sokuluyordu. Memurlar, öğretmenler ve öğrencilerin siyasete katılma ve greve gitme haklarına ipotek konuluyordu.¹²⁹

Diktatörlük düzenini yıkmak için ortak bir çatı altında birleşen muhalefet, 1953'ün sonlarına doğru ülke genelinde bildiriler dağıtarak Çiçekli rejimine karşı halkı ayaklanmaya çağırıyordu.¹³⁰ Bununla birlikte Halep'te mevcut rejimin devrilmesi gerektiğini savunan geniş katılımlı öğrenci eylemleri yapılmaya başlanıyordu ve ordu da bu ülke çapındaki gösterilere desteğini sunuyordu.¹³¹ 25 Ocak 1954'te gösterileri düzenledikleri iddiasıyla Mişel Eflak, Salah Bitar ve Ekrem Hurani tutuklandı.¹³² Bundan tam bir ay sonra ordudaki askerler ülkenin çeşitli bölgelerinde Çiçekli rejimini devirmeye yönelik ayaklanma başlattılar. Albay Edip Çiçekli iktidarda kaldığı beş sene boyunca ordu içindeki karşıtlarını tasfiye etmeyi başarmış ve uzun bir süre olağanüstü hal ilan etmiş olmasına rağmen iktidarını sağlama alamamıştı. Yeni bir darbe ile siyasi gidişatın yönünün tekrar değişmesinin zamanı gelmişti.

---

¹²⁷ Soyalan, s.66

¹²⁸ Türel Yılmaz Şahin, "Suriye'de Baas Yönetimi" **Mülkiye Dergisi**, Vol.35, No.272, (Ocak 2011), s.108

¹²⁹ Kıymaz, s.28. 143Koyuncu, s.104. 144 Arı, s.139.

¹³⁰ Koyuncu, s.104

¹³¹ Arı, s.139

¹³² Şen, 5.Bölüm, s.37

V. ALBAY FAYSAL el ATASI DARBESİ

Çiçekli rejimine karşı Suriye genelinde büyük çaplı ayaklanmaların patlak vermesi sonrası 25 Şubat 1954'te Faysal el Atasi öncülüğünde gerçekleşen darbe ile Çiçekli iktidarı son buldu.¹³³ Ülkedeki olayların iç savaşa evrileceğini düşünen Çiçekli bu tarihte istifa etti ve kendisini Lübnan'a atmak zorunda kaldı. Çiçekli'yi deviren darbe her ne kadar Faysal el Atasi'nin gerçekleştirdiği bir darbe olarak anılsa da, aslında bir koalisyon darbesiydi. Bu koalisyonun tarafları; radikal ideolojileri benimsemiş partiler, Sünni seçkin sınıfının partileri, halk ve orduydular. Özellikle Baas Partisi ve Komünist Parti tarafından desteklenen, ordu içerisinde de önemli bir güce kavuşmuş olan Dürzi ve Alevi askerler darbenin başından sonuna kadar belirleyici bir rol oynadı. Kırsal bölgelerden gelen azınlıklar hem orduda hem de siyasette Suriye'nin kaderini etkileyecek bir güce erişmişti. Humus ve Hama'daki Askeri Akademilerde eğitimlerini tamamlamış bu kadrolar giderek Baas Partisi'nin seküler ve milliyetçi ideolojisini benimsemeye ve bu parti etrafında toplanmaya başlayacaktı.

Çiçekli rejiminin sona ermesiyle partiler üzerindeki yasaklar kalktı ve Suriye'de çok partili siyasi hayat üç yıl aradan sonra yeniden başladı. Halk Partisi, Vatan Partisi ve bağımsız siyasetçiler seçime kadar ülkeyi yönetecek bir hükümet oluşturmak için aralarında uzlaşmaya vardılar. Çiçekli devrildikten hemen sonra Parlamento Başkanı Mamun Kuzbari cumhurbaşkanlığını ilan etti. Çiçekli'ye yakınlığıyla bilenen ve AKH'nin genel sekreterlik görevini yapmış olan Kuzbari'nin cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturması ülke genelinde büyük tepkiye yol açtı. Özellikle Şam'da bu duruma tepki olarak kitlesel gösteriler düzenlendi. Buna ayak diretemeyen Mamun Kuzbari, göreve geldikten iki gün sonra istifa etmek zorunda kalmıştı.¹³⁴ Kuzbari'nin istifası sonrası toplanan partiler Haşim el-Ataşi'nin geçici cumhurbaşkanlığı üzerinde uzlaşmaya vardılar.

1 Mart 1954'te yılında Haşim el-Ataşi cumhurbaşkanı koltuğuna otururken Sabri el Assali de geçici hükümetin başbakanı seçilmişti.¹³⁵ Bu geçici koalisyon hükümetinde Halk Partisi, Vatan Partisi ve bağımsız vekiller bulunmaktaydı. Baas Partisi ve Komünist Parti'nin geçici koalisyon hükümetine eklenmemesi bu iki partinin tepkisini çekmişti. Bu geçici koalisyon hükümeti Irak ile birleşme taraftarıydı.

---

¹³³ İal Çetin, " Tarihsel Akışta Suriye" **TUİÇ**, 2015, <http://www.tuicakademi.org/tarihsel-akista-suriye/> (Erişim Tarihi:16 Ocak 2019)

¹³⁴ Şen, 5.Bölüm, s.42

¹³⁵ Şen, 5.Bölüm, s.43

Başbakan Sabri el-Assali Irak devleti ile kapalı kapılar ardında görüşmeye başlamış ve muhalefet ile iktidar arasındaki tansiyon bu yüzden gittikçe yükseliyordu. Sabri el-Assali muhalefet partilerinin yeni bir askeri darbe gerçekleştireceğinden çekiniyordu. Olası birleşmeyi önlemek adına Baas Partisi ve Komünist Parti kamu çalışanlarını, öğrencileri ve işçileri grev ile gösteri yapmaya teşvik ediyordu. Bu iki partinin çabaları sonucu Humus'ta elektrik işçileri grev kararı almış ve Şam'da hükümet karşıtı protestolar başlamıştı. Sabri el-Assali ne iç ne de dış politikada istediği politikaları yürürlüğe sokabiliyordu. Muhalefet partileri ve ordunun Sabri el-Assali'nin hareket alanını kılması sonucu Irak ile birleşme görüşmeleri başarısız bir şekilde neticelendi. Sabri el-Assali bu gelişmelerden sonra 11 Haziran 1954'te kamuoyuna istifa ettiğini bildirdi. Sabri el-Assali'nin hükümetten düşürülmesinde ordu, Baas Partisi ve Komünist Parti başrolü oynamıştı. Sabri el-Assali istifa ettikten bir hafta sonra Sait Gazi Eylül ayında yapılacak olan genel seçimlere kadar geçici hükümeti kurduğunu ilan etti.

Cumhurbaşkanı Haşim el-Ataşi Ağustos ayında kamuoyuna yaptığı açıklamada Suriye'de demokratik bir rejimin kurulacağını bildiriyordu. Haşim el-Ataşi bütün partileri genel seçimlerin tarihini belirlemek konusunda ortak bir masa etrafında buluşmaya çağırdı. Tüm partiler arasında yapılan görüşmeler neticesinde genel seçimlere gitme kararı alındı. Bu seçimlerin iki tür halinde yapılması konusunda anlaşma sağlandı. Buna göre seçimlerin ilk turu 24-25 Eylül, ikinci türü ise 4-5 Ekim tarihleri arasında yapılacaktı. Bu seçimler Sünni seçkin sınıfının partileri ile sosyalist ve milliyetçi partilerin gücünü görmek bakımından oldukça önem taşıymaktaydı. Ülkedeki partiler bu seçimleri bağımsızlıktan sonraki en kritik seçim olarak görüyorlardı. Hüsnü el-Zaim darbesinden sonra sürgüne gönderilen Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı olan Şükrü el-Kuvvetli, Çiçekli iktidarı devrildikten sonra ülkesine dönüş yapmıştı. Siyasette önemli bir ağırlığı bulunan Çiçekli Vatan Partisi saflarında seçimde yarışacaktı. Ekrem Hurani ile gücünü birleştiren Baas Partisi ise öğrencilerden, entelektüel camiadan ve kırsal bölgelerden gelip orduda önemli görevler edinmeye başlatan Dürzi, Alevi ve İsmaili askerlerden destek görüyordu. Suriye'deki yapısal sorunlara kapsamlı çözümler sunabilmek adına diğer partilerden üstün gözükken ve ülke çapında önemli örgütlenme başarısı göstererek ağırlığını arttıran Baas Partisi, 1954'teki parti kongresinde üye sayısını 6000'e çıkarmış¹³⁶ ve

---

¹³⁶ Şen, 5.Bölüm, s.44

genel seçimlere ne denli iddialı gireceğini göstermişti.

Vatan Partisi ve Halk Partisi çoğunluğu ele geçirememiş ve Baas Partisi 1949 seçimlerine göre meclise 21 vekil fazla gönderme başarısında bulunarak önemli bir siyasi güce eriştiğini göstermişti. Ekrem Hurani ile kurulan ittifak, geleneksel partilerin eski cazibesini kaybetmeye başlamış olması ve Suriye halkında Batı'ya karşı giderek artan öfke Baas Partisi'nin seçimlerdeki başarısının en önemli nedenleriydiler. Seçim sonrasında bir koalisyon hükümeti kurulması kararlaştırıldı.¹³⁷ Bu koalisyonda Halk Partisi, Baas Partisi ve Vatan Partisi bulunuyordu. Hâşim el-Ataşi cumhurbaşkanlığı görevine devam ederken, Faris el-Huri 29 Ekim 1954'te hükümeti kurma görevini üstlendi. Nazım el-Kudsi ise meclis başkanı seçildi.

İki tur halinde yapılan genel seçimler sonucunda bağımız siyasetçiler 64, Halk Partisi ve Vatan Partisi toplam 49, Baas Partisi 22, SSNP 2, Albay Edip Çiçekli'nin 1952'de kurduğu AKH 2 ve Kürtlerin yoğun desteğini alan Komünist Parti 1 vekil çıkarmıştı.¹³⁸ Muhafazakâr partiler güç kaybetmiş, Baas Partisi ve diğer sol partiler önemli bir seçim başarısı kazanmıştı. Suriye solu tarihinde ilk kez Komünist Parti aracılığıyla Kürtlerin ve Çerkezlerin verdiği destek neticesinde parlamentoya vekil gönderme başarısı elde etmişti.¹³⁹ Yaklaşık 20.000 oy alarak milletvekili seçilen Halid Bektaş Arap devletlerinde parlamentoya girme başarısı gösteren ilk komünist olma vasfını taşıyordu.¹⁴⁰ Bu seçimin bitiminden Suriye ile Mısır'ın birleşeceği 1 Şubat 1958 tarihine kadar radikal ideolojileri benimsemiş partiler ile muhafazakâr partiler arasındaki çekişmeler uluslararası mecrada alanda meydana gelecek gelişmeler ile beraber daha da şiddetlenecekti.

A) Faysal el Atasi Darbesinin Siyasete Yansımaları

Siyasal yapıdaki çok parçalılık ve ordunun vesayetinin giderek yoğunlaşması istikrarlı bir siyasi hayatın Faysal el Atasi darbesinden sonra yaşanmasına engel olacaktı. Komünist ve Baas Partisi ile geleneksel partiler arasındaki anlaşmazlıklar Çiçekli devrildikten sonra tekrar gün ışığına çıkacaktı. Ayrıca her darbeden sonra siyasette daha da etkin bir rol üstlenen ordu mensuplarının izni olmadan siyasi partilerin özerk hareket edebilme imkânları yok gibiydi. Çiçekli devrildikten sonra SSNP

---

¹³⁷ Flaut, s.191

¹³⁸ Salık, s.41

¹³⁹ Özge Özkoç, **Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika**, 1.Baskı, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2008., s.82

¹⁴⁰ Arı, s.140

ordu içerisindeki etkin konumunu kaybetti. Bu durum zamanla Baas Partisi ve Komünist Parti'nin orduda güç bulundurma noktasında rakipsiz kalacağını göstermekteydi. SSNP'nin devre dışı kalmasıyla beraber zamanla Komünist Parti ve Baas Partisi arasındaki rekabet şiddetlenecekti.

Edip Çiçekli devrildikten sonra onun döneminde orduda üst kademelerde görev yapmış olan Kürt subaylar ordudan atıldı. Manda Yönetimi, Zaim hükümeti ve Çiçekli rejimi esnasında orduda sayıları çoğalan Kürt subaylar, böylece ordudan izole edilen ilk kırsal menşeli askeri kadrolar oldular.¹⁴¹ Ayrıca Çiçekli döneminde kendisine taraftarlık yapan kişilere karşı "cezalandırma" adımları devreye sokuldu. O dönemde görev yapmış milletvekilleri ve yüksek kademedeki bürokratların aldıkları maaşı geri vermeleri için yasalar çıkarıldı.¹⁴²

Suriye'nin geleneksel partileri halen önemli bir güce sahip olduklarını gösterecekler de son seçimden sonra siyaset üzerindeki etkili konumlarını kaybetmeye başlayacaklardı. Koalisyon hükümetinin geleneksel partileri güç kaybederken koalisyonun sosyalist ve milliyetçi kanadı ise giderek güçlenmeye başlıyordu. Yaşanan darbeler bu dönüşümün ana nedeniydi ve siyasi tahakküm ilişkilerini derinden etkilemişti. Her ne kadar bir koalisyon hükümeti kurabilmişlerse de bu iki taraf arasında derin görüş farklılıkları mevcuttu. Baas Partisi ve Komünist Parti Faris el-Huri hükümetine bu hükümet kurulur kurulmaz sert bir şekilde muhalefet etmeye başladılar. Bu hükümetin ömrünün uzun olmayacağı Baas Partisi, Komünist Parti ve ordudaki bu iki partiye yakın yandaşların yaptığı katı muhalefetten belli oluyordu. Geleneksel partiler Sünni halk arasında İslami grupların güçlenmesini destekleyerek radikal ideolojilere sahip partilerle bu şekilde baş edebileceklerine inanıyorlardı. Bu politika sonucunda 1946'da kurulan Müslüman Kardeşler Hareketi, koalisyon hükümeti kurulduktan sonra Sünnilerin çoğunlukta yaşadığı şehirlerde yükselişe geçti.¹⁴³

Geleneksel partilerin siyasi mecraya tek başlarına hâkim olmasını istemeyen Baas Partisi ise hem Sünni çoğunluğun hem de azınlıkların yaşadığı bölgelerde çalışmalarını yoğunlaştırarak orduda sahip olduğu gücü siyasi alanda da ülkenin farklı kesimlerinden alacağı destekle pekiştirmek istiyordu. Aynı zamanda gittikçe büyüyen kentli orta sınıfların desteği de kazanılmak isteniyordu. Sünnilerden çok azınlıkların

---

¹⁴¹ van Dam, s.60

¹⁴² Kıymaz, s.30

¹⁴³ Soyalan, s.66

desteğini kazanan Baas Partisi'nin en güçlü olduğu illerin başında çoğunluğunu Alevilerin oluşturduğu Suriye'nin Akdeniz'e açılan kapısı olan liman şehri Lazkiye ve Dürzilerin çoğunluğunu oluşturduğu Süveyda şehirleri gelmekteydi.

Sünniler ordudaki nüfuzu azınlıklara bırakmaya devam ederken Aleviler, Dürziler ve İsmaililer orduda rol kapmak için mücadele etmeyi sürdürüyorlardı. Azınlıklar Baas Partisi ve Komünist Parti aracılığıyla siyasal alanda örgütlenmeyi de ihmal etmiyorlardı. Bu nedenlerden dolayı Edip Çiçekli rejimi sona erdikten sonra Baas Partisi ve Komünist Parti arkalarına orduda yükselmeye başlayan azınlıkların desteğini alarak, Suriye siyasetine yön veren partiler olacaklardı.

İsrail'in kurulmasına Batılı devletlerin destek sunması ve 1948 Arap İsrail Savaşı sonucu Filistin topraklarında alınan ağır yenilgi Ortadoğu'daki Arap devletlerinde İsrail ve Batı düşmanlığının, Arap milliyetçiliğinin ve anti-emperyalist duyguların güçlenmesine neden olmuştu.¹⁴⁴ Muhafazakâr partiler İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren meydana gelen gelişmelerin Suriye'deki siyasi atmosfere ne derece yansıdığını okuma ve bu yeni gelişmelere uygun siyasi tutum takınma becerisini gösterme konusunda yetersiz kaldılar. Geleneksel partilerin aksine muhalefet partileri Çiçekli rejimi yıkıldıktan sonra atacakları politik adımları Suriye'de, Arap dünyasında ve küresel ölçekteki ilişkilerde oluşan yeni dengeleri göz önünde bulundurarak belirlediler. 1949'dan o zamana kadar Suriye'nin tecrübe ettiği beş darbe deneyiminin muhalefetin lehine sonuçlar doğurmasının yanında, muhalif partilerin konjonktürdeki değişimleri doğru okuması da bu partilerin Suriye siyasetinde aktör olmalarının yolunu açmıştı.

Baas Partisi ile Komünist Parti'nin pan-Arabist ve Batı karşıtı politikaları bu partilerin gün geçtikçe taraftarlarını arttırıyordu. Bu durum Sovyetler Birliği ile bu partiler arasındaki yakınlaşmanın artmasına neden oluyordu. Bu arada Halk Partisi ve Vatan Partisi arasındaki anlaşmazlıklar her iki oluşumun da zemin kaybetmesine sebep oluyordu. Yukarıdaki faktörlerin dışında, Baas Partisi ve Komünist Parti'nin örgütlenme tarzındaki başarısı ile halkın arasına karışıp etkili platformlar düzenleyebilme becerisini gösterebilmeleri bu partilerin yıldızının parlama sebeplerinden bir başkasıydı. Sünnilerin partileri ise kendi sınıfsal pozisyonlarını ve ekonomik saltanatlarını korumanın derdindeydi. Bu partiler Suriye'deki etnik ve

---

¹⁴⁴ Collelo, s.29

mezhebi farklılıkları eriterek ortak bir Suriyeli kimliğini inşa edebilecek ideolojik donanıma ulaşamamıştı ve mezhepçi dünya görüşlerinden dolayı azınlıkların partilerine yönelmesini sağlayacak demokratik ilkelere sahip olmaktan uzaktardı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DARBESİZ DÖNEMİNDE SURİYE SİYASETİNE ETKİ EDEN OLAYLAR(1954-1961)

Faysal el Atasi darbesinden 1961 yılına kadar herhangi bir askeri darbe meydana gelmedi. Bu yedi yıllık süreçte siyasetin gidişatını değiştiren çok önemli gelişmeler yaşandı. Bu gelişmeler siyasetin gidişatını belirlemenin yanında 1961 yılında tekrar devreye girecek olan darbe mekanizmasının da altyapısını oluşturan gelişmelerdi.

I.SOĞUK SAVAŞ VE SURİYE SİYASETİ(1954-1958)

Batı Bloku ile Doğu Bloku arasındaki dünyaya hükmetme konusunda verilen mücadele, Ortadoğu'daki tüm diğer ülkeler gibi Suriye'yi de oldukça yakından ilgilendiriyordu. ABD ve SSCB Ortadoğu'daki ülkeleri kendi yanlarına çekebilmek adına çeşitli girişimlerde bulunuyorlardı. 1955 yılında Türkiye, Irak, İran, İngiltere ve Pakistan'ın bir araya gelerek oluşturduğu Bağdat Pakti¹⁴⁵ Suriye'nin hem iç hem de dış siyasetinde yaşanan gelişmeleri önemli oranda etkilemiştir. Bu paktın oluşturulması Sovyet desteğini kazanmış olan Suriye'deki muhalif partilerin tepkisini çekiyordu. Bu pakta karşı çıkan Baas Partisi ve Komünist Parti Faris el-Huri'nin bu oluşuma katılmasından çekiniyordu. Muhalefet ordunun desteğini de arkasına alarak hükümete Bağdat Pakti yerine Mısır ve Suudi Arabistan ile ittifak yapılması konusunda baskı oluşturuyordu. Bu politik sıkışmışlık hali ile baş edemeyen Başbakan Faris el-Huri 7 Şubat 1955'te istifa ettiğini açıkladı. Cumhurbaşkanı Haşim el-Ataşi hükümeti kurma görevini el-Huri'nin istifasından bir hafta geçmeden Sabri Assali'ye verdi. Sabri el-Assali önderliğinde Halk Partisi ve Vatan Partisi arasında yeni bir koalisyon hükümeti kuruldu. Bu hükümetin parlamentodan güvenoyu alabilmesi için Baas Partisi'nden destek görmesi gerekiyordu.¹⁴⁶ Baas Partisi hükümetin meclisten güvenoyu alması konusunda destek verdi. Bu destek karşılığında yeni hükümet atacağı politik adımlarda Baas Partisi'ne danışmak zorunda kalacaktı. 1954 seçimlerinden önce siyasi temsiliyeti hemen hemen hiç olmayan Baas Partisi, Ekrem Hurani ve partisiyle işbirliğine giderek karar alım süreçlerinde kilit parti haline gelmişti

¹⁴⁵ 162 Selma Göktürk Çetinkaya, " Bağdat Pakti'nin Kuruluş Sürecinde Türkiye'nin Ortadoğu Ve Batı İle İlişkileri", **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Vol 1, No 0, (10 Eylül 2016) s.10

¹⁴⁶ Şen, 5.Bölüm, s.48

Sabri el-Assali hükümeti kurar kurmaz Ortadoğu'da oluşan kampaşmanın ortasında kaldı. Suudi Arabistan ve Mısır ittifak oluşturmak adına hükümeti zorlarken, Adnan Menderes de Suriye'yi Bağdat Pakti'na dâhil etmek için Haziran ayında Şam'ı ziyaret etmişti.¹⁴⁷ Muhalefetin ve ordunun Bağdat Pakti'na karşı durması Suriye'nin bu pakta dâhil olması yerine Mısır ve Suudi Arabistan ile yakınlaşmasına neden oldu. Suriye'nin bu tercihi Türkiye ile olan ilişkilerinin bozulmasını beraberinde getirdi. Bu karardan sonra, Suriye ile Türkiye karşılıklı olarak birbirlerini sınır ihlalleri yapmakla suçluyorlardı.¹⁴⁸ Soğuk Savaşın en yoğun yaşandığı dönem olan 1950'lerin ikinci yarısında Suriye tercihinin SSCB ile yakınlaşmak yönünde kullanmış ve Arap dünyasındaki popülaritesi her geçen gün artan Cemal Abdül Nasır'ın başında bulunduğu Mısır ile dış politika konularında ortak hareket etmeye başlamıştı.

A) Sol Muhalefet Arasındaki Bölünme

Baas Partisi'nin 1954 seçimlerinden sonra yükselerek önemli bir siyasi güç haline gelmesi ile beraber ülkedeki tansiyon oldukça yükselmişti. Muhafazakâr partiler Baas Partisi ve Komünist Parti'nin siyasi etkinliğinden oldukça rahatsız oluyordu. Vatan Partisi ve Halk Partisi bu iki partiye karşı ortak hareket etmeye başlamıştı.¹⁴⁹ Aynı zamanda ABD ile yakınlaşma taraftarı olan ve Baas Partisi'ne muhalefeti giderek sertleşen SSNP ile Baas Partisi arasındaki ideolojik gerginlik giderek fiziksel çatışmaya dönüşecekti.

22 Nisan'da Baas Partisi'ne oldukça yakın biri olan ve Humus Askeri Akademisinde askeri eğitimini tamamlamış Genelkurmay Başkanı Yardımcısı Adnan Malki Şam'da bir futbol maçını izlediği esnada SSNP üyesi bir kişi tarafından öldürüldü.¹⁵⁰ Malki cinayetinden sonra SSNP üzerindeki baskı artacak ve birçok parti üyesi gözaltına alınmaya başlanacaktı. Bu cinayet SSNP'nin Suriye siyasetindeki etkinliğini tamamen kaybetmesine neden olacaktı. Malki cinayeti Baas Partisi ve Komünist Parti'nin daha da bütünleşmesine ve bu iki partinin Suriye siyasetindeki etkinliğinin daha da yükselmesine yol açacaktı. Bu cinayetten sonra Baas Partisi'nin eline mağduriyet siyaseti yapma olanağı geçmişti. Bu durum halkta Baas Partisine olan desteğin artmasına sebep olacaktı.

B) Nasırcı Kanadın Ortaya Çıkışı

Nasır 26 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştireceğini açıkladı. Bu

---

¹⁴⁷ Çetinkaya, s.12

¹⁴⁸ Çetinkaya, s.13

¹⁴⁹ Şen, 5.Bölüm, s.49

¹⁵⁰ Çetinkaya, s.11

karara sert tepki veren Fransa, İsrail ve İngiltere 26 Ekim'de aralarında anlaşarak Mısır'a savaş açtılar.¹⁵¹ Bu çatışmanın SSCB'yi Ortadoğu'da daha da etkin kılacağını düşünen ABD, bu ülkeleri savaştan caydırdı. Kasım ve Aralık aylarında Mısır topraklarında bulunan Fransa ve İngiltere'nin askeri güçleri geri çekilmiştir. Savaşta başarı elde edemeyen Nasır hükümeti siyasi alanda büyük bir zafer kazanmıştı. Arap dünyasındaki popülaritesi bu olaydan sonra büyük bir hız kazanan Cemal Abdül Nasır Arap milliyetçilerinin lideri haline geldi.

Nasır'ın Süveyş Krizi sonrası Arap dünyasının lideri haline gelmesi Suriye'deki iç ve dış politikada yaşanacak gelişmeleri oldukça etkileyecekti. Nasır'ın elde ettiği başarı ve uyandırdığı büyük etki Suriye'de Nasırcı hareketleri ortaya çıkardı.¹⁵² Süveyş Krizinden sonra Baas Partisi ve Komünist Parti Suriye'nin Mısır ile birleşmesi gerektiğini savunmaya başladılar. Emperyalizmin Ortadoğu halkları için büyük bir tehlike arz ettiği, sosyalizmin kapitalist yönetim sisteminden çok daha iyi olduğu, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurulması ve Arapların tek bir devlet çatısı altında birleşmesi gerektiği türü fikirlerin Nasır tarafından savunulması¹⁵³ Suriye'nin Mısır ile yakınlaşmasını sağlayacak nedenlerin en başında geliyordu.

C) Siyasette Solun Artan Ağırılığı

İktidar ile muhalefet arasındaki çekişme ve bunun yol açtığı siyasi istikrarsızlık 1956 yılında da tüm hızıyla devam etti. Baas Partisi ve ordunun baştan beri iktidarda istemediği Sait Gazi hükümeti 3 Haziran'da istifa etti. Sabri el-Assali 14 Haziran'da yeni hükümeti kurduğunu ilan etti. Bu hükümette Baas Partisi iki bakanla temsil ediliyordu. Dışişleri Bakanlığı Salah Bitar'a, Ekonomi Bakanlığı ise Ekrem Hurani'nin yakın arkadaşı olan Halil Kallas'a verilmişti.¹⁵⁴ Baas Partisi ordudaki nüfuzunu böylelikle siyasi alanda ele geçirdiği yetki ile taçlandırıyor.

Ordu içerisindeki güç mücadelesi siyasî alandaki rekabetle paralel yürüyordu. 1955'de Sovyetler Birliği ile Suriye arasındaki silah alımı antlaşması sonucu Suriye ordusu hem modern bir ordu haline gelmiş ve aynı zamanda oldukça güçlenmişti.¹⁵⁵ Baas Partisi ordudaki etki alanını arttırabilmek için ordunun siyasetten uzak durması

---

¹⁵¹ Bürkan Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu Ve Süveyş Bunalımı" **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Vol 6, No 4, (2017), s.704

¹⁵² Koyuncu, s.105

¹⁵³ Muhammed Hüseyin Mercan, **Suriye Rejim Ve Dış Politika**, 1. Baskı, İstanbul: Açılımkitap, 2012, s. 56-57

¹⁵⁴ Şen, *5.Bölüm*, s.52

¹⁵⁵ Mercan, s.55

gerektiğini belirten ve tüm partilere eşit mesafede durmaya çalışan¹⁵⁶ Genelkurmay Başkanı Şevket Şukayr'ın aleyhinde faaliyetlerini arttırmış ve Şevket Şukayr 7 Temmuz 1956'da zorla istifa etmek zorunda bırakılmıştı. Şukayr'ın istifasından sonra muhafazakâr partilerle muhalif partiler arasındaki orduda nüfuz artırma mücadelesi arttı.¹⁵⁷

Baas Partisi ve Komünist Parti Sünni çoğunluğun olduğu bir ülkede seçimle iktidara gelmelerinin çok güç olduğunun başından beri farkındaydılar. Bu nedenden dolayı ordudaki yüksek makamları ele geçirerek ülke siyasetinde söz sahibi olmak onlara göre tek seçenektir. Orduda yüksek rütbeler halen Sünnilerin elindeydi. Ordunun alt kademelerinde çoğunluk kırsal bölgelerden gelen ve muhalefet partilerine oldukça yakın olan askerlerden oluşsa da, bu durum Baas Partisi ve Komünist Parti'ye siyasette tek belirleyici güç olma olanağını henüz vermemekteydi. Ülkede meydana gelen beş darbeden sonra Sünni askerlerin ordudaki sayısı önemli oranda düşmüş ve bu askerlerin ordudan ihraç edilmesi sonrası yerlerine kırsal bölgelerden gelen Sünni olmayan askerler doldurmuştu. Baas Partisi ve Komünist Parti'nin 1950'lerden sonra Sovyetler Birliği ile kurdukları yakın ilişki ve alınan askeri yardımlar azınlıkların orduda güçlenmesini beraberinde getirmişti.

Suriye'nin Bağdat Paketi'ne katılmaması ve Batı ülkelerine karşı gösterilen sert tutum oldukça dikkat çeken bir noktaydı. Ayrıca askeri, teknolojik ve ekonomik ilişkilerde Sovyetler Birliği ile yakınlaşmanın artması Mısır ile Suriye'nin ABD ile yakın ilişkiler kuran Ortadoğu'daki diğer devletlerden izole olmasına yol açmıştı. 1950'lerin ikinci yarısından sonra Suriye uluslararası arenada komünist bir ülke gibi anılmaya başlamıştı.¹⁵⁸ Sovyetler Birliğinden alınan askeri yardımların Suriye ordusuna sınıf atlatması, bu ülkenin komşu devletler tarafından bir tehdit olarak algılanmasına yol açıyordu. Bu ülkelerin başında Suriye ile arası Bağdat Paketi'nin kurulmasından sonra açılan Türkiye gelmekteydi. Türkiye 1952'de NATO'ya girdikten sonra adeta Batı Blokunun Ortadoğu'daki temsilcisi gibi hareket etmeye başladı. Suriye'de solun hükümette temsil edilmeye başlanması ve özellikle de Salah Bitar'ın dışişleri bakanı seçilmesi¹⁵⁹ iki ülke arasındaki kötü ilişkileri doğal olarak daha da bozdu. Bu durum

---

¹⁵⁶ Dağ, s.27

¹⁵⁷ Koyuncu, s.106

¹⁵⁸ Mercan, s.55

¹⁵⁹ Mehmet Fahri Danış, " Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Ortadoğu Algısı: 1957-1958 Krizleri" **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Vol 5, No 2, (28 Aralık 2018)

1956'ın sonlarından itibaren bir krize dönüştü ve bir savaş ihtimali ortaya çıktı. İki ülke birbirlerine nota vermeye başladılar ve Türkiye 1957'nin sonbaharında ulusal güvenliğinin tehlikede olduğunu ileri sürerek Suriye sınırına askeri yığınak yapmaya başladı. Türkiye'nin bu kararının arkasındaki önemli bir neden 15 Ağustos 1957'de muhalefet partileri ile arası oldukça açık olan Genelkurmay Başkanı Tevfik Nizam el-Din'in görevden alınıp yerine Komünist Partiye yakınlığıyla bilinen ve SSCB ile sıcak ilişkileri bulunan Afif el-Bizri'nin getirilmesiydi.¹⁶⁰ Suriye siyasetindeki güç mücadelesi sadece Suriye içerisinde önemli gelişmeleri meydana getirmekle kalmıyor, Baas Partisi ve Komünist Partinin güçlenmesi dış politikada da önemli değişimleri beraberinde getiriyordu. Suriye'nin komşuları ile sürdürdüğü ilişkileri bu durumdan oldukça yakın bir şekilde etkileniyordu. Türkiye ile yaşanan krizin derinleşmesinde Suriye'deki söz konusu iktidar mücadelesi etkin bir rol oynadı.

D)İktidar Savaşının Dış Politikaya Yansımaları

Komünist Parti gerek orduda gerekse de siyasette çok önemli bir konuma ulaşmış bulunmaktaydı. Komünist Parti'nin iktidara gelebilme ihtimalinin her geçen gün artması Baas Partisi adına büyük bir rahatsızlık kaynağıydı. Aynı zamanda Komünist Parti'nin herhangi bir dış destek aracılığıyla askeri darbe ile iktidarı ele geçirmesinden de korkuluyordu. Komünist Parti'nin önünü kesebilmek için tek yolunun Mısır ile birleşmek olduğu fikri Baas Partisinde baskın çıktı. 1954 seçimlerinden sonra Suriye'nin Mısır ile birleşmesi gerektiğini belirten ve 1956'dan sonra bunun için siyasi ve diplomatik faaliyet yürütmeye başlayan Baas Partisi, Komünist Parti'nin bu birleşme sonucu saf dışı kalacağını düşünüyordu.

İktidarı demokratik zeminde yarışarak elde edemeyeceğine kanaat getiren Baas Partisi, Mısır ile birleşmeden sonra Suriye'nin yönetiminde yetkileri tek başına ele geçireceğini düşünmekteydi. Mısır ile Aralık ayında yapılan görüşmeler neticesinde birçok noktada uzlaşmaya varılmıştı. Nihai görüşme bundan yaklaşık bir ay sonra yapılacaktı. 11 Ocak 1958'de Dışişleri Bakanı Salah Bitar ve ordu içerisindeki Nasırcı kanat Kahire'ye Nasır ile birleşme önündeki son pürüzleri gidermek için gittiler.¹⁶¹ Suriye heyetinin müzakerelerde Nasır karşısında eli oldukça zayıftı ve Nasır'ın taleplerini kabul etmeme gibi bir seçeneğe sahip değillerdi. Bu yüzden söz konusu birleşme iki eşit güce sahip devlet arasındaki birleşmeden ziyade, güçlü

---

¹⁶⁰ Şen, 5.Bölüm, s.53

¹⁶¹ Kenan Şahin-Çağla Mavruk Cavlak, "Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti", **Akademik Tarih Ve Düşünce Dergisi**, Vol.5, No.16, (30 Ağustos 2018), s.165

Mısırın zayıf Suriye'yi hâkimiyetine aldığı bir birleşme olacağına benziyordu. Olası Suriye ve Mısır birleşmesinde gücün kendisinde toplanmasını isteyen Nasır, ortak devlet kurulduktan sonra yönetimde çift başlılık ortaya çıkmasını diye Suriye'yi edilgen bir pozisyona sokacak şartlarını sunacaktı. Suriye heyetinden ülkedeki tüm partilerin kapatılmasını, ordunun siyaset üzerindeki baskıya son vermesini ve birleşmenin onaylanması için halk referandumuna gidilmesini talep ediyordu. Bu talepler Suriye heyeti tarafından görüşüldükten kısa bir süre sonra kabul edildi. Böylelikle iki ülke arasındaki ortak devletin önündeki tüm engeller kaldırılmıştı.

II. BAC DENEYİMİNİN SURİYE SİYASETİNE ETKİLERİ(1958-1961)

1 Şubat 1958'de her Mısır ve Suriye devletlerinin resmi yetkilileri ortak bir cumhuriyet altında birleştiklerini ve bu cumhuriyetin adının Birleşik Arap Cumhuriyeti(BAC) olduğunu kamuoyuna deklare ettiler.¹⁶² Bu karar her iki ülkede 5 Şubat'ta parlamentonun onayına sunuldu ve ülkelerin parlamentosu birleşme kararını onayladı. Ciddi bir hazırlık yapılmadan kurulan BAC'ın tam olarak bir devlet haline gelebilmesi için iki aşamalı bir yol haritası belirlenmişti. Birinci aşamada ortak devlet iki ilin birleşmesi olarak değerlendiriliyordu. Suriye bu devletin kuzey Mısır ise güney iliydi. Her iki ilin yerel yönetimleri ve bir de parlamentosu bulunacaktı. Her iki ilin var olan devlet kurumları ve idari düzenleri devam edecekti. Geçiş süreci tamamlanıp ikinci aşamaya geçildikten sonra iki il tamamen birleşerek ortak cumhuriyeti meydana getirecek, tek bir parlamento olacak ve ülkede bir devlet başkanı olacaktı. Suriye ve Mısır'ın birleşmeden önce imzaladığı uluslararası antlaşmalar birinci aşamada geçerliliğini koruyacaktı.¹⁶³

21 Şubatta Suriye'de yapılan referandumda halkın %99,9'u bu birleşmeye ve Nasır'ın cumhurbaşkanlığına evet dedi.¹⁶⁴ BAC'ın başkenti Kahire'ydi. BAC sınırları içindeki her ilin kendine ait bir yönetim konseyi ve parlamentosu bulunmaktaydı. Yeni cumhuriyette parlamento 600 kişiden oluşuyordu. Bunun 400'ünü Mısırlılar, 200'ünü ise Suriyeliler oluşturacaktı.¹⁶⁵ Nasır yönetimde Suriyeli siyasetçilere çeşitli görevler verdi. Sabri el-Assali ve Ekrem Hurani Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Salah Bitar Devlet Bakanı ve Halil Kallas ise Ekonomi Bakanı olmuştu. Yönetimde etkin olacağını düşünen Baas Partisi bu rol dağılımından oldukça memnundu. Suriyeli siyasetçiler

---

¹⁶² Adeed Dawisha, *Arab Nationalism In Twentieth Century*, 4. Baskı, USA: Princeton University Press, 2016, s.199

¹⁶³ Flaut, s.193

¹⁶⁴ Salık, s.42

¹⁶⁵ Soyalan, s.68

önemli pozisyonları kapmış olsalar da, bu durum o zamana has bir durumdu. Nasır'ın altı yıllık Mısır'ı yönetme deneyimi ve liderlik özellikleri dikkate alındığında yönetim yetkilerini başkalarıyla paylaşması pek rastlanan bir durum değildi.

BAC kurulduktan kısa bir süre sonra Suriye'deki bütün siyasi partiler kapatıldı. Ayrıca Suriye ordusu Mısır ordusunun komutası altına girecekti.¹⁶⁶ BAC anayasası 5 Mart'ta kabul edildi. Bu anayasa Cumhurbaşkanı Nasır'a çok geniş yetkiler vermektedir. Bu anayasaya göre Cumhurbaşkanı devletin başı ve ordunun başkomutanı sayılıyordu. Cumhurbaşkanı bakanları atama ve görevden alma yetkisine sahipti ve parlamentoyu istediği zaman feshedebilirdi.¹⁶⁷

A) Sünnileri ve Kömünistleri Etkisizleştirme Politikaları

Suriye'deki komünistlerin siyasette ve orduda yükselişi Mısır ile Suriye'yi birleştiren nedenlerin başında geliyordu. BAC kurulduktan kısa bir süre sonra Nasır Suriye'deki komünistleri Baas Partisi'nin yardımlarıyla etkisizleştirmek için harekete geçti. BAC kurulduktan sonra birinci hedefin Suriye'de komünist tehdidi ortadan kaldırmak olduğunun başından beri farkında olan Komünist Parti lideri Halit Bektaş, birlik ilan edildikten sonra kendisini Avrupa'ya attı.¹⁶⁸ Suriye ordusundaki komünist subaylar görevlerinden alındı ve Komünist Parti üyelerine karşı büyük bir sindirme ve baskı süreci başlatıldı. Bu durum Baas Partisinin en önemli rakibinden kurtulması demektir. Komünistlerin ordudan tasfiyesi Baasçı askerlerin ordudaki yükselişini hızlandıracaktı. Büyük bir Arap devleti yerine Suriye'nin birlik ve bütünlüğünü savunan SSNP de en az Komünist Parti kadar Nasır'ın baskılarına maruz kalıyordu. Nasır'ın Suriye'de komünistleri devre dışı bıraktıktan sonraki hedefi geleneksel Sünni seçkin sınıfının etki alanını daraltmaktır. Bu yüzden BAC parlamentosunda Ağustos ayında görüşülmeye başlanan toprak reformu kanunu çıkarıldı. Bu kanuna göre toprak sahiplerine ellerindeki topraklara karşılık belirli bir tazminat ödenecek ve daha sonra bu topraklar topraksız köylülere dağıtılacaktı.¹⁶⁹ Hüsnü el-Zaim ve Edip Çiçekli'nin uygulamaya sokamadığı toprak reformunu gerçekleştirmek BAC dönemine nasip olmuştu. Mısır'da 1952'de hayata geçirilen ekonomi politikaları altı yıl sonra Suriye'de denenecekti. Eylül 1958'de toprak reformu kanunu yürürlüğe kondu ve bu tarihten itibaren Suriye'deki geleneksel Sünni otoritelerin gücü kırılmaya başladı. Vatan Partisi

---

¹⁶⁶ Şahin-Cavlak, s.166

¹⁶⁷ Şen, 5.Bölüm, s.91

¹⁶⁸ Şen, 5.Bölüm, s.93

¹⁶⁹ Özkoç, s.90

ve Halk Partisi'nin parlamentodaki üyeleri buna tepki olarak görevlerini bıraktı. Ekonomik imtiyazlarını kaybetmek istemeyen geleneksel zengin kesim ve büyük toprak sahipleri Baas Partisi ve Nasır'a karşı gizliden örgütleniyorlardı. Bu gizli örgütlenmelerin amacı BAC'a son vermektir.¹⁷⁰ Toprak reformu kararından sonra Baas Partisi'nin Tüzüğü'nde yer alan¹⁷¹ toprak reformunun uygulanmasına başlandı.

B) Nasır'ın Suriye Üzerindeki Mutlak Otoritesi

Suriye'de Mısır ile birleşme taraftarı kesimlerin Nasır ile ilişkileri BAC'ın kurulmasının üzerinden uzun bir zaman geçmeden tek tek bozulmaya başlayacaktı. Nasır'la yolları ayıran ilk kesim olan geleneksel Sünni elit sınıfını sırasıyla ordu ve Baas Partisi izleyecekti. BAC'ın henüz bir ayı dolmadan Suriye Genelkurmay Başkanı Afif Bizri'nin görevinden alınıp yerine Mısırlı Cemal Faysal'ın getirilmesi ve Suriyeli askerlerin görevlerinden atılarak yerlerine Mısırlıların atanması¹⁷² ordudaki subaylarda Nasır'a karşı hoşnutsuzluğun doğmasına neden oldu. Ordu içinde Nasır'dan en çok rahatsızlık duyanlar Sünni kökenli askerlerdi ama bu rahatsızlık gittikçe ordunun tüm gruplarına sirayet edecekti. Nasır, 1958'in sonlarından itibaren Baas Partisi'nin iç işlerine karışmaya başladı. Bu partiyi zayıflatarak yönetimde söz hakkının sadece kendisinde olmasını isteyen Nasır ile Baas Partisi arasındaki ilişkiler bu yüzden bozulmaya başladı. Ayrıca Nasır'ın merkezileştirme politikası benimseyip tüm kararları Kahire üzerinden alarak yerel dinamikleri göz ardı etmesi ve illerin yönetim konseyleri ile meclislerini etkisiz hale getirmesi Suriye'de BAC karşıtı küçük çaplı ayaklanmaların baş göstermesine sebep oldu. BAC'a muhalefet eden her grup veya oluşum despotik araçlarla susturulmaya çalışıldı.

Suriye'de kapatılan partilerin yerine Ulusal Kuruluş Birliği Suriye Şubesi kuruldu.¹⁷³ Bu yapı tamamen Nasır'ın kontrolündeydi ve Nasır Suriye'yi bu şubenin başına atadığı kişilerle yönetme niyetindeydi. Merkezileştirme politikalarına hız veren Nasır, verdiği kararlara muhalefet etmeye başlayan Ekrem Hurani'yi görevinden uzaklaştırdı. Başından beri BAC'a ve Nasır'a karşı rahatsızlığını dile getiren Sünnilerin partilerinin üyelerinin bir kısmı yaşanan son gelişmelerden sonra muhalif tutumlarından dolayı sürgüne gönderildi. Baas Partisi ile Nasır arasındaki ilişkiler de kopma noktasına geldi. Baas Partisi Siyaset sahnesinde sahip olmak için istediği

---

¹⁷⁰ Jordi Tejel, *Syria's Kurds: History, Politics And Society*, 1.Baskı, New York: Routledge Advances In Middle East And Islamic Studies, 2008, s.48

¹⁷¹ Özkoç, s.90

¹⁷² Soyalan, s.68

¹⁷³ Özkoç, s.90

etkililiği bulamamıştı. Hali Kallas ve Salah Bitar da dahil olmak üzere Baas Partisi'nin hemen hemen tüm üyeleri 30 Aralık 1959'da BAC hükümetinden istifa ettiler.¹⁷⁴ BAC hükümetinde Suriye'nin muhafazakâr kesimini temsil eden Sabri el- Assali de istifa eden kişilerin arasındaydı.

Suriyeli siyasetçilerin istifa etmesiyle Nasır'ın Suriye üzerindeki kontrolü daha da artacak ve Suriye'nin bürokrasisinde çoğunluğu Nasır'ın atadığı Mısırlılar almaya başlayacaktı.¹⁷⁵ Salah Bitar ve Mişel Eflak BAC hükümetinden istifa etmiş olsalar bile Nasır'a karşı kamuoyunun önünde muhalefet yapmaktan kaçınıyorlardı. Salah ve Eflak'ın aksine Ekrem Hurani özellikle görevinden alındıktan sonra Nasır'ın bir diktatör olduğunu ve Arap halkının duygularını istismar ettiğini açıkça savunuyordu. Hurani; Baas Partisinin yeniden kurulması ve Suriye'nin derhal BAC'tan ayrılması gerektiğini dile getiriyordu. Eflak ve Bitar Hurani ile paralel fikirlere sahip olsalar da, Baas Partisinin yeniden kurulduğunda başına Hurani'nin geçme ihtimalinden korktukları için Nasır'a olan tepkilerini pratiğe dökmüyorlardı.¹⁷⁶ 1960'da yapılan Baas Partisinin Dördüncü Ulusal Kongre'sinde parti içerisindeki çoğunluk BAC karşıtı bir pozisyonda bulunsa da Baas Partisinin liderleri BAC'ın devam etmesi yönünde karar aldılar. Partinin genç kuşağı Suriye'nin Nasır hükümrânlığı altında oluşundan ve partilerinin kapatılmış olmasından oldukça rahatsızdı. Partinin üst kademe yöneticilerinin Nasır'a karşı gösterdiği pasif tutum genç partililerin bu yöneticilere muhalefet etmesine neden oluyordu. Baas Partisinin genç kuşağının çoğunluğu kırsal bölgelerden gelen dini azınlıklardan oluşuyordu. Bu kuşak üst kademe yöneticilerinden daha radikal bir solculuk anlayışına sahipti. Yaşanan bu gelişmeler Baas Partisi içerisinde farklı iki hizbin doğmasına yol açıyordu. Bunun ileriki tarihlerde Suriye siyasi tarihi açısından önemi büyük olacaktı.

C) Askeri Komitenin Ortaya Çıkışı

Orduda Nasır'ı istemeyen ve Suriye'nin BAC'tan ayrılmasını isteyen askerlerin sayısı her geçen gün artıyordu. Ayrıca Mısırlı ve Suriyeli subaylar arasında önemli anlaşmazlıklar yaşanıyordu. 1959 yılında Baas Partisini destekleyen bir grup asker Kahire'de gizli bir "Askeri Komite" kurmuşlardı.¹⁷⁷ Bu komitenin başında beş kişi bulunuyordu ve bunların tamamı kırsal bölgelerden gelen dini azınlıklardan

---

¹⁷⁴ Flaut, s.194

¹⁷⁵ Şen, 5. Bölüm, s.98

¹⁷⁶ Salık, s.43

¹⁷⁷ Koyuncu, s.126

oluşmaktaydı. Komitenin başındaki Hafız Esad, Salah Cedit ve Muhammet Ümran Aleviyken, Abdülkerim Cundi ve Ahmet Mir ise İsmailiydiler. Komite'ye daha sonra Sünni askerler de girmeye başlayacaktı. Komitenin başındaki kişilerin yaşları 28 ile 38 arasındaydı. Komitenin başındaki askerler binbaşı ve yüzbaşı rütbelerini taşıyorlardı. Bu komitenin BAC döneminde herhangi bir siyasi faaliyet yürütmüyordu. Baas Partisinin üst kademe yöneticileri ile farklı düşünceleri paylaşan komite üyeleri BAC'ın dağılmasını ve Suriye'nin bağımsızlığını istiyorlardı. Lazkiyeli bir Alevi olan Yüzbaşı Hafız Esad bu komiteye başkanlık ediyordu. Sünni subayları da zamanla bünyesine katarak¹⁷⁸ güç kazanacak olan Askeri Komite, daha sonra Baas Partisi'nin ordudaki kanadı olacak ve Suriye siyasetinin kaderini etkileyen gelişmelerde çok önemli bir rol oynayacaktı.

D) Sünnilerin Öncülüğündeki İkinci Bağımsızlık Mücadelesi

Nasır 1961'de sosyalist kanunlar çıkararak Suriye'deki ekonomik dengeleri değiştiren önemli kararlar alamaya devam etti. Vatandaşların serbest girişim faaliyetleri engellenerek devlet tekeline alındı. Suriye'de BAC taraftarı olarak sadece Baas Partisi kalmıştı. Baas Partisi Nasır'ın bu politikasına destek vererek Arap dünyasının sosyalizme daha da yaklaştığını belirtiyordu.¹⁷⁹ Daha sonra bankalar, sanayi tesisleri ve sigorta şirketleri özel sektörden alınarak devlet tekeline sokuldu. Sosyalist uygulamalardan ziyade devlet kapitalizminin pratikleri olan bu kararlar Baas Partisi tarafından da tepki görmeye başlamıştı. Sünni seçkin sınıfı ve kentli orta sınıf çıkarlarına zarar verdiği için devletin piyasalara müdahale eden politikalarından oldukça rahatsızdı. Bu politikalar Nasır'ın baskıcı politikaları ile birlikte uygulamaya sokuluyordu. Suriye ile kıyaslandığında Mısır'ın ekonomik büyüme rakamları çok daha iyiydi. BAC'ın kurulmasından hemen sonrasında büyük saldırılara maruz kalan komünistler, Nasır'ın Suriye'yi kullanarak bu ülkeyi sömürdüğü görüşünü savunuyor ve bu görüş Nasır yönetiminden oldukça memnun olmayan Suriye halkında önemli bir karşılık buluyordu.

17 Ağustos 1961'de Kahire'de BAC'ın yönetimini üstlenecek merkezi kabinenin kurulduğu açıklandı. Nasır'a göre BAC olgunluk aşamasına geçmişti ve bu yüzden tek merkezden yönetilmesi gerekiyordu. Yeni kabinede Suriyeli siyasetçilere oldukça önemsiz koltuklar verilmişti. Ayrıca ordudan Suriyeli askerlerin uzaklaştırılıp yerlerine Mısırlıların atanmasına devam ediliyordu. 1948 Arap İsrail Savaşından sonra Suriye

---

¹⁷⁸ Salık, s.44. Şen

¹⁷⁹ Şen, 5.Bölüm, s.112

ordusuna askeri eğitim veren Filistinli Subayların görevine bile son verilmişti.¹⁸⁰ Ayrıca Mısırlı askerler oldukça yüksek maaşlar alıyordu. Bu ayrımcılık sadece orduda değil bürokraside de görülmekteydi. Suriyeli memurların yerine görev yapmak üzere Mısır'dan binlerce memur getirilmişti.¹⁸¹ BAC'ın üç yıllık geçmişine bakıldığında Suriye; siyasi, askeri ve ekonomik olarak adeta Mısır'ın bir sömürge ülkesi haline getirilmişti. Bu yüzden Suriye ordusundaki askerlerin tamamına yakını Suriye'nin derhal BAC'tan ayrılması gerektiğini savunmaya başlamışlardı. BAC'a en çok muhalefet Sünni askerlerden gelmekteydi. 1961'in yaz aylarında BAC'ı sona erdirmek amacıyla önemli konumlara sahip askerler arasında faaliyetler yoğunlaştırıldı.

Sünni nüfusun yoğunlukta olduğu Şam, Halep, Hama ve Humus gibi kentlerde 1959 yılından beri Nasır karşıtı gizli siyasi ve askeri örgütlenmeler artmıştı. Nasır'ın ekonomi politikaları yüzünden seçkin konumlarını kaybetme noktasına gelen Sünniler Nasır'ı devirmek için ordudaki BAC ve Nasır karşıtı Sünni subayları destekliyordu. BAC'ın tedirgin ettiği Ürdün ve Suudi Arabistan bu subayları destekleyen dış güçlerdi.¹⁸² Sünniler Mısır'ın Suriye üzerindeki kontrolünü Fransız manda yönetimine benzetiyorlar ve BAC'tan ayrılma mücadelesini ikinci bağımsızlık mücadelesi olarak görüyorlardı. Suriye'de yedi yıllık aradan sonra yeni bir darbenin gerçekleşmesi için tüm şartlar oluşmuş görünüyordu. Darbe mekanizması devreye sokularak siyaseti dizayn etme geleneğine kaldığı yerden devam edilecekti.

---

¹⁸⁰ Karol R. Sorby, "The Separatist Period in Syria, 1961-1963, *Asian And African Studies*, Vol 18, No 2, (2019), s.146

¹⁸¹ Sorby, s.146

¹⁸² Salık, s.44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNİLERİN ZAYIFLAYAN KONUMU VE AZINLIKLARIN İKTİDARA GELİŞİ(1961-1970)

I.AYRILIKÇI REJİM(1961-1963)

BAC döneminde Suriye'nin askeri bölgelerindeki komuta kademelerine Şam'lı Sünniler oluşmuştu. 28 Eylül 1961'de kendilerine "Araplar Devriminin Üst Komutanlığı" olarak isimlendiren¹⁸³ bir grup Şam'lı Sünni subay, Yarbay Abdülkerim Nahlavi önderliğinde BAC'ın dağılmasına yol açacak olan askeri darbeyi gerçekleştirdiler. Darbeyi gerçekleştiren bu subay grubu daha sonra kamuoyunda "Ayrılıkçılar" olarak adlandırılacak ve bu darbeden Baas Partisinin iktidarı ele geçireceği 8 Mart 1963'e kadarki döneme 'Ayrılıkçı Dönem" denecekti.

A)Yarbay Abdülkerim Nahlavi Darbesi

Nahlavi darbeden önce Ordu Personel İşleri Başkan Yardımcılığı gibi çok önemli bir pozisyonda görev yapıyordu.¹⁸⁴ Nahlavi'nin bir üst kademesinde bir Mısırlı bulunuyordu. Orduda kilit bir konumda olması Nahlavi'nin kendisine yakın askerleri yüksek rütbelere getirmesine neden olmuş ve bu grup darbe yapabilecek güce erişmişti. Nahlavi'nin işbirliği kurduğu askerlerin tamamına yakını Sünni idi. Darbeden hemen sonra oluşturulan Suriye Ordu Komutası'nın üyelerinin mezheplerine bakıldığında bu durum kendisini net bir şekilde gösteriyordu. Komutanın on üyesinden dokuzu Sünni bir tanesi ise Dürzi idi. Ordudaki diğer askerlerin tepkisi ve mezhepçi bağlar üzerinden karar verildiği izleniminin verilmesinden çekinildiğinden dolayı Genelkurmay Başkanlığı'na Dürzi Tümgeneral Abdülkerim Zahr el-Din getirildi.¹⁸⁵

Darbeden hemen sonra Suriye'nin BAC'tan ayrıldığı resmi yayın organlarınca kamuoyuna duyuruldu. Darbeyi gerçekleştirenler Suriye'nin yoksulluktan, yolsuzluktan ve diktatörlükten kurtulduğunu belirtiyorlardı. Şam Radyo'sunda Suriye'nin milli marşı çalmaya başlamıştı.¹⁸⁶ Nasır'ın darbeden bir gün sonra Mamun Kuzbari önderliğinde 1 Aralık tarihinde yapılacak olan genel seçimlere kadar Suriye'yi yönetecek olan geçici hükümet kuruldu Ülkenin resmi adı birlikten önce Suriye Cumhuriyeti iken BAC'ın dağılmasından sonra Kuzbari hükümeti tarafından Suriye Arap Cumhuriyeti

¹⁸³ Flaut, s.194. 220 van Dam, s.61. 221 van Dam, s.61.

¹⁸⁴ van Dam, s.61

¹⁸⁵ van Dam, s.61

¹⁸⁶ Sorby, s.151

olarak belirlendi.¹⁸⁷

1) Nahlavi Darbesinin Siyasete Yansımaları

Darbeyi gerçekleştiren askerler Nasırcı veya Baasçı sosyalizme karşı oldukları gibi Arap milliyetçiliğinden ziyade Suriye milliyetçiliğini savunuyorlardı. Darbeci subaylar pan-Arabist çizgiden uzak durarak Baas Partisi ve radikal ideolojilere sahip diğer oluşumlardan farklı bir milliyetçilik anlayışını benimsiyorlardı. Suriye'nin herhangi bir devlet ile birleşmesini istemiyor ve ülkenin bağımsızlığını tehlikeye atacak siyasi girişimlerin önünü keseceklerini söylüyorlardı.

Yarbay Abdülkerim Nahlavi'nin darbesinden sonra ordunun siyasetteki pozisyonu daha da güçlendi. Geçici olarak göreve getirilen Mamun Kuzbari hükümeti ordu ile yaşadığı anlaşmazlıklar yüzünden 21 Kasım 1961'de istifa ettirildi. Komünist Parti üzerindeki baskılar devam etti ve bu partinin seçime girmesi yasaklandı. Eski partilerin tekrardan kurulmasına izin verilmedi. Eski partiler isim değişikliği yaparak seçime girmek mecburiyetinde kaldılar. Halk Partisi'nin yerine Shabb Partisi, Vatan Partisinin yerine de Watani Partisi kuruldu.¹⁸⁸ 1 Aralık 1961'de yapılan seçimlerin galibi muhafazakâr partiler oldular ve yüz elli beş koltuğun seksen altısını kazandılar. Shabb Partisi 33, Watani Partisi 21 Müslüman Kardeşler Hareketi 10 ve bağımsızlar meclise 62 milletvekili gönderecekti.¹⁸⁹ Shabb Partisi lideri Nazım el-Kudsi 14 Aralık'ta cumhurbaşkanı koltuğuna otururken, Arap milliyetçiliği ve Batı orijinli seküler fikirler yerine İslami değerler esas alınarak siyasette karar verilmesi gerekliliğini savunan¹⁹⁰ Müslüman Kardeşler Hareketinden Maruf Davalibi 20 Aralık'ta başbakan seçildi. Baas Partisi tarafından ümmetçi fikirleri nedeniyle rakipten ziyade bir "tehlike" olarak görülen Müslüman Kardeşler Hareketi'nin başbakanlık koltuğuna sahip olması bu partinin üyeleri arasında büyük bir rahatsızlık kaynağı oldu. Nahlavi'nin gerçekleştirdiği darbenin Suriye siyasetine en önemli etkisi bu darbeden sonra siyasal islamcılara yönetim alanında alan açmış olmasıydı.

BAC'tan önce Suriye siyasetinde belirleyici güce sahip olan muhafazakâr partiler yeniden meclise giriyor ve geleneksel Sünni elitlerin kaybettikleri siyasi gücü yeniden elde etmesini sağlıyordu. Muhafazakâr partilerin ilk hedefi BAC döneminde

---

¹⁸⁷ Şen, 5.Bölüm, s.116

¹⁸⁸ Salık, s.45

¹⁸⁹ Özkoç, s.101

¹⁹⁰ Şen, 5.Bölüm, s.116

Sünni elitlerin ekonomik gücünü sınırlayan kamulaştırma ve toprak reformu yasalarını yürürlükten kaldırmaktı.¹⁹¹ Şubat 1962'de meclise getirilen bu kanunların geçerliliği oy çokluğuyla iptal edildi. BAC döneminde devletleştirilen ticari ve endüstriyel firmalar tekrar özelleştirildi.¹⁹² Baas Partisi ve diğer radikal ideolojileri benimsemiş kesimler bu kanunların iptal edilmesine karşı çıkmalarına rağmen sonucu değiştiremediler. Ordudaki kırsal bölge menşeli azınlıkların her geçen gün daha fazla yöneldiği Askeri Komite mevcut durumun Suriye'nin milli menfaatine aykırı bir nitelikte olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden Davalibi hükümetini askeri bir darbe ile devirmeyi planlıyorlardı.

Aralık ayında yapılan genel seçimlerden sonra BAC'ı bitiren Şamlı Sünni Subaylar ile Davalibi hükümeti arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Hükümet iç ve dış politikada ordudan bağımsız olarak hareket etmek istiyordu. Ordudaki sayıları her geçen gün artan azınlıkların desteğini alamayan¹⁹³ Nahlavi önderliğindeki Şamlı Sünni Subayların ordudaki etkinliği gittikçe azalıyor. Ordu ve hükümet üzerindeki hâkimiyetini yeniden tesis etmek isteyen Abdülkerim Nahlavi Mart ayının sonlarına doğru ikinci darbesini gerçekleştirmek için hazırlıklarını tamamlamıştı.

C) Nahlavi'nin Başarısız Darbe Girişimi: Orduda Azınlıklara Açılan Alan

Abdülkerim Nahlavi birinci darbesinden altı ay sonra ikinci darbesini yapmaya yeltendi. 28 Mart 1962 sabahı Cumhurbaşkanı Nazım el-Kudsi tutuklandı ve başbakan Maruf Davalibi görevinden uzaklaştırıldı. Bu tarihten itibaren ordu içerisinde Nasırcı ve Nasırcı olmayan askerler arasında çatışmalar başladı. Suriye'nin bir iç savaş yaşamasını önlemek amacıyla taraflar arasındaki görüşmeler sonucu 1 Nisan'da Humus'ta bir Askeri Kongrenin toplanmasına karar verildi.¹⁹⁴ Humus Askeri Kongresi aldığı karar sonucu Nahlavi'nin darbesine destek verilmeyeceğini açıkladı. Nazım el-Kudsi yeniden cumhurbaşkanlığı görevine getirildi.¹⁹⁵ Abdülkerim Nahlavi ve kendisine yakın Şamlı Sünni Subaylar askeri güç kullanılarak Suriye'den sınır dışı edildi. Böylelikle darbe girişimi başarısızlıkla neticelendi. Bu tarihten itibaren ordudaki Sünni kamp ikiye bölündü. İkiye bölünen Sünni kamp birbiri ile çatışmaya başladı. Orduda Sünniler arasındaki çatışmalar üst kademelerdeki Şamlı Sünni askerlerin çoğunun

---

¹⁹¹ Şen, 5. Bölüm, s.117

¹⁹² Salık, s.45

¹⁹³ Soyalan, s.71

¹⁹⁴ van Dam, s.62

¹⁹⁵ Patrick Seale, *Asad Of Syria The Struggle For The Middle East*, 1.Baskı, Londra: I.B Taurus & Co. Ltd., 1988.s.70

görevini kaybetmesine yol açtı. Ordunun genelinde Sünni askerlerin sayısında büyük bir düşüş meydana geldi. Nitekim isyanın bastırılmasından sonra oluşturulan Suriye Ordu Komutasının sekiz üyesinden sadece bir tanesi Şamlıydı.¹⁹⁶ Görevinden uzaklaştırılan üst rütbeli Şamli Sünni askerlerin yerini Lazkiye ve Deyr-ez Zor'un kırsal bölgelerinden gelen azınlıklar almaya başladı.¹⁹⁷ Ordudaki azınlıklar Baas Partisi ile çok yakın ilişkilere sahipti. Genellikle ordunun alt kademelerinde görev yapan azınlıkların yıllardır kovaladıkları orduda nüfuzlarını yükselme fırsatı Abdülkerim Nahlavi'nin başarısız darbesinden sonra ayaklarına kadar gelmişti.

Nahlavi'nin başarısız darbe girişiminden sonra orduda yaşanan güç mücadelesi ve tasfiye hareketleri Suriye siyasetini adeta kilitlemişti. Cumhurbaşkanı Nazım el-Kudsi 16 Nisan'da Maruf Davalibi'den boşalan başbakanlık koltuğunu Beşir el-Azm'e emanet etti.¹⁹⁸ Çok geçmeden hükümetten BAC öncesi dönemin ekonomik, siyasi ve toplumsal şartlarına tekrar dönülmesi için Davalibi hükümeti zamanında yarıda kalan politikaların uygulanmaya devam edilmesi talep edildi. Bu talepler Sünni seçkin sınıfının talepleri idi ve Beşir el-Azm bu sınıfın konumunu 1958 öncesine döndürmek amacıyla ekonomik politikalar uygulamaya başladı. BAC döneminde toprak sahiplerinin ellerinden alınan araziler iade edildi. Sırasıyla Ticaret üzerindeki devlet hâkimiyeti kaldırıldı. Serbest piyasa ekonomisine geçiş yapıldı ve sermayenin serbestçe dolaşımı için gerekli kanunlar çıkarıldı.¹⁹⁹ Davalibi tarafından başlatılan, BAC döneminde Sünni toprak sahipleri ile Sünni kentli burjuvazinin egemenliğine son vererek sosyalist bir dönüşümü gerçekleştirmeyi hedef edinen kamulaştırma ve toprak reformu yasalarını yürürlükten kaldırma işlemine Beşir el-Azm tarafından devam edildi.

Baas Partisi'nin Mayıs 1964'te yapılan kongresinde dikkat çeken en önemli şey Eflak ve Bitar'ın geleneksel liderliğine muhalefet eden ve onlardan daha radikal bir solculuk anlayışına sahip olan kır kökenli Baasçı grubun partideki etki alanını genişletmiş olmasıydı. Bunlar daha sonra "Neo-Baasçılar" olarak adlandırılacaklardı. Bu grup Askeri Komitenin üç önemli ismi Hafız Esad, Salah Cedid ve Muhammet Ümran ile çok yakın ilişkilere sahipti. Bu örnek vasıtasıyla görüleceği gibi Suriye'de artık ordu ile siyaset arasındaki sınır ortadan kalkmış gibiydi. Neo-Baasçılar Nasır'ın Suriye'yi yeniden avuçlarının arasına almasına şiddetle karşı çıkıyordu. Yeni grup

---

¹⁹⁶ Soyalan, s.72

¹⁹⁷ van Dam, s.63

¹⁹⁸ Özkoç, s.103

¹⁹⁹ Özkoç, s.104

pan-Arabizm yerine Suriye'nin bağımsızlığını ve sosyalizmin Arap devletleri arasında değil sadece Suriye'de uygulanması gerektiğini savunan bölgeci bir anlayışı ilke ediniyordu.

BAC'ın dağılması Arap milliyetçiliğini savunanların büyük bir düş kırıklığı yaşamasına neden olmakla beraber erken dönem Baas ideolojisinin özellikle ikinci kuşak Baasçılar tarafından sorgulanmasına yol açmıştı. Neo-Baasçıların tamamına yakını ekonomik şartları göz önünde bulundurulduğunda oldukça kötü bir durumda olan kırsal bölgelerin azınlık mensuplarıydı. Bu grup Sünni burjuva sınıfının hükümlerine karşı çıkıyor ve ekonomik eşitsizliklerin son bulması için sosyalizmin Suriye'de mutlaka uygulanması gerektiğini belirtiyordu. Bu durum iktidarın ele geçirilmesinden sonra Baas Partisinin eskiden uzak durduğu sınıf siyasetini izlemesine sebep olacaktı.

Neo-Baasçıların ortaya çıkmasıyla Baas Partisi içerisinde farklı çizgileri savunan iki kanat ortaya çıkmıştı. Birinci kanat partinin Suriye'de kuruluşundan beri yönetimde olan isimlerdi ve bunların başında Salah Bitar, Mişel Eflak ile Sünni General Emin Hafız gelmekteydi. Yenilikçi kanadın önde gelen isimleri ise Marksizm'i savunan Cemal Atasi, eskiden Komünist Partide siyaset yapmış olan Yasin el-Hafız, Hammud es-Sufi, İlyas Murkus ve Abdülkerim Zuhur idi.²⁰⁰ Partinin kurucularının yer aldığı geleneksel kanatta önemli oranda Sünni bulunsa da Neo-Baasçıların tamamına yakını Suriye'nin azınlıklardan müteşekkildi. Nahlavi'nin 28 Mart 1962'deki başarısız darbe girişiminden sonra Şamlı Sünni subayların tasfiye edilmesi ile beraber orduda çok etkin bir pozisyona sahip olmuşlardı. Partideki iki kanat arasındaki iç ve dış politika konularında önemli görüş farklılıkları olmasına rağmen, iktidarın bir askeri darbe ile Baas Partisinin eline geçmesi gerektiği konusunda iki kesim de aynı fikirleri paylaşıyordu.

28 Mart darbe girişiminin başarısız olması istikrarlı bir dönemin başlayacağı beklentisi boşa çıkarmış ve 'istikrarsızlığın istikrarı' kaldığı yerden devam etmişti. Hükümeti döneminde gelişen olaylar karşısında oldukça pasif bir konumda kalan Beşir el-Azm orduya söz geçirememiş ve Cumhurbaşkanı Nazım el-Kudsi ile ciddi anlaşmazlıklar yaşamaya başlamıştı. Suriye'nin normalleşmesi için güçlü bir kabineye ihtiyaç olduğunu düşünen Nazım el-Kudsi 13 Eylül 1962'de Beşir el-Azm'ı görevinden

---

²⁰⁰ Salık, s.46

aldı ve hükümeti kurma görevini eski başbakan Halid el-Azm'e verdi.²⁰¹ Beşir el-Azm göreve gelir gelmez ordu içerisindeki kargaşa kendisini tekrar gösterdi. Aynı zamanda 1958'de ortaklıkları bozulan Baasçılar ve Komünistler arasındaki anlaşmazlıklar BAC'ın dağılmasından sonra daha da derinleşmiş ve 1962 yılında sokak çatışmalarına dönüşmüştü.²⁰²

1962 yılının son aylarında ordu içerisindeki Nasır yanlıları ile karşıtları arasındaki çatışmalar yeniden alevlendi. 28 Mart'tan sonraki tasfiyeler neticesinde orduda güçsüz bir kanada dönüşen Nasırcı subaylar 1963 yılının başlarında yeniden ayaklandılar. Bu ayaklanmayı teşvik eden ve Suriye'deki yandaşlarını hükümet karşıtı gösterilere çağıran Mısır lideri Nasır idi. Ordudaki diğer kesimlerden ve halktan destek bulamayan bu ayaklanma kısa sürede bastırıldı. Bu isyanın bastırılmasında ordudaki birleşme karşıtları ile hükümet arasında kurulan işbirliği ve koordinasyon belirleyici olmuştu. Ayaklanma bastırıldıktan sonra Nasırcı subayları tasfiye etmeye yönelik adımlar hız kazandı ve tamamına yakını Sünni olan 120 subay görevlerinden uzaklaştırıldı.²⁰³ 28 Mart'taki darbeden sonra ordudaki Sünni askerlerin güç kaybı hızlanarak devam etti. Baas Partisi içerisindeki Neo-Baasçılar ile birlikte hareket eden ordudaki azınlıklar görevlerine son verilen subayların yerini alıyor ve ordu içerisinde üst kademelere tırmanmayı sürdürüyordu.

1962 yılında özellikle Nisan ayından sonra Askeri Komite üyeleri ve Baas Partisi liderliğinin darbe hazırlığı yaptığı bir yıl olmuştu. 1963 yılının başlarında yaşanan ayaklanmadan sonra Sünni askerlerin önemli bir kısmının tasfiye edilmesiyle azınlıkların konumları güçlenmiş ve elde ettikleri askeri güç sayesinde darbe yapma cesaretleri artmıştı. 8 Şubat 1963'te Irak'ta Suriyeli Baasçıları yakından ilgilendiren oldukça önemli bir gelişme yaşandı. Irak'taki Baas Partisi yaptığı bir darbe ile General Abdülkerim Kasım'ı iktidardan düşürdü.²⁰⁴ General Abülselem Arif yönetimi ele geçirdi ve Ortadoğu'da ilk Baas darbesi böylelikle başarılı sonuçlandı. Darbeyi gerçekleştirenler Eflak ve Bitar'a oldukça yakın olan isimlerdi.

Irak'taki Baas darbesi Suriye'deki Baasçıların bu darbeden bir ay sonra gerçekleştireceği darbe için büyük bir ilham kaynağı olacaktı.²⁰⁵ Hafız Esad

---

²⁰¹ Şen, 5. Bölüm, s.124

²⁰² Şen, 5. Bölüm, s.124

²⁰³ Soyalan, s.74

²⁰⁴ Seale, s.75

²⁰⁵ Seale, s.76

öncülüğündeki Askeri Komite Irak'taki darbeyi kendilerine örnek almaya başladı. Askeri Komite'nin darbe planına Baasçılar dışında; Nasırcılar, bağımsız hareket eden Suriye milliyetçileri ve Ayrılıkçılara karşı olan önemli bir kesim destek veriyordu.²⁰⁶ Hafız Esad ordudaki destekçilerine 7 Mart gecesi haber göndererek darbeye başlangıç verilmesini emretti. Esad darbeyi yapan kişi olarak görünmek istemiyordu. Ayrıca darbeden sonra toplumsal desteğin alınabilmesine çok önem veriliyordu ve bu darbenin azınlıkların gerçekleştirdiği bir darbe olarak algılanması istenmiyordu. Bu yüzden darbe Baas Partisine yakın bir isim olan Hama doğumlu Sünni Albay Ziyad Hariri adıyla gerçekleştirilecekti. O gece askerler tanklar eşliğinde Şam sokaklarında görünmeye başladı. Bu durum on sekiz ay süren Ayrılıkçıların hükümranlık süresinin bittiğini gösteriyordu.

II. BAAS PARTİSİ'NİN İKTİDARI(1963-1966)

A) Albay Ziyad Hariri Darbesi

Suriye siyasi tarihinin dönüm noktalarından biri olan 8 Mart 1963, Ortadoğu'da bir ay arayla yapılmış ikinci Baas darbesiydi.²⁰⁷ Bu tarihten itibaren Ortadoğu siyasetinde kilit konumda olan Suriye ve Irak'ta Baas Partisinin egemenliği başlamış oluyordu. Suriye'deki Baas Partisi toplumsal desteği sağlam olan bir parti değildi. Tek başına bir darbeyi organize edebilecek güce sahip değillerdi. Baas Partisi darbeyi çoğunluğu Baas yanlısı olan Askeri Komite, ordudaki Mısır ile birleşme yanlısı Nasırcılar ve bağımsız milliyetçilerin desteğiyle gerçekleştirebilmişti. Ayrılıkçı rejim karşıtlarının bir nevi koalisyon darbesi de denebilirdi buna. Darbeden sonra Baas Partisi kendini öne çıkarmamaya özen gösterdi. Bu yüzden Kamuoyuna yapılan ilk açıklamada ne Baas Partisi ne de sosyalizm sözcükleri kullanıldı.²⁰⁸ Baas Partisi içerisindeki hizipleşmeler ve darbeyi destekleyenler ile Baas partisinin uzun süreli bir ittifak kurmasının olasılık dışı olması Suriye'nin 8 Mart darbesi ile istikrara kavuşmasının oldukça zor olduğunu baştan gösteriyordu. 8 Mart 1963 darbesi Irak'takinden farklı olarak kansız gerçekleşen bir darbeydi.²⁰⁹

Darbeyi gerçekleştirenler kendilerini sağlama almak adına ilk önce ülke genelindeki kilit bir konumda olan askeri noktalarda tam hâkimiyet kurmayı hedef

---

²⁰⁶ van Dam, s.63

²⁰⁷ Flaut, s.195

²⁰⁸ Özkoç, s.116

²⁰⁹ Şen, 6.Bölüm, s.6

edinmişlerdi.²¹⁰ Suriye ordusunun beyin takımının bulunduğu ve en önemli kararların alındığı Şam'daki ikinci piyade ile 70'inci zırhlı piyade kontrol altına alındı.²¹¹ Daha sonra bunu diğer önemli askeri noktaların ele geçirilmesi izledi. Kritik askeri noktaların ele geçirilmesinden sonra kamu kurumları ve iletişim daireleri kontrol noktaları ele geçirildi. Radyo istasyonları, merkezi posta ofisleri ve diğer önemli kurumlar darbecilere direnilmeden teslim edildi. Cumhurbaşkanı Nazım el-Kudsi, Genelkurmay Başkanı Zahr el-Din, halkı Baas Partisine kışkırtmak ile suçlanan Ekrem Hurani ve diğer Ayrılıkçı rejim yöneticileri tutuklandı. Başbakan Halid el-Azm ise Türk büyükelçiliğine sığınmak zorunda kaldı.²¹²

1) Hariri Darbesinin Siyasete Yansımaları

Bu darbe Osmanlı Devleti'nden beri siyasi ve sosyoekonomik hayatı kontrol eden şehirli Sünni elitin iktidarını geri dönüşümsüz bir şekilde kaybettiği bir darbe olacaktı. Bundan sonra Baas Partisi ve Askeri Komite etrafında kümelenmiş Suriye'nin azınlık kesimleri siyasi arenada hüküm sürecekti. Fakat şimdilik ordudaki Nasır yanlısı askerler Baas Partisi'nin önündeki en büyük engel olarak durmaktaydı.

Parlamento bir daha açılmamak üzere kapatıldı. Parlamantonun yerine Ulusal Devrim Komuta Konseyi(UDDK) kuruldu. UDDK yirmi kişiden oluşuyordu. Yirmi üyenin on iki tanesi Baas Partisinden, sekizi ise Nasır yanlılarından oluşuyordu. Darbeye desteklerini sunmuş olan diğer milliyetçi kesimlere ise alt düzeyde görevler verildi. UDDK'nın başına iki tarafa da eşit mesafede duran Albay Luayy el-Ataşi seçildi. Salah Bitar'ın başbakanlığında Baasçıların etkin pozisyonlara seçildiği yeni hükümet kuruldu. Bitar hükümetinde Baasçılara oranla daha düşük önemdeki görevler verilmiş Nasır yanlısı beş üye bulunmaktaydı. Askeri Komiteye çok yakın bir isim olan Sünni Tuğgeneral Emin el-Hafız'ın içişleri bakanlığına seçilmesi bu komitenin desteğinin kesilmemesi için atılmış bir adımdı. Ayrıca bir gün sonra Salah Cedit Genelkurmay Başkanı, Hafız Esad Hava Kuvvetleri Komutanı ve Muhammet Ümran Şam'daki 70. Zırhlı Birlik Komutanı olacaktı. Ordunun tamamen Baas hâkimiyetine girmesi için tek engel Nasırcı subaylardı.

Ayrılıkçı rejime son vererek Suriye siyasetinde yeni bir sayfa açan 8 Mart darbesinden sonra beklentiler Mısır ile yeni bir birliktelik kurulacağı yönündeydi.

---

²¹⁰ Özkoç, s.76

²¹¹ Seale, s.76

²¹² Soyalan, s.75

Çünkü darbeyi gerçekleştiren koalisyonun tüm tarafları BAC'a dönülmesini savunanlardan oluşuyordu. Ayrıca hükümet kurulduktan sonra ülke genelindeki birçok noktada Mısır ile birleşme yanlısı gösteriler yapılmıştı.²¹³ Mısır ile herhangi bir birlikteliğin gerçekleşmemesi durumunda darbeci koalisyonda çatlama meydana gelmesi çok güçlü bir olasılıktı. Üzerinde büyük bir kamuoyu baskısı oluşan UDDK, Nisan ayında Mısır'ın yanında Irak ile de birleşme yönünde görüşmelere başladı.²¹⁴ Baas Partisi içerisindeki Neo-Baasçılar Suriye'nin başka ülkelerle birleşmesine karşı çıkıyor ve görüşmelerin zamana yayılması için uğraşıyordu. 17 Nisan 1963'te Suriye, Mısır ve Irak arasında 1965'in Mayıs ayında Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulacağı bu üç ülkenin resmi organlarınca kamuoyuna açıklandı.²¹⁵ Nasırcılar birleşmenin iki yıl sonrasına bırakılmasından fevkalade rahatsız oldular. Buna rağmen Neo-Baasçılar bu durumdan oldukça memnun kaldılar. Nasırcı kanat bu kararın alınmasında suççu Neo- Baasçılara ve Askeri Komite üyelerine yüklüyordu. Nasırcılar ile Baasçılar arasındaki kısa süreli birliktelik bu kararın alınmasından sonra bozulmaya başlayacaktı.

Askeri Komite ile Nasırcılar arasındaki orduda nüfuz güçlendirme mücadelesi iki taraf arasındaki anlaşmazlıkların derinleşmesine neden oldu. Askeri Komitenin Alevi, Dürzi ve İsmaili üyelerinin orduda kilit bir konuma yükselmesi Nasırcıları oldukça rahatsız ediyordu.²¹⁶ Bir süre sonra Nasır Suriye'deki Baas Partisi aleyhinde propagandalara başladı. Nasır'ın yandaşlarına verdiği destek Baas Partisi ve Askeri Komite açısından korkulan bir durumdu ve Nasırcıların yeni bir darbe yapmasından endişe duyuluyordu. Nasırcıların tamamının ordudan tasfiyesi gerçekleşmeden çiçeği burnundaki Baas iktidarının tehlikede olacağı düşüncesi, bu partinin neredeyse bütün üyeleri tarafından paylaşılan ortak bir fikirdi. Çok geçmeden Nasırcıların eliminasyonuna yönelik adımlar atılmaya başlandı. Tasfiye politikası sonucu Nasır yanlısı oldukları bilinen 47 subay ve 1.000 ast subay görevlerinden alındı.²¹⁷ Bununla birlikte hükümetteki beş Nasır yanlısı üye Baasçılar tarafından zorla istifa ettirildi.²¹⁸ Yaşanan bu gelişmelerden sonra Nasır yanlıları Şam ve Halep'te Baas Partisine karşı gösteriler düzenlediler. Bu gösterilerin ülke geneline yayılabileceği endişesi Askeri

---

²¹³ Şen, 6.Bölüm, s.10

²¹⁴ Salık, s.47

²¹⁵ Salık, s.47

²¹⁶ Seale, s.80

²¹⁷ Seale, s.82

²¹⁸ Koyuncu, s.109

Komite üyelerini harekete geçirdi. Komite üyeleri yavaş yavaş bir isyan hareketine dönüşen bu gösterilere son vermek amacıyla İçişleri Bakanı Emin el-Hafız'ı görevlendirdiler. Güvenlik birimleri bu ayaklanmayı bastırmak için devreye girdi ve güvenlik güçleri ile göstericiler arasında çıkan çatışmalarda elli protestocu hayatını kaybetti.²¹⁹ Bu durum Suriye ile Mısır arasındaki ilişkilerin bozulmasını beraberinde getirdi ve iki ülkenin birleşmesinin imkânsız olduğunu gösterdi.

13 Mayıs 1963'te Salah Bitar tarafından kurulan yeni hükümetin yarısını Baasçılar, diğer yarısını ise siyasi kariyeri olmayan teknokratlar ve bağımsızlar meydana getirmekteydi.²²⁰ Önceki hükümette Nasırcılar güçlü bir konumda olmalarına rağmen son hükümette kendilerine yer bulamadılar. Daha sonra Nasır yanlısı birçok kişi kamudaki görevlerinden uzaklaştırıldı ve uzaklaştırılanların yerine Baas Parti'li kişiler atandı.²²¹ Yeni hükümette bağımsızlara yer verilmesi, onların Nasırcılarla birleşmelerini iktidarlarına yönelik büyük bir tehlike olarak gören Baas Partisinin bu riski bertaraf etmeye yönelik attığı bir adımdı. Nasırcıların ordudan ve hükümetten temizlendikten sonra sıranın bağımsızlara geleceği beklentisi oluştu ve bu kesimin de ordudan ve siyasi kurumlardan tasfiyesine kısa bir süre sonra başlanacaktı.

Bitar'ın yeni hükümeti ilk iş olarak Suriye'de radikal reformları hayata sokmaya başlayacaktı. BAC döneminde uygulamaya sokulan ancak Ayrılıkçılar tarafından akamete uğratılan toprak reformu ve kamulaştırma politikaları yeniden devreye sokuldu.²²² Bankaların çoğu BAC döneminde devlet mülkiyetine sokulmuş ama Ayrılıkçılara tarafından 1961 yılından sonra tekrar özelleştirilmişti. Baas Partisi Mayıs 1963'te bu bankaları yeniden kamulaştırdı. Daha sonra piyasadaki şirketlerin çoğu devlet mülkiyetine geçirildi.. Baas Partisinin bu politikaları Hüsnü el-Zaim, Edip Çicekli ve BAC döneminde uygulanan ekonomi politikaları ile büyük benzerlik taşıyordu. Baas Partisinin en önemli amacı Sünni elit sınıfının siyasi ve ekonomik gücünü büsbütün kırmaktı.

Bağımsız milliyetçileri tasfiye etme girişimlerine çok geçmeden başlandı. Baas Partisinin ve Askeri Komite üyelerinin 8 Mart darbesini birlikte gerçekleştirdikleri Ziyad Hariri 13 Mayıs'ta kurulan yeni hükümette bağımsızları temsil etmek adına savunma bakanı olarak görevlendirilmişti. Ziyad Hariri Baas Partisinin toprak reformunu

---

²¹⁹ Şen, 6.Bölüm, s.13

²²⁰ Özkoç, s.117

²²¹ Şen, 6.Bölüm, s.14

²²² Soyalan, s.85

gerçekleştirmek için yürüttüğü çabalara ve Nasırcı subayların ordudan atılmasına karşı çıkmıştı.²²³ Ziyad Hariri görevi gereği 23 Haziran 1963'te Cezayir'deyken kendisine yakın yirmi beş kişinin görev yeri değiştirildi. Hariri'ye Washington'da ataşelik görevini yapma teklifi sunuldu. Hariri bu teklifi kabul etmedi ve emekliye ayrılmak istediğini bildirdi. Baas Partisi ile ortaklığı bozulan Hariri sonradan katı bir Baas muhalifi oldu ve emekliye ayrıldıktan sonra Fransa'ya taşındı.

Baasçılar kendilerini güvende hissedebilmek adına kentlerde paramiliter güçler oluşturmaya başladılar. Irak Baas Partisinin paramiliter güçleri örnek alınarak oluşturulmuş ve rejim bekçiliği görevi üstlenen bu yapılanmaya Ulusal Muhafızlar adı verildi.²²⁴ Ulusal Muhafızların üyelerinin denetimi ve seçimi Askeri Komite üyelerince yapılıyordu. Bu tür yapılanmalar Suriye'de Baas Partisine muhalif olanlara karşı bir gözdağı unsuru olarak kullanılıyordu.

Nasırcı subayların büyük çoğunluğu ordudan uzaklaştırılmış olsa da, askeri noktalarda halen önemli bir Nasırcı asker mevcudiyeti bulunmaktaydı. Bu kesimler Nasır'ın da destek vermesi sonucunda Temmuz ayının başından itibaren gizlice görüşmelere başladılar ve çok geçmeden askeri bir darbe ile Baasçıları iktidardan düşürme konusunda uzlaştılar. Kendilerine lider olarak Albay Cesim Alvan'ı seçen Nasırcı askerler, Baas Partisini Suriye siyasetinde daha da güçlü kılacak bir darbe sürecini Temmuz ayının ortasından itibaren başlattılar.

2) Albay Cesim Alvan'ın Başarısız Darbe Girişimi Ve Neo-Baasçıların Güçlenişi

17 Temmuz 1963'te Albay Cesim Alvan liderliğindeki yaklaşık 2.000 subay Şam kentinde Baas iktidarına son vermek için bir askeri darbe girişiminde bulundular.²²⁵ Darbeci subayların arasında Nasır yanlısı olmayan ve iktidarı mezhepçilik yapmakla suçlayan Sünniler de bulunmaktaydı. Baasçılar böyle bir girişimi bekliyorlardı ve bu tür tehlikelere karşı hazırlıklıydılar. Baasçı askerler ile darbeciler arasında saatler boyu süren çatışmalar sonucu darbeci askerler yenilgiye uğratıldı. Darbe girişiminin bastırılmasında Askeri Komitedeki Alevi askerler önemli bir rol oynadı.²²⁶ Her iki taraftan çok sayıda asker hayatını kaybetti. Darbe girişiminin bastırıldığı gün Baasçı askerlerin baskısı sonucu Luayy el-Ataşi UDDK liderliğinden istifa ettiğini açıkladı. Onun yerine Emin el-Hafız bu görevi üstlendi.

---

²²³ Şen, 6.Bölüm, s.15

²²⁴ Seale, s.84

²²⁵ van Dam, s.67

²²⁶ Şen, 6.Bölüm, s.16

Başarısız darbe girişiminden sonra Baasçıların eline ordudaki muhaliflerinin varlığını sonlandırmak için büyük bir fırsat geçti ve Suriye genelindeki askeri noktalarda Baasçı olmayanlara karşı büyük bir temizlik harekâtı başlatıldı. Darbe girişiminde bulunmamış olmasına rağmen yüksek rütbeli Sünni askerler ya görevlerinden uzaklaştırıldılar ya da bu askerlerin görev yerleri değiştirildi. Görev yerleri değiştirilen Sünni askerler genellikle Suriye'nin sınır bölgelerine ve başkente uzak yerlere atanıyordu.²²⁷

Darbe girişiminden sonra boş kalan askeri kadrolara eleman alımında Sünnilere karşı büyük bir ayrımcılık uygulanıyordu. Baas Partisi için Sünniler "güvenilemez" kategorisindeydi. Bu yüzden Sünniler Baas iktidarından sonra hem kamu kurumlarına hem de orduya girme konusunda çok önemli engellerle karşılaşacaktı. Baas Partisinin sözünün geçtiği her yerde önemli görevlerin büyük çoğunluğuna Sünnilerin yerine; Alevi, Dürzi, İsmaili ve Hristiyanlar tercih ediliyordu.²²⁸ Baas Partisinin Sünnilere karşı uyguladığı bu ayrımcı politika Suriye'deki mezhepsel fay hatlarını güçlendirdi. Bu politika ileriki tarihlerde yaşanacak mezhepler arasındaki gerginlik veya çatışmaların önemli bir nedeni olacaktı. Ayrıca ordudaki görevlere liyakat usulü yerine keyfiyete dayalı atamaların yapılması ordunun profesyonelleşmesine mani olacaktı. Sonraki yıllarda İsrail ile yapılacak savaşlarda bu uygulamalar Suriye'nin savaşta yenilmesinin önemli nedenlerinden biri olacaktı.²²⁹

Halkta karşılık bulmakta zorlanan Baas hükümeti ülke çapında kendisine olan desteği arttırmak için partinin üye sayısını artırma kararı aldı. Partiye yeni katılanların çoğu yoksul bölgelerden geliyordu ve kendilerini Neo-Baasçılara daha yakın görüyorlardı. Bu yüzden Mişel Eflak ve Salah Bitar'ın çizgisinde yürüyenler partide azınlık durumuna düştü. Yeni üyelerin katılmasıyla parti içi dengelerin değişmesinin yanı sıra ülkedeki şiddet olayları da siyasetçilerin etki alanını sınırlayan bir faktördü. Suriye siyasetinde ordunun egemenliği darbe veya darbe girişimi olaylarının patlak vermesinden sonra daha da artıyordu. Ayrıca Hafız Esad'ın karizmatik kişiliği orduda ve Baas Partisindeki yenilikçilerin kendisine sadakatle bağlanmasını beraberinde

---

²²⁷ van Dam, s.72. van Dam, s.71. 282 Çağrı Erhan, "Hafız Esad'ın Ölümü Ve Muhtemel Gelişmeler" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Vol 55, No 2, (2 Şubat 2012), s.162.

²²⁸ van Dam, s.71

²²⁹ Çağrı Erhan, "Hafız Esad'ın Ölümü Ve Muhtemel Gelişmeler" **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Vol 55, No 2, (2 Şubat 2012), s.162

getiriyordu.²³⁰ Bu darbe girişiminden sonra Baas Partisinde Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad liderliğindeki Neo- Baasçuların etkinliği gün be gün artacak ve partide gelenekselci çizgideki kesimler konumlarını kaybetmeye başlayacaktı. Ordunun büyük çoğunluğu artık Baas Partisinin askeri kanadı gibi hareket etmekteydi. 17 Temmuz darbe girişimi sonrası meydana gelen gelişmeler azınlıkların 8 Mart 1963'te başlayan Sünni çoğunluk üzerindeki tahakkümünü daha da güçlendirdi.

Neo-Baasçuların partideki egemenliği Baas ideolojisine yeni Marksist kavramlar eklenmesine neden oldu. Bilimsel Sosyalizm, Halk Kurtuluş Savaşı ve Sınıf Mücadelesi partinin savunacağı yeni doktrinlerdi.²³¹ Ayrıca İsrail'e karşı savaşan militanlara destek verilmesi gerektiği yönünde ortak bir karara varıldı.²³² Neo-Baasçuların İsrail karşıtı sert tutumu daha sonra kendilerini Arap kamuoyuna meşru gösterme araçlarından biri haline gelecekti.

Baas Partisi hedeflediği toplumsal dönüşümü eğitim yoluyla gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Bu salt Neo-Baasçulara özgü bir fikir değildi. Partinin kuruluşundan beri bu düşünce Eflak ve Bitar tarafından savunuluyordu. Partinin altıncı kongresinden sonra eğitimde ve sosyal yaşamda laik uygulamaların devreye sokulmasına başlandı. Din eğitimi okul kitaplarında öğretilmemeye başlandı ve şeri hükümlere dayalı özel hukuka son verilerek bu alanda sekülerleştirme adımları atıldı.²³³ Ayrıca dini görevlilerin Baas Partisinden seçilmesi sağlanmaya çalışılarak,²³⁴ İslamcı grupların din istismarını iktidara karşı bir silah olarak kullanması önlenmeye çalışıldı. Sosyal hayatta ve eğitimde yürürlüğe sokulan bu uygulamalar zaman içerisinde Baas Partisi ile Müslüman Kardeşler Hareketi arasındaki gerginlik ve çatışmaların ana nedenlerinden biri olacaktı.

8 Mart darbesinden beri başında bulunmuş olduğu hükümetlerin siyasi arenadaki etkinsizliği son hükümeti zamanında da devam eden ve Neo-Baasçılar ile anlaşmazlık yaşayan Başbakan Salah Bitar, 11 Kasım 1963'te görevinden istifa etti.²³⁵ yeni kabineyi oluşturma görevi Emin el-Hafız'a verildi. Emin el-Hafız Suriye siyasi

---

²³⁰ Erhan, s.166

²³¹ Salık,s.49

²³² Collelo, s.36

²³³ Gülşah Neslihan Akkaya, "Suriye Müslüman Kardeşler Hareketi: Kuruluşu, Söylemi ve Siyasal Faaliyetleri" Mehmet Akif Okur- Nuri Salık(Ed.), **Bağımsızlıktan Arap Bahar'ına Suriye: İç Ve Dış Politika** içinde, (159-187), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.167

²³⁴ Akkaya, s.168

²³⁵ Collelo, s.33

tarihinde Edip Çicekli ve Hüsnü el- Zaim'den sonra en fazla yetkiye sahip olan lider olacaktır. Kritik yetkileri ele geçirmiş olan Emin el-Hafız, 11 Kasım'dan itibaren Suriye'de UDDK Başkanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Güvenlik Devrim Konseyi Başkanlığı, Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı görevini icra eden tek kişiydi.²³⁶ Bu hükümette ilk kuşak liderlere yer verilmemişti ve kabinenin büyük çoğunluğu Neo-Baasçılardan oluşmaktaydı. Komitenin ağır topları bu yeni kabinede önemli görevlere seçildi. Muhammet Ümran Emin el-Hafız'ın yardımcısı seçilirken, Salah Cedid ise Genelkurmay Başkanlığına atandı.²³⁷ Muhammet Ümran bu göreviyle "hükümet denetçisi" gibi hareket edecekti Azınlıkların Suriye siyasetinde ne denli etkili bir konuma geldikleri Emin el-Hafız hükümetindeki yetki dağılımına bakılarak rahatça anlaşılabilirdi. Halep doğumlu bir Sünni Baasçı olan Emin el-Hafız Baas Partisi içerisinde Neo-Baasçıların desteğini almış olsa da partinin geleneksel kesimini kaybetmemeye çalışacaktı. Hem Sünni olması hem de partinin geleneksel kesimine yönelik gösterdiği tavır, bir süre sonra Neo-Baasçılar ile Emin el-Hafız arasında sorun alanlarının oluşmasına sebep olacaktır.

Emin el-Hafız, Bitar hükümeti döneminde başlayan kamulaştırma ve Sünni elitlerin nüfuzunu kırma politikalarına kaldığı yerden devam etti. Sigorta şirketlerinin de içinde bulunduğu on beş şirket devlet mülkiyetine geçirildi. Ayrıca ülkedeki özel imalat ve ticari şirketlerin yanı sıra, yabancı ülkelerin Suriye'deki şirketleri de kamulaştırılanlar arasındaydı.²³⁸ Neo-Baasçılar SSCB'nin uyguladığı sosyalist ekonomik modeli referans alıyorlardı.²³⁹ Sünni partilerin kapatılmasının yanında, Sünni seçkin sınıfının ekonomi ve siyasi gücünü bitirmeye yönelik totaliter yönelimler Sünni burjuva ile Baas Partisinin birbirine olan karşıtlığını düşmanlığa çevirdi.

Baas Partisi hedeflediği toplumsal dönüşümü eğitim yoluyla gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Bu salt Neo-Baasçılara özgü bir fikir değildi. Partinin kuruluşundan beri bu düşünce Eflak ve Bitar tarafından savunuluyordu. Partinin altıncı kongresinden sonra eğitimde ve sosyal yaşamda laik uygulamaların devreye sokulmasına başlandı. Din eğitimi okul kitaplarında öğretilmemeye başlandı ve şeri hükümlere dayalı özel hukuka son verilerek bu alanda sekülerleştirme adımları

---

²³⁶ Soyalan, s.77

²³⁷ Şen, 6.Bölüm, s.35

²³⁸ Soyalan, s.85

²³⁹ Soyalan, s.85

atıldı.²⁴⁰ Ayrıca dini görevlilerin Baas Partisinden seçilmesi sağlanmaya çalışılarak,²⁴¹ İslamcı grupların din istismarını iktidara karşı bir silah olarak kullanması önlenmeye çalışıldı. Sosyal hayatta ve eğitimde yürürlüğe sokulan bu uygulamalar zaman içerisinde Baas Partisi ile Müslüman Kardeşler Hareketi arasındaki gerginlik ve çatışmaların ana nedenlerinden biri olacaktı.

3) Baas İktidarına Sünni Muhalefet: 1964 Hama Ayaklanması

Baas Partisi, Sünnilere karşı mezhepsel bir ayrımcılık yapmadığını göstermek için alt sınıftan Sünnileri partiye üye yapmaya teşvik etmeye yönelik bir politika izlese de Sünnilerin büyük çoğunluğu Baas Partisi ve hükümetinden oldukça rahatsızdı. Kentli Sünni seçkinler Millet Partisi ve Vatan Partisinin 8 Mart 1963'ten sonra kapatılmasıyla beraber Müslüman Kardeşler Hareketine destek vermeye başladılar. Hama, Humus, Şam ve Halep gibi kentlerde oldukça geniş bir kitlenin desteğini kazanmış olan Müslüman Kardeşler Hareketi, Baas Partisi iktidara gelir gelmez büyük bir baskı ve sindirme politikasına maruz kaldı. Bu politikalar Sünni elit kesim ile Müslüman Kardeşler Hareketinin güç birliği yapmasına sebep oldu. Bundan böyle her iki taraf da Baas Partisi iktidarını sona erdirmek için ortak hareket edecekti. Ortak bir Suriyeli kimliği oluşturmaya çalışan Baas Partisi mezhebi azınlıkları yönetime katma anlamında kısmen başarılı olmuş olsa da Sünnilere ve Kürtlere karşı uygulanan ayrımcılık²⁴² ortak bir "Suriyeli" kimliğinin oluşmasının önündeki en büyük engeldi. Baas Partisinin içindeki nüfuz mücadelesi toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına mani olmuş²⁴³ ve iktidar bir yıllık hükümlerlik döneminde halk ile bütünleşme konusunda oldukça başarısız bir görüntü vermişti. Suriye'nin mezhebi azınlıkları dışındaki kesimlerini kazanmaya yönelik belirlenmiş bir politika stratejisinin olmaması, Baas Partisinin iktidara geldikten sonra vaat ettiği siyasal istikrarın ve toplumun farklı kesimleri arasındaki uyumun sağlanmasını ihtimal dışı bırakıyordu.

1964'ün ilkbahar aylarında ülke genelinde Sünni dini liderlerin başını çektiği Baas Partisi karşıtı toplantılar ve gösteriler yapılmaya başlandı. Baas hükümetinin seküler uygulamalarından oldukça rahatsız olan Sünnilerin yoğun yaşadığı yerlerdeki

---

²⁴⁰ Gülşah Neslihan Akkaya, "Suriye Müslüman Kardeşler Hareketi: Kuruluşu, Söylemi ve Siyasal Faaliyetleri" Mehmet Akif Okur- Nuri Salık(Ed.), **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç Ve Dış Politika** içinde, (159-187), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.167

²⁴¹ Akkaya, s.168

²⁴² Schidiminger, s.82. 295 Yasin Atlioğlu, "Suriye İç Savaşı ve Müzmin Toplumsal Çatışma", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Vol 73, No 1,(2018), s.137. 296 Seale, s.93. 297 Akkaya,s.170. 298 Seale. S.93.

²⁴³ Yasin Atlioğlu, "Suriye İç Savaşı ve Müzmin Toplumsal Çatışma", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Vol 73, No 1,(2018), s.137

dini liderler bu hükümeti “kâfirlikle” suçluyordu. Ekonomik durumun her geçen gün kötüye gitmesi Baas Partisi karşıtlarının elini güçlendiriyor ve Baas Partisi karşıtlarının günden güne büyümesine yol açıyordu. Gerginliklerin yerini çok geçmeden fiziksel çatışmalar aldı. Hükümet ile Müslüman Kardeşler Hareketi üyeleri arasındaki ilk fiziksel çatışma Nisan ayının başında Hama kentinde yaşanacaktı. Sünni zengin ailelerin ve varlıklı tüccarların teşvikleri sonucu²⁴⁴ 5 Nisan 1964 tarihinde Hama'da Müslüman Kardeşler Hareketine üyeleri Şeyh Mahmud Hadid öncülüğünde bir ayaklanma başlattılar. Baas Partisinin kurumlarına saldırmaya başladılar. İsyancılara ülkedeki Nasırcılar ve komünistler de destek veriyordu.²⁴⁵ Baas Partisi milislerinden ve İsmaili mezhebine üye biri olan ²⁴⁶ Shimali'nin ayaklanmacılar tarafından kaçırılıp öldürülmesinden sonra olaylar daha da büyüdü. Ayaklanma Hama kentinin hemen hemen her noktasına sıçradı. Shimali'nin öldürülmesinden sonra Hama Ulusal Muhafızlar Komutanı Hamad Ubayd hükümetten askeri destek talebinde bulunuldu.

İsyanın merkezi Sünniler adına dini ve sembolik açıdan oldukça değerli olan Sultan Camii olarak belirlenmişti. Buranın ayaklanma merkezi olarak seçilmesinin başlıca amacı halkın dini duygularına hitap ederek ayaklanmayı ülke geneline yaymaktı. Bu camiden anonslar yapılıyor ve Baas Partisinin laiklik uygulamaları referans gösterilerek dine savaş açıldığı yönünde propagandalar yapılıyordu. Ordunun tanklar eşliğinde Hama sokaklarına girmesinden sonra isyancıların daha fazla direnecek güçleri kalmadı. Hafız Esad askerlere verdiği emirde isyancılara karşı tahammül gösterilmesini istemiyordu. Suriye ordusunun şehre girmesinden sonra ayaklanma bastırıldı. Ayaklanma sonunda onlarca isyancı öldürüldü. Ayaklanmaya katıldıkları tespit edilen yüzlerce kişi tutuklandı. Bu tutuklananlar arasında Müslüman Kardeşler üyesi olmayan birçok kişi vardı. Hama kentinin önemli bir kısmı çatışmalardan dolayı zarar gördü veya yıkıldı. Ayaklanmanın önderliğini yapan ve Müslüman Kardeşler Hareketinin sonraki kuşakları için bir sembol haline gelecek olan Şeyh Mervan Hadid de tutuklananlar arasındaydı. Hadid 1976 yılında hapisanede yaptığı açlık grevi sonucu hayatını kaybetti.²⁴⁷

Hama Ayaklanması sırasında ciddi anlamda zor günler geçiren ve hükümeti kaybetme riski ortaya çıkan Baas hükümeti bundan böyle Sünni çoğunluğu karşısına

---

²⁴⁴ Seale, s.93

²⁴⁵ Akkaya, s.170

²⁴⁶ Seale, s.93

²⁴⁷ Akkaya, s.172

almamaya yönelik “göstermelik” politik adımlar atacaktı. Bu yüzden 17 Nisan 1964’te ilan edilen yeni anayasada devletin dininin İslam olduğu yazılıyordu.²⁴⁸ Aynı zamanda daha sivil bir yönetim oluşturulması adına girişimlere başlandı. Bu yüzden 13 Mayıs 1964’te Emin el-Hafız istifa ettiğini açıkladı ve yeni hükümeti sivil kadrolarla beraber Salah Bitar’ın kurması kararlaştırıldı. Bu politik adım yönetimdeki ordu hâkimiyetini gizlemeye yönelikti. Sünni çoğunluğun yönetime yabancılaşmaması için ordu ve hükümetteki bazı üst düzey görevlere Sünniler getiriliyordu.²⁴⁹ Sünniler üst kademelerdeki görevlere getirilseler bile asıl güç yine Neo-Baasçılarının elindeydi ve bu değişimler yönetimdeki güç dengesini değiştirecek nitelikte değildi.

Ayaklanmanın şiddetle bastırılması, Hama kentinin harap edilmesi ve özellikle de Sultan Camii'nin ayaklanma sırasında bombalanması ülkedeki Sünnilerin Baas Partisine karşı büyük bir öfke duymasına neden oldu. Baas Partisi'nin Sünnileri hoşnut etmeye yönelik attığı siyasi adımları sönük bir etki yaratmanın ötesine geçemedi. Ayaklanma esnasına Baasçılarının şiddet öncelikli yolu benimsemesi ve müzakerenin bir seçenek haline getirilmemesi bu partinin muhaliflerine daha sonraki yıllarda nasıl yaklaşacağını anlayabilmek bakımından oldukça önem taşıyan bir noktaydı. 1964 Hama Ayaklanması Sünnilerde Baas karşıtlığını derinleştirecekti. Sünniler tarafından kimliklerine karşı yapılmış bir saldırı olarak belleklerine kaydedilecek ve bu yüzden ileriki tarihlerde yine Müslüman Kardeşler Hareketi ile Baas Partisi arasında yaşanacak çatışmalarda Sünnilere öç alma motivasyonu sağlayacaktı.

8 Mart'taki darbe ile iktidara kavuşan ve ondan sonra gerçekleşen darbe teşebbüsü ile iktidar gücü daha da pekişen Baas Partisinin Suriye'nin siyasi ve toplumsal sorunları çözme becerisi gösteremediği görülüyordu. Ülkenin yapısal sorunları çözülemedikçe ordunun siyaset üzerindeki etkisi daha da artıyordu. Hama olayları ,darbe veya darbe girişimlerinden sonra olduğu gibi, ordunun siyaset üzerindeki vesayetini yoğunlaştırdı.

D) Askeri Komitede Çatırdama ve Neo-Baasçılarının İktidarına Giden Süreç

Hama Ayaklanmasının bastırılma yöntemi Neo-Baasçılar arasında tartışma yarattı. Muhammet Ümran Hama'nın mimarı yapısının zarar görmüş olmasından ve tankların mahallelere sokulmasından rahatsızlık duymuştu. Ona göre olayların öncesinde Müslüman Kardeşler Hareketi ile herhangi bir görüşme veya müzakerede

---

²⁴⁸ Şen, 6.Bölüm, s.40

²⁴⁹ Van Dam, s.74

bulunulmamış olması büyük bir hataydı. Ümran Hama Ayaklanmasında yapılan yanlışların ileriki tarihlerde Baas Partisinin daha büyük meselelerle mücadele etmesine neden olacağını belirtiyordu. Ümran ayrıca Mısır ile birleşme yanlısı bir isim olmaya başlamıştı.²⁵⁰

Hamalı bir Alevi olan Muhammet Ümran baştan beri Sünni Emin el- Hafız'ın başta bulunmasını içine sindirebilmiş değildi. Emin el-Hafız ise ordudaki kademelerde Alevi, Dürzi ve İsmaililerin birikmiş olmasından oldukça rahatsızdı. Dürzi ve İsmaililer'e kıyasla Alevilerin ordudaki sayısı çok daha fazlaydı. Muhammet Ümran ordudaki mezhepçi politikaları alenen uygulamaya sokan biriydi.²⁵¹ Bu tutum aynı yolu izleyen fakat bunu belli ettirmeden uygulamaya çalışan Cedid ve Esad'ı oldukça rahatsız ediyordu. Ümran'ın Mısır ile birleşme yanlısı olması ve Neo-Baasçıların katı bir muhalifi olan Ekrem Hurani ile iletişim halinde olması²⁵² istenmeyen adam ilan edilmesine yol açtı. Muhammet Ümran'ın tasfiye edilmesi aynı zamanda Esad ve Cedid'e orduda daha geniş bir alan açacaktı. İki isim bu nedenlerden dolayı Ümran'a verdikleri desteklerini geri çektiler ve Ümran tek başına kaldı. Bu durum Emin el-Hafız ile Muhammet Ümran arasındaki savaşı Ümran'ın kaybetmesine yol açtı ve 14 Aralık 1964'te büyükelçi olarak İspanya'ya sürgün edildi.²⁵³ Neo-Baasçıların lider kadrosundaki üç isimden biri olan Ümran'ın tasfiyesinden sonra parti içerisinde mezhepçiliğin açıkça savunulması veya Sünni çoğunluğun tepkisini çekecek davranışların sergilenmemesine oldukça dikkat edildi.

Muhammet Ümran'ın saf dışı esilmesi ile beraber Hafız Esad'ın ordudaki pozisyonunu daha da güçlendi. Hafız Esad, Ümran'ın tasfiyesinden sonra kendisine sadık kişiler ile birlikte hareket etme kararı aldı ve bu yüzden aile mensuplarına orduda önemli görevler vermeye başladı. Baas Partisinin askeri kanadı olan Askeri Komite'nin başına Ümran'ın ayrılışından sonra Hafız Esad'ın kardeşi Rifat Esad getirildi.²⁵⁴ Rifat Esad 1982'de Hama'da yaşanan olaylarda yaptığı gibi²⁵⁵ ileriki tarihlerde yaptıkları ile Suriye siyasi tarihine damga vuracak isimlerden biri olacaktı. Hafız Esad'ın aile bağlarını kullanarak otoritesini sağlamlaştırma çabası, aslında ülkeyi tek başına

---

²⁵⁰ Seale, s.95

²⁵¹ van Dam, s.77

²⁵² Collelo, s.36

²⁵³ Şen, 6.Bölüm, s.42

²⁵⁴ Seale, s.96

²⁵⁵ Erdem Demirtaş, **Ortadoğu'da Devlet Ve İktidar**, 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2014, s.112. 311 Seale, s.97. 312 Soyalan, s

yönetme isteğinin bir dışavurumuydu. Rifat Esad'ın sahneye çıkışı Ümran'dan sonra kalan tek rakip olan ve Ümran'a kıyasla çok daha etkin liderlik vasıflarına sahip Salah Cedit'e karşı Hafız Esad'ın kendini emniyete alma amaçlı attığı bir adımdı.

Muhammed Ümran'ın tasfiyesi ve Baas Partisinin gelenekçi kesimlerinin etkinliğinin kaybolmasından sonra Emin el-Hafız hükümeti, ülke içerisindeki toplumsal ve ekonomik dönüşümleri gerçekleştirmek amacıyla kamulaştırma adımlarına kaldığı yerden devam etti. 1965'in hemen başlarında yaklaşık 12.000 bin işçinin çalıştığı yüz şirket kamulaştırıldı.²⁵⁶ Daha sonra bazı şirketlerin daha kamulaştırılmasıyla beraber devlet mülkiyetine geçmiş olan şirket sayısı yüz on beşi buldu.²⁵⁷ Elektrik üretimi, pamuk üretimi ve petrol dağıtımını gibi konular devletin yetki alanına sokuldu. Ayrıca Suriye ekonomisinde önemli bir yeri bulunan yabancı ticaret şirketlerinin %70'i kamu mülkiyetine geçirildi.²⁵⁸ Bu adımlar seçkin Sünni sınıfının ve ticaret adamlarının büyük tepkisini çekti. Baas Partisi bu politikaları uygulamaları sürdürdükçe buna karşı çıkanlar Müslüman Kardeşler Hareketine destek vermeye başlıyordu.

1965'in başında gerçekleştirilen söz konusu büyük kamulaştırma adımlarından sonra Sünni seçkin sınıfını ve diğer burjuva sınıfı kesimleri Müslüman Kardeşleri bir isyana yönlendirmeye çalıştı. Fakat Hama Ayaklanmasından sonra yurt genelinde Ulusal Muhafızların görünürlüğünün ve etkinliğinin had safhada olması sebebiyle ikinci bir ayaklanmaya izin verilmedi.²⁵⁹ Baas Partisi'nin milisleri Sünni dini adamlarına ve diğer muhalif kesimlere karşı her an teyakkuzdaydı. Sünnilerin kurduğu vakıf, cemaat ve tarikatlara karşı büyük bir baskı politikası uygulanıyor ve bu oluşumların siyasi faaliyet yürümelerine izin verilmiyordu.

Muhammed Ümran'ın tasfiyesinden sonra Genelkurmay Başkanı Salah Cedit ile Emim el-Hafız arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad Salah Cedit'in arkasındaydı. Esad ve Cedit'in Alevileri orduya doluşturmasından büyük rahatsızlık duyan Emin el-Hafız onlara karşı aynı yöntemi benimseyecek ve kendisine yakın Sünnileri kritik makamlara getirecekti. Emin el-Hafız'a yakın olan isimlerin başında önemli miktarda Dürzi Subay vardı ve bu subayların önderliğini de Selim Hatum yapıyordu.²⁶⁰ İç ve dış politikada Cedit ve Esad'a oranla

---

²⁵⁶ Seale, s.97

²⁵⁷ Soyalan, s.112

²⁵⁸ Seale, s.97

²⁵⁹ Seale, s.97

²⁶⁰ Salık, s.49

daha ılımlı politikaların izleyen Emin el-Hafız, bir süre sonra Mısır ile yakınlaşmaya yönelik adımlar attı. Emin el-Hafız ayrıca diğer Neo-Baasçuların aksine İsrail ile sürekli gerilim içinde olmak istemiyordu. İç politikada ise kamulaştırma adımları askıya alınmaya başlanmış ve sivil siyasetçilerin önünü açacak girişimlere start verilmişti. 8 Mart darbesinden sonra Suriye'deki kamulaştırma ve kaynak dağıtma reformları²⁶¹ her ne kadar ülkedeki yapısal ekonomik sorunları çözmekten uzak kalsa da toprak mülkiyeti olmayan ve büyük ekonomik problemler yaşayan halkın maddi gücünü önemli oranda iyileştirmişti. Bu yüzden Baas Partisinin kiteselleşebilme ihtimali ortaya çıkmıştı. Emin el-Hafız'ın Baas Partisi adına oldukça olumlu sayılabilecek söz konusu durumu sona erdirecek bir faaliyetin içine girmesi ve Sünni seçkin sınıfına kaybettiği gücü kazandırabilecek gelişmelere yol açabilecek bir duruma neden olması Neo-Baasçuların kabul edebilecekleri bir durum değildi.

1965'in yaz aylarında Emin el-Hafız ordudaki Alevi ve Dürzi askerlerin etkinliğini kırmak amacıyla harekete geçti. Bu durum Emin el-Hafız ile Neo-Baasçılar arasındaki gerginliğin çatışma noktasına gelmesine neden oldu. Aslında Emin el-Hafız'ın Alevi ve Dürzilere karşı kullandığı dil ordu içerisindeki azınlıkların Cedid ve Esad etrafında daha fazla kenetlenmesine neden oluyordu.²⁶² Ordudaki azınlıkların tamamı Esad ve Cedid'e yakınlık duymuyor olsa da, Emin el-Hafız'ın mezhepçi ve dışlayıcı tutumu bu kesimi Neo-Baasçuların safına itiyordu. Suriye'de bir Sünni politikacının "yapılmaması gerekenler" listesinde en başta bulunması şart olan azınlıklara karşı ayrımcılık izlenmemesi maddesi, Emin el-Hafız tarafından dikkate alınmıyordu. İlk başta önemli bir azınlık desteğine sahip olan Emin el-Hafız, söz konusu tutumundan dolayı bu desteği önemli oranda kaybetti. 1965'in sonlarına gelindiğinde orduda Esad ve Cedid yanlısı olmayan azınlık mensubu bir askeri bulmak oldukça güçtü. Bu durum daha sonraki tarihlerde Esad ve Cedid ikilisinin Suriye siyasi tarihinin kaderini değiştirecek konularda oldukça atılgan davranmalarını sağlayacak bir durumdu.

Neo-Baasçuların hükümranlığından dolayı hiç bir zaman gerçek anlamda bir başbakan olamayan Emin el-Hafız azınlıkları ordudan uzaklaştırmayı başaramadı ve istifa etmek zorunda kaldı. Onun yerine ordu üzerinde herhangi bir ağırlığı bulunmayan Yusuf Züveyyin yeni kabineyi kurmakla görevlendirildi. Hükümet değişikliğinden sonra

---

²⁶¹ Tejel, s.53

²⁶² van Dam, s.81

Muhammet Ümran İspanya'dan döndü ve gelir gelmez siyasi hayatı etkilemeye başladı. Siyasi istikrarsızlık o denli büyüktü ki kurulan her yeni hükümetin ömrü bir kaç ayı geçmiyordu. Yusuf Hüseyin'in hükümetinin ömrü ise ortalamanın oldukça altında kalmıştı. 8 Mart 1963 tarihinden önce Baasçuların vaat ettiklerinin başında gelen siyasi istikrarın sağlanması noktasında büyük bir başarısızlık durumu mevcuttu ve bu istikrarsızlık neredeyse Ayrılıkçı Rejimi aratır hale gelmişti.

Bir aydan fazla bir süredir hükümetin başında bulunan Yusuf Züveyyin, ordu ile aralarındaki anlaşmazlıkların baş göstermesinden dolayı 2 Ocak 1966'da istifa etti. Yusuf Züveyyin 'den sonra yeni başbakan Salah Bitar oldu. Sürgünden geldikten sonra Baas Partisinin gelenekçi kesimleri ile iyi ilişkiler kuran Muhammed Ümran yeni hükümette Savunma Bakanlığı görevine getirildi. Bitar'ın Ümran'a bu görevi vermesi Neo-Baasçuları dengeleyebileceği düşüncesinden kaynaklanıyordu. Bu kararın altında yatan başka bir neden Alevi bir ismin savunma bakanlığına getirilmesinin Alevi askerleri hükümete daha fazla bağlayacağı düşüncesi idi.²⁶³ Göreve geldikten sonra Salah Cedit'e yakın kişilerin başında bulunduğu makamlara kendi adamlarını getirmeye çalıştı.²⁶⁴ 1966 yılının Şubat ayında tümünün azınlıklardan oluştuğu otuz subayı partiden uzaklaştırma kararı aldı.²⁶⁵ Ordudaki azınlıklar Fransız mandasından beri elde ettikleri konumlarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyaydılar. Bitar hükümeti Emin el-Hafız'ın son zamanlarda uygulamaya soktuğu politik çizgiyi izliyordu. Bu hükümet orduda Neo-Baasçuların gücünü kırmaya çalışmanın yanında, yaklaşık üç yıldır uygulanan toplumsal dönüşüm sürecini sekteye uğratacak adımlar da atıyordu. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Esad ve Cedit arasında Şubat ayında yapılan ikili görüşmelerde Neo-Baasçuların tek başına iktidar olması ve mevcut iktidarın darbe ile düşürülmesi gerektiği düşüncesi her iki isim tarafından kabul gördü. Şubat ayının sonlarına doğru Suriye siyaseti yeni bir darbe sürecinin içerisine girmeye başladı.

II. NEO-BAASÇILARIN İKTİDARI(1966-1970)

A) Salah Cedit Darbesi

23 Şubat 1966'da Salah Cedit önderliğindeki büyük çoğunluğu Alevi ve Dürzilerin oluşturduğu askerler mevcut yönetimi devirmek için harekete geçtiler. Mevcut hükümet teslim olmak yerine darbeye direnmeyi tercih etti. Bu nedenden

---

²⁶³ van Dam, s.85

²⁶⁴ Seale, s.101

²⁶⁵ Özkoç, s.138

dolayı, darbe süreci başlar başlamaz çatışmalar ülkenin Lazkiye, Hama, Humus ve Halep gibi büyük şehirlerinin çoğuna yayıldı.²⁶⁶ Bu darbe 1949 yılından beri Suriye’de gerçekleşen darbelerin en kanlısı olarak tarihe geçecekti.²⁶⁷ Şiddetli çatışmalar darbeci askerlerin lehinde sonuçlandı ve çok geçmeden Neo-Baasçıların zaferi ülkedeki basın ve yayın organları aracılığıyla ilan edildi. Darbe başlar başlamaz Sünni askerlerin büyük çoğunluğu darbeye direnmiş olsalar da, başkent Şam'dan uzak yerlerde ve ülkenin güney sınırında görev yaptıkları için darbeyi bastırabilme olanağına sahip olamamışlardı. Sünni askerlerin aksine, başkent etrafında konuşlanmış bulunan azınlık mensubu askerlerin darbecilere destek vermesi bu darbenin başarıya ulaşmasındaki en önemli etkendi.²⁶⁸ Sünni askerleri başkentten uzak tutma ve azınlık mensubu askerleri merkezi yerlere atama politikası 8 Mart darbesinden sonra itina ile uygulanmıştı. Darbenin başarıya ulaşmasından hemen sonra Muhammed Ümran, Salah Bitar ve Mişel Eflak yüzlerce resmi yetkili ile birlikte tutuklanarak cezaevlerine konuldu.²⁶⁹ Emin el-Hafız ise çatışmalarda yaralı olarak ele geçirildi ve iyileştikten sonra Lübnan'a sürgüne gönderildi.

Neo-Baasçıların darbesi başarıya ulaştıktan sonra 1 Mart 1966'da yeni hükümet kuruldu. Nurettin el-Ataşi yeni kabinede azınlık olmayan tek kişiydi ve ona verilen görev bulunduğu makamı sembolik olarak temsil etmekten başka bir şey değildi. Yeni kabinede Yusuf Züveyyin başbakan, darbenin arkasındaki derin güç olan Hafız Esad Savunma Bakanı, Marksist görüşleriyle bilinen Dürzi Ahmet Süveydani²⁷⁰ genelkurmay başkanı ve Ahmet Makhus dışişleri bakanı oldu.²⁷¹ Devlet Başkanı Nurettin el-Ataşi dışında kabinedeki herkes Neo-Baasçılardan seçilmişti ve Baas Partisinin ilk kuşak yöneticilerinden hiç birine görev verilmemişti. Hükümetin kuruluş aşamasında Suriye'nin toplumsal fay hatları dikkate alındı ve buna uygun olarak yöneticiler belirlendi. Bu yüzden yeni yönetimde Sünnilere de yer verilecekti. Salah Cedit Alevi kimliğinden dolayı yeni hükümette görev almama kararı aldı. Cedit, devlet başkanlığına bir Sünni olan Nurettin el-Ataşi'yi seçti. Bu göreve Nurettin el-Ataşi'nin getirilmesi Sünni çoğunluğun tepkisini çekmemek ve bu hükümeti azınlıkların kurmuş olduğu bir hükümet olarak göstermemek için atılmış bir adımdı. El-Ataşi'nin seçilme

---

²⁶⁶ Seale, s.102

²⁶⁷ Collelo, s.37

²⁶⁸ van Dam, s.88

²⁶⁹ Seale, s.103

²⁷⁰ Özkoç, s.140

²⁷¹ Salık, s.50

nedenlerinden bir diğeri Cedit'in devlet başkanı seçilmesi durumunda Suriye'nin dış dünya tarafından askeri diktatörlükle yönetilen bir devlet olarak görüleceği endişesiydi.²⁷² Böyle bir durum Suriye'yi uluslararası ilişkilerde marjinalleştirebilir ve içerde Neo-Baasçıların iktidarını zayıflatacak sonuçlar doğurabilirdi. Bu nedenden dolayı Hafız Esad ile Salah Cedit arasındaki görüşmeler neticesinde yeni hükümette yönetim tecrübesi olan sivil kökenli yöneticilerin varlığına özen gösterilmesi gerektiği fikri üzerinde uzlaşmaya varıldı.

1)Cedit Darbesinin Siyasete Yansımaları

Lâiklik, bölgesel milliyetçilik ve sosyalizm ilkelerini esas alarak tüm toplumu kucaklayan bir mottoyu amaç edinen Neo-Baasçıların iktidara gelir gelmez katı bir mezhepçilik anlayışını ergilemeleri kendi sonlarını hazırlayabilirdi. Bu yüzden Sünnilere yönetimde verildi. Fakat 23 Şubat günü gerçekleşen darbeye önemli bir rol oynayan Dürzilere iktidarda pay verilmedi. Dürziler ordudaki varlıklarına rağmen siyasette sönük bir pozisyona itildiler. Son darbenin en önemli sonuçlarından biri ordunun siyaseti büsbütün tekeline alması oldu. Fakat ordu perde arkasından siyaseti dizayn etse de, bunu kamuoyu önünde açıkça icra etmekten kaçınacaktı.

Bu darbenin Suriye siyasetine en önemli etkisi ilk kuşak Baasçıların yönetimden tamamen atılmış olmasıydı. Son darbenin en önemli özelliği ordunun siyaseti büsbütün tekeline aldı. Fakat ordu perde arkasından siyaseti dizayn etse de, bunu kamuoyu önünde açıkça icra etmekten kaçınacaktı. Yeni hükümet Neo-Baasçılarının ilk yönetim deneyimi olacaktı. Hükümet üyelerinin çoğu Suriye'nin yoksul ve kırsal bölgelerinden gelen kişilerdi. Lazkiye'nin Karhada bölgesinden²⁷³ olan Hafız Esad bunların başında geliyordu. 23 Şubat darbesinde Salah Cedit'in komutasındaki askerlere hava gücü sağlayarak darbenin istenildiği şekilde sonuçlanmasında oldukça kritik bir rol oynamıştı. 1964 yılından beri Hava Kuvvetleri Komutanı olan Hafız Esad'ın Savunma Bakanlığına seçilmesi orduda kazandığı gücü ve aynı zamanda saygınlığı gösteriyordu. Henüz otuz beş yaşında²⁷⁴ olmasına rağmen oldukça etkileyici bir kariyer geçmişi olan Esad'ın son darbeden itibaren Alevilerin yoğun desteğini arkasına alarak ordudaki etkinliğini yükseltmeye devam edecekti.²⁷⁵ 23 Şubat darbesinden önce kendi akrabalarını orduda ve bürokraside

---

²⁷² Collelo, s.37

²⁷³ Koyuncu, s.123

²⁷⁴ Seale, s.104

²⁷⁵ David W. Leach, *Syria The Fall Of The House Of Assad*, 1. Basım, London: Yale University Press, 2013, s.3

kritik pozisyonlara getiren Esad, bu darbeden sonra da bu doğrultuda tercihler yapmaya devam edecekti. Kısa vadede Neo- Baasçuların iktidarını kuvvetlendirmek için çalışacak olan Esad'ın uzun vadede tek başına yönetimi eline geçirme amacı bulunuyordu. Son darbenin en önemli sonuçlarından bir tanesi Hafız Esad figürünün öne çıkması oldu.

Radikal solculuk anlayışına sahip olan hükümetin üyeleri Maocu ve Marksist ideolojilere sahip oldukları için dış politika çizgisi de bu ideolojilere göre belirlendi. Dış politikada izlenen rota aynı zamanda iç siyaseti şekillendiriyordu. Sovyetler Birliği ve Çin ile darbeden haftalar geçmeden yakın ilişkiler kuruldu. Çin ve Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler derinleştikçe Neo-Baas hükümetinin söylemleri de şekil alacaktı. Amerikan karşıtlığı ve İsrail düşmanlığı dış politika anlayışını belirleyen maddeler olacaktı. Bu yüzden Batı ile iyi ilişkilere sahip olan Ortadoğu'daki devletler ile Suriye arasında gerilim yükseldi. Suriye bu söz konusu asi tavrı nedeniyle Ortadoğu'dan izole olmuş bir devlet görüntüsü verecekti.²⁷⁶ Bu durum belli bir müddet sonra Hafız Esad'ın Salah Cedid'in bu dış politika anlayışını eleştirmesine neden olacak ve 1967'den sonra dış politika anlayışlarındaki farklılık bu ikili arasındaki önemli ihtilaf alanlarından biri olacaktı. Bu anlaşmazlığın ilerlememesinin şimdilik en önemli nedeni Dürzi askerlerin bir darbe ile iktidarı devirebileceği kuşkusuydu. 23 Şubat darbesinin başat aktörlerinden olan Dürziler iktidarın kendileriyle. paylaşılmamış olmasından rahatsızlardı ve yeni bir darbe ile iktidar gücünü ele geçirmenin hesabını yapıyorlardı.

2) Dürzi Subayların Başarısız Darbe Girişimi Ve Alevilerin İktidarı

23 Şubat 1966'da darbeyi gerçekleştiren azınlık mensupları arasında ilerleyen süreçlerde anlaşmazlıklar baş göstermeye başladı. Dürziler, Alevilerin devletin her kurumunu ele geçirdiğini ve darbeyi birlikte gerçekleştirmelerine rağmen kendilerine ayrımcılık uygulandığını ileri sürmeye başladılar. Dürzilerin önderliğini 23 Şubat Darbesinde Salah Cedid'e önemli bir destek sunmuş olan Binbaşı Selim Hatum yapıyordu. Darbeden sonra istediği konuma terfi ettirilmeyen. Selim Hatum'un dışında başka bir Dürzi subay olan ve 23 Şubat darbesinin gerçekleşmesinde önemli bir paya sahip olan Hamad Ubayd da Dürzilere ayrımcılık uygulandığını belirtiyordu. Ubayd da Hatum gibi darbeden sonra orduda beklediği üst düzey görevi alamamış bir kişiydi.²⁷⁷ Bu ikili zamanla ordudaki Dürzilerin büyük bir kısmını Salah Cedid'e karşı saflarına

---

²⁷⁶ Mercan, s.62

²⁷⁷ van Dam, s.94

katmayı başardılar. 1966 yılının sonbaharında bu ikili yeni rejime karşı faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. 14 Eylül'de hükümeti devirmeye yönelik bir darbe girişiminde bulundular ve Devlet Başkanı Nuri el-Ataşı'yi tutukladılar. Bunun üzerine sıkıyönetim ilan edildi ve Selim Hatum ile yandaşlarına karşı büyük bir gözaltı furçası devreye sokuldu. Hafız Esad'ın emrinde olan büyük bir askeri birlik rejim karşıtlarını etkisiz hale getirmek için harekete geçti. Hamad Ubayd ve Selim Hatum ile birlikte hareket edenlerin çoğu yakalandı. Hamad Ubayd da yakalanmıştı fakat Selim Hatum Ürdün'e kaçıyordu. Selim Hatum bir yıl sonra Suriye'ye geri dönecek fakat yakalanıp idam edilecekti.²⁷⁸

Bu olaydan sonra ordu içerisindeki Dürzi mensuplarına olan güven sarsıldı ve ordudan uzaklaştırılmaya başlandılar. Daha sonra Dürzilerden boşalan askeri kadrolara Salah Cedid ve Hafız Esad'a yakın Aleviler getirildi. Bu başarısız darbe girişiminden sonra Aleviler iktidardaki tek güç haline geldiler. Son darbe girişiminden sonra siyasetteki güç mücadelesi mezhepler arası bir mücadele olmaktan çıkacak, Alevilerin kendi arasındaki bir mücadeleye dönüşecekti.

3) 1967 Arap- İsrail Savaşı ve Alevilerin İktidar Kavgası

İsrail karşıtlığını hem yeni kurulan rejimin meşruiyeti hem de Arap dünyasında kabulün sağlanması için elzem gören Baas Partisi, İsrail'e karşı savaşan El Fetih örgütüne destek vermeye başladı.²⁷⁹ Yaser Arafat liderliğindeki El Fetih örgütüne destek verilmeye başlanması İsrail ile Suriye arasında bir savaş ihtimali belirdi. İsrail karşıtlığı Arap dünyasında liderlik etmek için yarış halinde olan Neo-Baasçılar ile Cemal Abdül Nasır'ın yakınlaşmasına vesile oldu. Aslında bu iki devletin yakınlaşması 1966 yılında başlamıştı. Suriye ve Mısır 1966'da karşılıklı savunma antlaşması imzalamıştı.²⁸⁰ Suriye ile Mısır çok geçmeden İsrail'e karşı savaş seçeneğini görüşmeye başladılar. Daha sonra yapılan görüşmeler neticesinde Suriye-Mısır ortaklığına Ürdün de eklendi.

5 Haziran 1967 yılında başlayan ve sadece altı gün süren İsrail ile Arap devletleri arasındaki savaş İsrail'in üstünlüğü ile sonuçlandı. Bu yenilgi Arap dünyasında büyük bir hayal kırıklığına neden oldu ve pan-Arabist politikalar bu savaştan sonra cazibesini kaybetme sürecine girdi. Arap milliyetçiliğinin sembol ismi

---

²⁷⁸ Salık, 50

²⁷⁹ Şen, 6.Bölüm, s.40

²⁸⁰ Nigar Neşe Kemiksiz, "Arap-İsrail Sorunu Ve Bölgesel Yansımaları" *Journal Of Awareness*, Vol 3, No 5,(10 Ocak 2019), s.1

olan Mısır'ın lider Cemal Abdül Nasır ve onunla bu konuda yarış halinde olan Neo-Baasçıların karizması çizildi. Merak edilen konu bu ağır yenilginin Suriye iç politikasına yansımalarının ne şekilde olacağıydı. Savaş esnasında Suriye ordusunda askerler arasındaki kopukluk, ast-üst ilişkilerindeki disiplin eksikliği ve askerlerin yeterince eğitilmemiş olması yenilginin ana nedeni olarak görülüyordu. İsrail'e karşı alınan ağır yenilgiden sonra, Suriye kamuoyunda Neo-Baasçıların yönetim kavgası bu onur kırıcı mağlubiyetin sebebi olarak görülüyordu.

Dış politikada konularında farklı görüşlere sahip olan Hafız Esad ile Salah Cedid arasındaki ilişkiler bu savaştan sonra kötüleşmeye başladı.²⁸¹ Aslında Esad ile Cedid arasındaki güç mücadelesi Dürzilerin ordudan ve yönetimden tasfiyesinden sonra açıkça görülmeye başlanmıştı. Bu arada, sosyo-ekonomik olarak önemli bir dönüşüm başlamıştı ve bu alanlarda diğer dönemlere nazaran daha iyi bir konuma gelineceği yönünde işaretler görülmekteydi. Özellikle 1966 yılından sonra Suriye'de ekonomik olarak iyi bir gelişim içerisine girilmiş ve sanayileşme yönünde önemli adımlar atılmıştı.²⁸² Bu tür nedenler Neo-Baasçılar arasındaki ihtilafların gizli tutulmasına sebep oluyordu. Fakat bu durum 1967 yılında Arap dünyasını şoke eden savaşa kadar sürebildi. Altı Gün Savaşı'ndan sonra Suriye, ikisinin başında da Askeri Komitenin kurucuları olan Alevilerin bulunduğu zıt kutupların yönetim rekabetine tanık olacaktı.

Cedid ile Esad arasındaki ihtilaf alanlarından en önemlilerinden bir tanesi, İsrail'e karşı yürütülecek politikanın nasıl olacağı ile ilgiliydi. Son yaşanan gelişmelerden sonra, Hafız Esad'ın İsrail hakkındaki düşünceleri giderek değişiyordu. Bu ülkenin askeri ve uluslararası siyasi desteğinin farkında olan Esad, Suriye'nin milli menfaatleri için İsrail'e karşı yumuşama stratejisinin hayata geçirilmesi gerektiği tezini işlemeye başladı. Esad aynı zamanda dış politikada saldırgan tutumdan vaz geçilip, daha pragmatist politikaların uygulanması gerektiği fikrine sahipti.²⁸³ Bu ikili arasında iç politikada da birtakım açmazlar bulunmaktaydı. Radikal solculuğu esas edinen ve bu temelde ekonomik politikalar yürürlüğe sokan Cedid'in aksine, Esad daha ılımlı ve değişebilen bir solculuk anlayışına sahipti. Sünni burjuva sınıfının siyasi ve ekonomik gücünün farkında olan Esad, bu kesimin rızası olmadan mevcut rejimin Suriye'ye istikrar getirebilmesinin zor olduğunu düşünüyordu.

---

²⁸¹ Eyal Zisser, **Bashar al-Asad And The First Years in Power**, 1. Baskı, London-New York: İ.B Tauris, 2007, s.8

²⁸² Tejel, s.53

²⁸³ Adeed Dawisha, **Syria And The Lebanese Crisis**, 1. Basım, London: The Macmillan Press LTD, 1980, S.46

1967 yılındaki savaşta, Suriye'nin askeri gücünün İsrail'den oldukça geride olduğunun görünmesi ve ordunun bünyesindeki savaş uçaklarının çoğunun İsrail tarafından imha edilmesi Hafız Esad'ı ordunun güçlendirilmesi gerektiği fikrine itti. Hafız Esad aynı zamanda ordudaki etkinliğini daha da yükseltmenin peşindeydi. Bu düşüncenin pratiğe dökülüşü Hafız Esad'ın kendisini Mareşal rütbesine yükseltmesi şeklinde gerçekleşti.²⁸⁴ Şubat 1968'de, Hafız Esad anlaşmazlık içinde bulunduğu Genelkurmay Başkanı Ahmet Süveydani'yi görevden uzaklaştırdı ve onun yerine kendisine oldukça yakın bir isim olan Mustafa Talas'ı getirdi.²⁸⁵ Hafız Esad'ın orduda hâkimiyetini arttırmaya çalışmasına karşın, Salah Cedit siyasetteki konumunu güçlendirmenin uğraşı içerisindeydi. Cedit bu amacını Baas Partisi içerisindeki sivil kadroların tamamını kendisine bağlayarak gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Cedit ile Esad arasındaki bu iktidar mücadelesi yönetimde çift başlılığın doğmasına yol açıyordu. Bu çift başlı yönetim Neo-Baasçıların vaat ettiklerini yerine getirmesini zorlaştıran en büyük engeldi.

B) Hafız Esad Darbesi

Salah Cedit ile Hafız Esad arasındaki anlaşmazlıklara 1968 yılında bir başkası eklendi. Salah Cedit Saika ve el-Fetih gibi silahlı örgütlere Suriye topraklarını kullanarak İsrail'e yaptıkları saldırılarda destek veriyordu.²⁸⁶ Esad Cedit'in dış politikada izlediği radikal politikaların yanında silahlı örgütlere verdiği bu destekten dolayı da oldukça rahatsızdı. Esad aynı zamanda diğer Arap devletleriyle olumlu ilişkilerin kurulmasından yanaydı. Filistinli militanlar İsrail ile işbirliği içinde bulunduğunu iddia ettikleri Ürdün'deki iktidarı devirerek yönetimini ele geçirmek istiyorlardı ve bu konuda Salah Cedit'ten destek alıyorlardı. Salah Cedit Filistinli militanlar ile Ürdün devleti arasında yaşanan çatışmalarda Filistinli militanlara askeri destek sağlamak amacıyla Suriye ordusunun hava gücünün kullanılması talimatını verdi. Fakat Esad bu talimata uymadı ve hava gücünü harekete geçirmedi. Bu yüzden Filistinli militanlar Ürdün devleti tarafından yenilgiye uğratıldı. Esad bu olaydan sonra ordudaki tüm yetkileri kendisine bağladı ve hükümetteki karşıtlarını tutuklatarak²⁸⁷ Cedit karşıtlığını açıkça ilan etti. Tutuklananlar arasında Başbakan

---

²⁸⁴ Koyuncu, s.128

²⁸⁵ Koyuncu, s.128

²⁸⁶ Soyalan, s.98

²⁸⁷ van Dam, s.116

Yusuf Züveyyin de bulunmaktaydı.²⁸⁸ Hafız Esad 1970'in son aylarında kendisine bağlı ordu birliklerini başkent Şam'da konuşlandırmaya başladı.²⁸⁹ Salah Cedit'in orduda kalan az sayıdaki yandaşlarını da etkisizleştirmek için Şam'dan uzak yerlere ve konumu düşük rütbelere tayin etti. Hafız Esad'ın bir darbe ile yönetimi tamamen ele geçirmesinin önünde sadece Cedit'in Mısır'ın lideri Nasır'dan aldığı destek kalmıştı.

28 Eylül 1970'te Mısır devlet başkanı Cemal Abdül Nasır'ın vefatı ile Hafız Esad'ın bir darbe ile iktidarı ele geçirmesinin önündeki tek engel ortadan kalkmış oldu. Fakat Esad Baas Partisi'nin Ekim ayında yapılacak olan olağanüstü kongresinde çıkacak kararları bekleme kararı aldı. Bu kongre esnasında partideki sivil kanat Cedit'e desteklerini sundu. Askeri kanat ise Esad'ın arkasındaydı. Kongrede oy çokluğuyla Savunma Bakanı Hafız Esad ve Genelkurmay Başkanı görevlerinden alınıp başka görevlere tayin edilmesi kararı alındı. Hafız Esad bu kararın ordudaki hâkimiyetini bitirmeye yönelik bir karar olduğunu biliyordu. Bu yüzden emrindeki ordu birliklerine hükümet üyelerini tutuklama emrini verdi. Suriye böylelikle tarihinin son darbesine tanıklık edeceği sürecin içerisine girmiş oldu.

Suriye'de gerçekleşen son darbe 13 Kasım 1970'da başladı ve 16 Kasım 1970'te sona erdi. 16 Kasım'a kadar Suriye'deki basın ve yayın organları darbe ile ilgili herhangi bir haber vermediler. 16 Kasım'da Suriye'ye gelen Libya lideri Muammer Kaddafi'nin Hafız Esad tarafından karşılanmasından sonra ülkede darbe olduğuna yönelik haberler verilmeye başlandı.²⁹⁰ Üç günlük darbe sürecinde orduda küçük bir azınlığı oluşturan Esad karşıtları görevlerinden atıldı. Aynı zamanda çoğunluğunu Esad karşıtlarının oluşturduğu Baas Partisinin sivil kanadında çok büyük oranda tasfiyeler gerçekleştirildi. Kansız bir şekilde gerçekleşen darbeden sonra Salah Cedit ve taraftarları tutuklandı. Cedit ömrünün sonuna kadar tutuklu kaldı ve 1993'te bir hapisanede hayatını kaybetti.²⁹¹

1) Hafız Esad Darbesinin Siyasete Yansımaları

Dürzilerin tasfiyesinden sonra görünür hale gelen ve 1967 Arap İsrail Savaşı ile kızışan Aleviler arası iktidar mücadelesi orduda ve diğer güvenlik birimlerinde kurduğu güçlü örgütlenme yapısı ile Hafız Esad'ın lehine sonuçlanmış oldu. Darbenin

---

²⁸⁸ Soyalan, s.99

²⁸⁹ van Dam, s.117

²⁹⁰ Özkoç, s.156

²⁹¹ Soyalan, s.102

Esad lehine sonuçlanmasında en önemli etken; kendisine büyük bir sadakat ile bağlı bulunan Alevileri, aile üyelerini ve kendisiyle aynı aşiretten olan kimseleri kilit konumlara getirmiş olmasıydı. Orduda ve siyasi kurumlarda Hafız Esad'a yakın kişilerin kritik pozisyonlara getirilmesine darbe ertesinde devam edilecekti. Son darbe sivil-ordu ayrımını ortadan kaldırdı. Ordunun siyaset üzerindeki tahakkümü en üst boyuta ulaştı. Şimdilik Esad'ın iktidarına son verebilecek bir rakibi yoktu ve Suriye'yi uzun yıllar yönetecek bir güce sahipti.²⁹²

Suriye'de darbeler dönemi biterken Hafız Esad önderliğinde 30 yıl sürecek önceki dönemlere kıyasla oldukça istikrarlı bir dönem başlıyordu. İktidar mücadelesinde rakipsiz kalan Hafız Esad kısa bir süre içerisinde otoriter bir rejim inşa edecek ve hayatını kaybedeceği tarih olan 2000 yılına kadar bu rejime liderlik edecekti. Dolayısıyla Hafız Esad'ın gerçekleştirdiği darbenin en önemli etkisi siyasi istikrarın sağlanması olacaktır Pragmatist politik anlayışının uygulamaya sokulacağı Hafız Esad rejiminde Salah Cedid döneminde izlenen radikal dış politika anlayışı terk edilecek ve Arap ülkeleriyle ılımlı ilişkiler kurulmaya çalışılacaktı. Sünnilere rejimin meşruiyetini kabul ettirebilmek için ekonomide Sünni burjuvanın önünü açan liberal ekonomik model hayata sokulacak ve Sünnilere devlet kadrolarında ağırlığı bulunmayan çeşitli görevler verilecekti. Hafız Esad'ın 30 yıl boyunca iktidarını kesintisiz bir şekilde sürdürmesinde kendi aşiret ve mezhepsel bağlarını kullanarak oluşturduğu bu sistemin önemi büyük olacaktır. Bu durum Suriye'nin toplumunun en çok ihtiyaç duyduğu normalleşme sürecinin başlamasına neden olacaktır.

---

²⁹² Demirtaş, s.162

SONUÇ

Suriye'de 1949 yılında başlayıp 1970'te biten darbeler döneminin Suriye siyasetine çok önemli dönüştürücü etkileri oldu. Osmanlı Devleti'nin Suriye topraklarında hâkimiyetini başlattığı tarihten itibaren siyasetin belirleyici gücü olan kentli Sünni elitler darbe ve darbe girişimlerinin başlamasıyla beraber bu güçlerini aşamalı olarak kaybettiler. Azınlıkların Sünniler ile ortak bir çatı altında yaşama fikrine sıcak bakmamaları darbeleri ve istikrarsızlığı besleyen önemli bir etmendi. 1920 yılında Fransa'nın manda ülkesi haline gelen Suriye'de Fransızların etnik ve mezhepsel azınlıkları orduya yönlendirmesi sonucu geleneksel siyasetin miadının dolma süreci başlamış oldu. Azınlıklar Sünni çoğunluğun elindeki siyasi ve ekonomik gücü alabilmek için darbeleri bir araç olarak kullandı. Genellikle Suriye'nin kırsal bölgelerinde yaşayan ve Sünnilerle kıyaslandığında ekonomik ve siyasi güç açısından oldukça geride bulunan azınlıkların ordudaki hâkimiyeti arttıkça siyaseti yönlendirme güçleri de bununla bağlantılı olarak yükseldi. Darbelerin başlamasıyla beraber ordunun siyaset üzerindeki vesayeti yaşanan her darbeye daha da arttı. Bu durum Suriye'nin darbeler döneminde Ortadoğu'nun en istikrarsız ülkesi haline gelmesine sebep oldu. Siyaset kurumları işlevlerini kaybettiler. Kurulan hükümetlerin çoğunun ömrü çok kısa oldu. Mevcut iktidarlar kurdukları hükümetlerin daha uzun yaşayabilmesi için otoriter bir yönetim kurmaktan başka bir yol denemediler. Bu durum darbeleri besleyen önemli bir etken oldu. Ordu ve siyaset arasındaki anlaşmazlıkların darbelere zemin hazırlamasında İsrail ile yapılan savaşların da önemli rolü bulunmaktaydı. Suriye tarihinin ilk ve son darbelerinin gerçekleşmesinin altında yatan önemli bir neden 1948 ve 1967 yılında İsrail ile yapılan savaşlardan alınan yenilgilerdi.

Suriye'de yirmi bir yıllık süreçte vuku bulan toplam dokuz darbe öncelikle Sünnilerin iktidarı kaybetmesine neden olurken yeni siyasi aktörlerin siyaset sahnesine çıkmasına neden oldu. Yüzyıllardır iktidar gücünü elinde bulunduran Sünniler de darbeler vasıtasıyla tekrar iktidarı ele geçirmek için mücadele ettiler. Nitekim Sami el-Hinnavi ve Abdülkerim Nahlavi'nin gerçekleştirdiği darbeler bu minvalde yapılmış darbelerdi. Fakat Sünnilerin orduda ve siyasetteki bölünmüşlük hali, darbelerle yeniden ele geçirdikleri siyasi gücü yeni bir darbe ile tekrardan

kaybetmelerine neden oluyordu. 1962 yılında yapılan başarısız darbe girişimi gibi hadiseler de çoğu kez siyasette Sünniler aleyhine sonuçlar doğuruyordu. Yaşanan darbelerden sonra toprak reformuna gidilmesi ve büyük çaplı kamulaştırma adımlarının atılması ekonomik güçlerini kaybeden Sünnilerin siyaset alanında da sönük bir pozisyona düşmesine neden olan önemli etkenlerden biriydi. Bu durum Sünni çoğunluk ile orduda kümelenmiş azınlıklar arasında zaman zaman tehlikeli sonuçları doğurdu. 1964 yılında Hama'da yaşananlar bunun en bariz örneğiydi. 1964 yılında yaşanan olaylar, sekiz yıldır Suriye'de her anlamda çok yıkıcı olan iç savaşın bir fragmanını andırmaktaydı.

1970 yılına kadar meydana peş peşe meydana gelen toplam dokuz askeri darbe Suriye'nin toplumsal ve siyasal yapısına sekülerleşmeyi soktu. Laiklik uygulamaları asker kökenli darbeciler tarafından kamu kurumlarında uygulamaya sokuldu. Bu durum Sünniler tarafından iktidarlarını ebediyen kaybetme tehlikesinin bir işareti olarak görüldü. Darbe mekanizmasının olağan bir konuma ulaşmasında söz konu durum en önemli belirleyicilerden biri oldu. 1940 yılında kurulan Baas Partisi Suriye siyasetinde yaşanan radikal değişikliklerin merkezinde sürekli bulunmayı başardı. Kurulduğu zaman bünyesinde farklı etnik ve mezhebi üyeleri barındıran Baas Partisi'nin Azınlıkların Baas Partisi vasıtasıyla siyasi alanda bir aktör haline gelmesi ve neredeyse yaşanan her darbe sonrasında ordudaki Sünni askerlerin görevlerinden alınıp yerlerine azınlıkların atanması azınlıkları Suriye siyasetinin belirleyici gücü haline getirdi. 8 Mart 1963 darbesi iktidarın bir daha geri verilmemek üzere azınlıkların eline geçtiği darbe oldu. Böylelikle yüzyıllardır Sünnilerin egemenliğinde olan siyaset alanı el değiştirdi. Bu darbeden sonra azınlıkların kendi arasındaki siyasi rekabet başlamış oldu. 1954'te Çiçekli rejiminin sona ermesinden sonra Kürtler siyasi sürecin dışına itilmişlerdi. Kürtleri daha sonra sırasıyla Süveyş Krizi sonrası ortaya çıkan Nasır yanlıları, İsmaililer ve Dürziler takip etti. Özellikle İsmaililer ve Dürziler darbelerin çoğunda Aleviler ile birlikte hareket ettiler. Neo-Baasçıların iktidarının başlamasından sonra Aleviler ile olan ortaklıkları bozuldu. 1966 yılında Selim Hatum öncülüğünde bir darbe ile iktidarı ele geçirmek için yaptıkları darbe girişimi başarısız oldu. Bu darbe girişiminden sonra ordudaki ve siyasi kurumlardaki konumlarını kaybettiler.

Aleviler 1967 yılından sonra orduda ve siyasette rakipsiz kaldılar. Suriye siyasetinde egemen güç olduktan kısa süre sonra Alevilerin kendi aralarındaki iktidar

mücadelesi baş gösterdi. Ordudaki gücüne güvenen Hafız Esad ile Baas Partisi'nin sivil kanadının desteğine sahip olan Salah Cedit arasındaki iktidar savaşının galibi 13 Kasım 1970'te gerçekleştirdiği darbe ile Hafız Esad oldu. Suriye siyasi tarihindeki bu son darbe Suriye'nin bağımsızlıktan sonraki yirmi bir yıllık darbeler dönemine kıyasla oldukça istikrarlı bir dönemin kapısını açmış oldu.

KAYNAKÇA

Akdemir, Salih. " Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü ", *Avrasya Dosyası Dergisi*, 2000, Vol.6, No.2, <https://www.google.com/search?ie=UTF-8&client=ms-android-samsung&source=android-browser&q=Salih+Akdemir+suriye+siyasi>

Adib al-Shishakli, <https://www.britannica.com/biography/Adib-al-Shishakli> (Erişim Tarihi:13 Ocak 2019)

Ataman, Muhittin. " Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum", **Seta Rapor**, Ankara, 2012.

Atlıoğlu, Yasin. "Suriye İç Savaşı ve Müzmin Toplumsal Çatışma", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Vol 73, No 1,(2018).

Akkaya, Gülşah Neslihan. "Suriye Müslüman Kardeşler Hareketi: Kuruluşu, Söylemi ve Siyasal Faaliyetleri" Mehmet Akif Okur- Nuri Salık(Ed.), **Bağımsızlıktan Arap Bahar'ına Suriye: İç Ve Dış Politika** içinde, (159-187), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

Arı, Tayyar. **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, 5.basım, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012

Bağlıoğlu, Ahmet. "Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri", **e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, Vol.6, No.2,(Güz 2013).

Bowen,Jeremy. " 50. Yılında 1967 Arap-İsrail Savaşı: Ortadoğu'yu Sarsan 6 Gün", *BBC Türkçe*, 6 Haziran 2017, <https://www.bbc.com/turkce/amp/haberler-dunya-40157650> (Erişim Tarihi: 8 Ocak 2019)

Cleveland, L. William. **Modern Ortadoğu Tarihi**, Mehmet Harmancı (çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı Yayıncılık, 2008

Collelo , Thomas (hızl.). **Syria: A Country Study**, 1. Baskı, Washington: Federal Research Division, Library of Congress , 1988.

Cop, Burak. "Suriye'yi Anlamak: Baas Nasıl Doğdu?", *NTV*, 29 Kasım 2011, <https://www.google.com/amp/s/www.ntv.com.tr/amp/dunya/suriyeyi-anlamak-baas-nasil-dogdu,PGZtoNqZ9EC8GdShJjaYhg> (9 Ocak 2019)

Çağ Galip ve Eker Sami. " Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak", **Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, Vol.2, No.2 (2013)

Çatı, Mehmet Osman. "The Political Economy Of Syrian Foreign Policy", 2013,SOAS, University Of

London: https://books.google.com.tr/books/about/The_Political_Economy_of_Syrian_Foreign_Policy?id=iVfgoAEACAAJ&redir_esc=y (Erişim Tarihi:14 Ocak 2019)

Çetinkaya, Selma Göktürk. “ Bağdat Paketi'nin Kuruluş Sürecinde Türkiye'nin Ortadoğu Ve Batı İle İlişkileri”, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Vol 1, No 0, (10 Eylül 2016)

Çetin, Hilal.“ Tarihsel Akışta Suriye” TUIÇ, 2015, Vol.8 No.6
<http://www.tuicakademi.org/tarihsel-akista-suriye/> (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019)

Dağ, Ahmet Emin Dağ. **Bilad-ı Şam'ın Hazin Öyküsü**, 2.baskı, İstanbul: İHH Yayınları, 2013.

Danış, Mehmet Fahri. “ Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Ortadoğu Algısı: 1957-1958 Krizleri” **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Vol 5, No 2, (28 Aralık 2018)

Darraj, Susan Muaddi., **Bashar el-Assad**, Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2005.

Dawisha, Adeed. **Arab Nationalism In Twentieth Century**, 4. Baskı, USA: Princeton University Press, 2016.

Dawisha, Adeed. **Syria And The Lebanese Crisis**, 1. Basım, London: The Macmillan Press LTD, 1980.

Demirtaş, Erdem. **Ortadoğu'da Devlet Ve İktidar**, 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Devâlibî, <https://islamansiklopedisi.org.tr/devalibi> (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2019)

Dostal, Jörg Michael. “ Post-İndependence Syria And The Great Powers(1946-1958): How Western Power Politics Pushed The Country Toward Soviet Union”, **Understanding and Responding to Crisis, Resistance and Extremism**, İstanbul, 19-21 Haziran 2014

Erhan, Çağrı. “Hafız Esad'ın Ölümü Ve Muhtemel Gelişmeler” **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Vol 55, No 2, (2 Şubat 2012)

Flaut, Daniel. “Some Aspect of Internal Political Life İn Syria” **R.R.S.E Dergisi**, Vol.1, No.2, (2017).

Fromkin, David. **Bariša Son Veren Barış Modern Ortadođu Nasıl Yaratıldı 1914-1912**, 6. Baskı, Mehmet Harmancı (çev.), İstanbul: Epsilon Yayıncılık Hizmetleri, 2016.

Güneş, Nasrettin. "Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Irak Ve Suriye Perspektifinde Baas Etkisi", *İlim Ve Medeniyet*, 23 Temmuz 2016, <https://www.google.com/amp/s/www.ilimvemedenyet.com/ortadoguda-ideolojik-bunalim-irak-ve-suriye-perspektifinde-baas-etkisi.html/amp> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2019)

Hourani, Albert. **A History Of The Arab Peoples**, ,E-Kitap, 1.Baskı,United Kingdom: Faber And Faber, 2005

Hüküm, Muhammet. "Refik Halid Karay'ın Ortadoğu İle İlgili Yazıları", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Vol 28,No 2,(Temmuz 2018)

İnce, Erdal. "Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye", **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi**, Vol.1, No.1, 2017.

İlksiz, Kasım. "Bugün Suriye Baas Darbesinin Yıldönümü", *Dünya Bülteni*, 8 Mart 2011, <https://www.dunyabulteni.net/haber/amp/150318> (Erişim Tarihi: 6 Ocak 2019)

Karpat, H. Kemal. "**Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik**", 2. Baskı, Recep Boztemur (çev.) İstanbul: Timaş Yayınları, 2014

Kaştan, Yüksel. " Ortadoğu'da Arap- İsrail Mücadeleleri ve Türkiye", **38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu,10-15 Eylül 2007.

Kemiksiz, Nigar Neşe. "Arap-İsrail Sorunu Ve Bölgesel Yansımaları" **Journal Of Awareness**, Vol 3, No 5,(10 Ocak 2019)

Khan, Hefeez Ullah Khan ve Khan, Wassem. " Syria: History, The Civil War and Peace Prospect", **Journal of Political Studies**, Cilt 24, Sayı 2, 2017.

Kıymaz, Ahmet. **Arap Baharı'ında Kışın Açan Çiçek: Suriye**, 1. Baskı, Ankara: Sarkaç Yayınları, 2012.

Koyuncu, Ahmet. **Kuruluşundan Arap Baharı'na Suriye**, 1.Basım, İstanbul: Sude Yayınları, 2018.

Lesch, David W. **Syria The Fall Of The House Of Assad**, 1. Basım, London: Yale University Press, 2013

Mercan, Muhammed Hüseyin. **Suriye Rejim Ve Dış Politika**, 1. Baskı, İstanbul: Açılımkitap, 2012.

Nuriyev, Elhan. "Suriye Siyasi Tarihi", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 2012, https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/suriye-siyasi-tarihi#_ftn47 (Erişim Tarihi: 4 Ocak 2019) (9 Ocak 2019)

Okur, Mehmet Akif ve Salık, Nuri (Ed.). **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık,2016.

ödemiş, Ömer. " Suriye Dersleri-1", *ABC Gazetesi*, 9 Temmuz 2018, <https://www.abcgazetesi.com/omer-odemis/chp-yoneticilerine-suriye-uzerine-hatirlatmalar/haber-93446> (Erişim Tarihi: 7 Ocak 2019)

Özkaya, Abdi Noyan. "Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devletinin Politikaları", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Vol.2, No.8, 2007.

Özkoç, Özge. **Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika**, 1.Baskı, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2008.

Özüğurlu, Musa. " Bekle Halep Güzel Günler Yakındır", *Gazete Duvar*, 9 Aralık 2016, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2016/12/09/bekle-halep-guzel-gunler-yakindir/> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019)

Pipes, Daniel. "The Alawi Capture of Power in Syria" **Middle Eastern Studies**, Vol 25, No 4, (October 1989)

Salık, Nuri. "Modern Suriye'de Toplum ve Siyaset: 1946-2000", Mehmet Akif Okur-Nuri Salık(Ed.), **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye içinde**(31-67), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

Schøtt, Anne Sofie. "From Forgotten The People to World-Stage Actor: Kurds of Syria", **Royal Danish Defence College**, 2017.

Schmidinger, Thomas. **Suriye Kürdistanı'nda Savaş ve Devrim**, 2. Baskı,Sevinç Altınçekiç (çev.) İstanbul: Yordam Kitap Yayınları, 2016.

Seale, Patrick. **Asad Of Syria The Struggle For The Middle East**", 1.Baskı, Londra: I.B Tairus & Co. Ltd., 1988.

Serbest, M. Bürkan. "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu Ve Süveyş Bunalımı" **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Vol 6, No 4, (2017)

Sorby, R. Karol. "The Separatist Period In Syria, 1961-1963, **Asian And African Studies**, Vol 18, No 2, (2019)

Soyalan, Mehmet Yaşar. **Emevi Hanedanlığından Esed Diktatörlüğüne Suriye**, 1. Basım, İstanbul: Mana Yayınları, 2018.

Şahin, Kenan ve Cavlak, çağla Mavruk. "Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti", **Akademik Tarih Ve Düşünce Dergisi**, Vol.5, No.16, (30 Ağustos 2018) Şahin, Türel Yılmaz. "Suriye'de Baas Yönetimi" **Mülkiye Dergisi**, Vol.35, No.272, (Ocak 2011)

Şen, Sabahattin. **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, 2. Basım, İstanbul: Hemen Kitap, 2010.

Şenzeybek, Aytekin. "Suriye'de Dürzi-Nusayri-İsmaili Ve Sünni İlişkileri", **e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, Vol 6, No 2, (Güz 2013)

Taştekin, Fehim. **Rojava: Kürtlerin Zamanı**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Taştekin, Fehim. **Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Tejel, Jordi. **Syria's Kurds: History, Politics And Society**, 1. Baskı, New York: Routledge Advances In Middle East And İslamic Studies, 2008.

Türkmen, İlter. "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikaları" **Bilge Adamlar Kurulu Raporu**, Ankara: BİLGESAM, 2010.

van Dam, Nikolaos. **Suriye'de İktidar Mücadelesi**, Semih İdiz – Aslı Falay Çalkıvık (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Zisser, Eyal. **Bashar al-Asad And The First Years In Power**, 1. Baskı, London-New York: İ.B Tauris, 2007.

Whitman, Elizabeth. "The Awakening of the Syrian Army: General Husni al-Za'im's Coup and Reign, 1949: Origins of the Syrian Army's Enduring Role in Syrian Politics", 2011, B.A., Columbia University,

<https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D82Z1CHZ> (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2019)

